

LUND UNIVERSITY

Att utbilda för utvärdering : en nationell kartläggning

Denvall, Verner; Granlöf, Shari J; Karlsson, Per-Åke

2003

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Denvall, V., Granlöf, S. J., & Karlsson, P.-Å. (2003). *Att utbilda för utvärdering : en nationell kartläggning*. Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/NR/ronlyres/F9946413-CBDE-41F2-A33C-1D67979106E3/885/200312318.pdf>

Total number of authors:

3

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Att utbilda för utvärdering

En nationell kartläggning

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är ett **Underlag från experter**. Det innebär att det bygger på vetenskap och/eller beprövad erfarenhet som tas fram av huvudsakligen externa experter på uppdrag av Socialstyrelsen. Experternas material kan ge underlag till myndighetens ställningstaganden. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser. Socialstyrelsen drar inga egna slutsatser.

Artikelnummer: 2003-123-17
ISBN: 91-7201-781-3

Omslag: *Ord & Form*
Sättning: *Guy Bruno*

Förord

Medvetenheten om att det är viktigt att öka kunskaperna om socialtjänstens verksamhet och resultat har ökat de senaste åren. Detta har lett till att flera områden för kunskapsbildning och kunskapsspridning uppmärksammats. Socialstyrelsen stöder denna utveckling, bl.a. genom programmet Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten, som under de senaste två åren initierat ett flertal projekt och försöksverksamheter. Avsikten med dessa är att skapa långsiktigt hållbara strukturer för en mer kunskapsbaserad socialtjänst.

Det framstår bland annat som mycket viktigt att genomföra *utvärderingar och uppföljningar av insatser inom socialtjänsten* i större utsträckning än hittills. Viktigt är också att detta utvärderings- och uppföljningsarbete har en hög kvalitet, allt i syfte att bidra till en kontinuerlig förbättring av det hjälp- och stödarbete som utförs inom socialtjänsten. En förutsättning för god kvalitet när det gäller utvärdering och lokal uppföljning är det finns en kompetens för att genomföra ett sådant arbete, vilket i sin tur förutsätter särskilda utbildningsinsatser på olika nivåer.

Även socialtjänsten har börjat efterfråga mer kunskap om utvärdering och både FoU-miljöerna och socialhögskolorna har börjat med utbildningsinsatser av olika slag. Därmed ökar utbildarnas behov av att få en överblick över området och att få diskutera gemensamma erfarenheter och problem. Hösten 2000 organiserade Verner Denvall och Per-Åke Karlsson i samarbete med Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS) ett första möte mellan utbildare i utvärderingskunskap från socialhögskolor och FoU-miljöer. Hösten 2002 hölls ett andra möte med stöd från Socialstyrelsens program *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten*. Vid mötet presenterades och diskuterades den kartläggning av socialhögskolornas och FoU-miljöernas insatser på detta område, som författarna av denna rapport genomfört, på Socialstyrelsens uppdrag.

Vi har hittills saknat systematisk kunskap om utbildningsinsatser på detta område.

Denna kartläggning av utvärderingskunskapens omfattning och plats i utbildningssystemet är en viktig utgångspunkt för fortsatta diskussioner om hur kunskap och kompetens för att genomföra utvärdering och uppföljning kan utvecklas i framtidens socialtjänst.

Rapporten har författats av docent *Verner Denvall*, fil. dr *Per-Åke Karlsson* och fil. mag. *Shari Granlöf*. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser i rapporten.

Jan-Håkan Hansson
Programchef

Karin Tengvald
Enhetschef

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Utvärdering som kunskapsområde och praktik	9
Förvetenskapligande och akademisering	10
Kunskap, kvalitet och utvärdering	12
Syfte och frågeställningar.....	16
Den mångfasetterade utvärderingspraktiken	18
De sociala utbildningarna	24
FoU-enheter	27
Fortsatt framställning	28
Metod	29
Studiens inriktning och avgränsningar	29
Kartläggningens uppläggning	29
Inledande arbete med högskolor/universitet	30
... och med FoU-organisationer	30
Kontakt med institutioner och FoU-enheter	31
Enkätundersökningar	32
Övrig informationsinsamling av vikt för undersökningen	34
Insamlade datas tillförlitlighet och validitet	35
Sammanfattande reflektioner över datainsamlingsprocessen	36
Utbildningar som främjar utvärderingskunnande inom socialtjänsten	39
Programutbildning	41
Påbyggnadsutbildning	57
Forskarutbildning	64
Sammanfattning – utvärderingskurser	66

FoU-enheter som utbildar för och stöder utvärdering	68
Utvärdering och stöd för utvärdering – högt på agendan ...	68
En översikt	70
Engagemang i utbildningar och kurser	
– stöd i olika former för utvärdering.....	71
Rapporter om och för utvärdering	78
Vad betonas beträffande utvärdering?	82
Utvärdering – Hur ser framtiden ut?	83
Summering	84
Diskussion och framtidsfrågor.....	87
Sammanfattning	87
Att kartlägga ett rörligt och rörligt fenomen	90
Är utbudet av utbildningar och stöd för utvärdering	
stort eller litet, tillräckligt eller otillräckligt?	91
Utvärdering och de sociala utbildningarna	91
Utvärdering och färdighetsträning	94
Framtida inriktning	97
Två ”diskurser” – komplement eller kontrahenter?	99
Referenser	101
Bilagor.....	107
1. FoU-enheter och utvärderingsaktiviteter	107
2. 21 utbildningsinstitutioner och utvärdering	111
3. Kurslitteratur högskolor	127
4. Kurslitteratur FoU-enheter	132
Hela rapporten plus följande bilagor finns på www.sos.se	
5. Intervjuguide.....	134
6. Enkät till högskolor	135
7. Tidigare högskolekurser	139
8. ENKÄT – Kartläggning av utbildning kring utvärdering	143
9. Förteckning över FoU-organisationer som ingår i	
”Att utbilda för utvärdering”	150

Sammanfattning

Under det senaste decenniet har utvärderingar av socialtjänstens insatser börjat efterfrågas alltmer. En anledning till detta är kommunernas pressade ekonomi, som lett till ökade krav på kunskap om verksamheternas värde och resultat. Samtidigt har socialtjänstens kvalitet alltmer uppmärksamats, bl.a. genom markeringar i lagstiftningen. Man har från flera håll ifrågasatt om organisation och arbetsmetoder är ändamålsenliga, liksom i vilken utsträckning utbildningen för socialarbetare ger kunskaper i utvärdering. Mot den bakgrunden har vi kartlagt utbildningsaktiviteter som syftar till att utveckla utvärderingskompetensen inom socialtjänsten.

Kartläggningen har avgränsats till socionomprogrammen och de sociala omsorgsprogrammen i Sverige, påbyggnadsutbildningar till dessa program samt forskarutbildningar i socialt arbete. Dessutom har vi kartlagt hur och i vilken omfattning FoU-enheter med anknytning till socialtjänsten utbildar i och stödjer utvärdering.

De flesta socialarbetare får tämligen rudimentära kunskaper om utvärdering och kvalitetsarbete i sin grundläggande utbildning. Den främsta målgruppen, för såväl utbildningsinstitutionerna som FoU-enheter, är redan utbildade socialarbetare.

Endast ca 20 procent av de studerande på socionom- och sociala omsorgsprogrammen läser obligatoriska kurser, eller kursmoment, om utvärdering. Där obligatoriska inslag förekommer begränsas de till 2–3 poäng och är av introducerande karaktär. Till detta kommer, på flera grundutbildningar, möjligheter att läsa frivilliga kurser om utvärdering.

Utbudet av kurser om och i utvärdering och kvalitetsarbete är störst inom påbyggnadsutbildningen. Nästan alla utbildningsinstitutioner erbjuder och genomför kurser av detta slag, ofta som egna kurser men även som inslag i andra kurser. Omkring 600 socialarbetare beräknas ha deltagit i sådana kurser sedan 1990-talet.

Inom forskarutbildningen i socialt arbete har totalt ett hundratal personer examinerats i särskilda kurser om och i utvärdering sedan början av 1980-talet. Antalet doktorander i socialt arbete uppgår under motsvarande tid till åtminstone 250 personer.

Utvärdering och stöd för utvärdering är en central fråga för FoU-enheter. Många av dessa erbjuder utbildningar – kurser och/eller stöd i andra former – för utvärdering. 2 000–2 500 socialarbetare beräknas ha

deltagit i utvärderingsrelaterade aktiviteter (kurser, seminarier, handledning m.m.) hittills.

Begreppet "utvärdering" präglas av oklarhet. Förutom att detta varit en försvårande omständighet vid kartläggningen, påverkar det givetvis den teoretiska och metodologiska inriktningen för utbildningsaktiviteterna. Vanligt är att betoningen ligger på att ge kunskaper, inklusive modeller och metoder, för att utvärdera och bedriva kvalitetsarbete som är kopplat till det egna arbetet och den egna arbetsplatsen. De olika kursanordnarnas inriktningar och ambitionsnivåer varierar och någon enhetlig "kärna" vad gäller teoretisk och metodologisk inriktning, t.ex. på olika "kursnivåer" och inom FoU-enheterna, är svår att urskilja.

Kursernas syften och inriktningar varierar. Det är inte självklart att fokus ligger på att ge kunskaper om insatsernas värde för dem som insatserna avser, dvs. klienterna och brukarna. Vanligt är att man fokuserar på "inre förhållanden", som organisationsförändringar och personalförhållanden.

Vad litteraturen beträffar är bilden brokig. Några böcker förekommer relativt ofta, men man kan inte tala om "standardverk" inom området. Svensk litteratur dominerar starkt, trots att utvärderingsdiskursen i högsta grad är internationell.

Trots ofullständiga uppgifter om hur situationen såg ut tidigare hävdar vi att omfattningen av utvärderarutbildning och stöd i andra former för utvärdering (främst via FoU-enheterna) har ökat under senare år. Ökningen har dock skett från en relativt blygsam nivå.

Vad är då känt om utbildningarnas och utvärderingsstödens användning och nytta? Någon generell systematisering finns inte. Anmärkningsvärt är att inte ens alla utvärderingskurser utvärderas. Många av uppgiftslämnarna framhåller individernas nytta av utvärderingsutbildning och utvärderingsstöd, men är mer tveksamma till om det sker någon kollektiv utveckling, t.ex. genom att man fokuserar mer på utvärdering inom berörda verksamheter.

Utvärdering som kunskaps- område och praktik

Detta är en undersökning om omfattningen av och inriktningen på de utbildningsaktiviteter som syftar till att socialtjänstens personal skall kunna utvärdera sitt arbete. Den är huvudsakligen inriktad på de två utbildningsprogram på högskolorna – socionomprogrammet och sociala omsorgsprogrammet – där personer som får stödjande, handläggande eller behandlande funktioner inom socialtjänsten utbildas. Undersökningen omfattar även vidareutbildningar på dessa program. Dessutom ingår de s.k. FoU-enheterna, dvs. forsknings- och utvecklingsenheter inom socialtjänsten.

Det är knappast någon överdrift att påstå att området kunskapsbaserad socialtjänst är ”hett” för närvarande. En mängd olika aktörer har under de senaste åren såväl undersökt socialtjänstens kunskapshantering som försökt främja denna. Det har gällt sådant som undersökningar av hur forskningen används och hur det sociala arbetets metoder ser ut, storskaliga nationella program för att stödja en uppbyggnad av FoU och en ökad samverkan mellan forskning och praktik. Det vore frestande att inleda den här rapporten med att noga beskriva denna viktiga och omfattande verksamhet och på vilket sätt våra undersökningar fortsätter denna inriktning. Det skall vi emellertid inte fördjupa oss i eftersom det skulle skymma vårt fokus. I stället ber vi att få hänvisa till några utmärkta sammanfattande texter och kommer enbart att summariskt redovisa några centrala bidrag.¹

Vi kommer i denna inledning framför allt att försöka sätta in utvärdering i dess utbildningsmässiga och praktiska sammanhang. Vi kommer också att kort redogöra för utformningen av de två utbildningsprogram som är berörda: socionomprogrammet och de utbildningar som leder till social omsorgsexamen samt de FoU-enheter som finns inom socialtjänsten. Det finns ett antal tendenser i den fortgående utvecklingen av det sociala arbetet som vi vill lyfta fram, för att på så sätt argumentera för den här undersökningen.

¹ Se t.ex. redogörelserna i SoS-rapport 2000:12 *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten*, Egelund m.fl. 2000, *Social barnavård – kunskap och professionalisering*, Dellgran & Höjer 2000, *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete* och Ekermo 2002, *Den mångtydiga FoU-idén*.

Förvetenskapligande och akademisering

Ämnet socialt arbete inrättades i slutet av 1970-talet och dess inriktning har breddats betydligt sedan dess. Tidigare låg kärnan kring myndighetsutövning och behandling med självklara arbetsuppgifter inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, medan stora grupper av studenter som nu läser socialt arbete i stället siktar på arbete inom äldre- och handikappomsorgen. Den historiska utvecklingen skall vi inte fördjupa oss i utan enbart konstatera att det finns fog för att tala om en fortgående akademisering. De landstingskommunala utbildningarna vid olika vårdhögskolor i omvårdnad och social omsorg har numera successivt övertagits av statliga högskolor och universitet. Uppgifter som tidigare låg på landsting eller stat har överförts till kommunerna som har fått vidgade uppgifter, bland annat inom äldre- och handikappomsorgen. Kommunerna är arbetsgivare för nya yrkesgrupper, t.ex. sjuksköterskor och arbetsterapeuter. Socialt arbete som undervisningsämne är nu inte längre förbehållet de tidigare socialhögskolorna (socialinstituten) utan det är möjligt att erhålla en fil. kand.-examen i ämnet. På samma sätt är social omsorg inte självklart knutet till socialt arbete utan kan mycket väl kopplas till ett annat ämne, exempelvis sociologi, som i Uppsala. Det finns alltså ett stort utbud av undervisningsinstitutioner med inriktning mot socialt arbete och social omsorg, något vi skall återkomma till.

De sociala utbildningarna har utvärderats i omgångar under nittio-talet och de krav som ställs på deras vetenskapliga anknytning är påfallande. Socialt arbete utgör ett grundläggande ämne för dem som studerar till socionom och nu vanligtvis även för dem som utbildar sig till socialpedagog eller för socialt omsorgsarbete. Alltför personer doktorerar i socialt arbete, nya professorer och docenter utnämns, vetenskapliga tidskrifter etableras och forskningsresultat presenteras. Därigenom växer också insikterna om olika verksamheters förtjänster och problem, liksom anspråken på att praktiken skall utveckla verksamheterna i takt med den ökande kunskapsnivån. Denna utveckling understödjer det sociala yrkesfältets professionalisering. Detta kan komma att medföra en mer forskningsbaserad praktik än tidigare och att yrket därigenom kommer att få allt större likheter med medicinen med dess närmare koppling till både klinisk forskning och praktik. Men som det påpekas i en rapport: "Det mesta av det som är värt att veta om socialt arbete idag är inte känt" (Egelund m.fl. 2000:10).

Men en del är ändå känt. Den sociala forskningen har i flera fall kunnat påvisa allvarliga brister hos socialtjänstens insatser och det har konstaterats att den fortfarande har rester från fattigvårdstänkande (Sunnesson 1990, Billqvist 1999). Så här sammanfattade en av oss författare situationen i en rapport för drygt ett år sedan:

”Sammantaget visas i den svenska forskningen om socialtjänsten att organisationerna inte sällan gör en sak och uppger något annat, arbetssätt byts modebetonat, omorganisationer inträffar regelbundet och försvårar såväl reflektion som kontinuitet, och utvärderingar sker sällan och har begränsad betydelse för det praktiska arbetet. Vidare är organisationerna upptagna av inre angelägenheter och genom att skapa olika informella och formella strukturer söker de upprätthålla balans, de är ofta sammankopplade med varandra i organisatoriska fält där de efterliknar varandra och strävar efter att tillgodose dominerande ideologiska krav. Utformningen av insatserna kompliceras av socialtjänstens motsägelsefulla praktik; den både kontrollerar och stödjer, syftar till disciplinering och frigörelse. Och som om inte detta var nog konstateras att socialtjänstens samverkan med andra organisationer och vårdplanering ofta är bristfällig samt att enskilda klienters möjlighet till inflytande och delaktighet är eftersatta. Det saknas t.ex. kunskaper om målgruppers särskilda behov. Dessa problem existerar trots att välfärdsfrågor och värnande om svaga grupper har ett brett politiskt stöd, något som lett till flera reformförsök. Förslagen varierar beroende på reformivrarnas uppfattningar om vad som uppfattas som viktiga behov och hur dessa bör hanteras. Det existerar komplicerade relationer mellan problemuppfattningar, praktiska lösningsförsök och resultat.” (Denvall 2001:18)

Stora ansträngningar har skett för att både klarlägga och utveckla den kunskapsmässiga basen för socialtjänsten. Under de senaste fem åren har det presenterats flera viktiga undersökningar som fokuserat på kunskapsutvecklingens olika former. Bergmark & Lundström har visat att det existerar en svag koppling mellan metod och teori inom socialhögskolornas undervisning, liksom att socialarbetare har ett begränsat intresse av att ta del av den sociala forskningen (1998, 2000). CUS vid Socialstyrelsen har publicerat ett antal undersökningar som fokuserat på den sociala utbildningen. Två av dessa bidrag har särskilt handlat om de kunskapsmässiga förutsättningarna för två arbetsfält, den sociala barnvården respektive missbruksvården och ett tredje fokuserar på handledarutbildningarna inom socialt arbete (Håkansson 2000, Egelund & Kvilhaug 2000, Egelund 1999). Därutöver undersöks uppsatsskrivande inom socionomprogrammet (Dellgran & Höjer 1999).

Det samfälliga resultatet av dessa och några andra undersökningar är att det råder en betydande tveksamhet, dels om hur adekvata utbildningarna är i förhållande till de arbetsuppgifter som väntar studenterna i arbetslivet, dels om formerna och innehållet på de vidareutbildningar som riktas till professionella socialarbetare. Bland de förhållanden som

särskilt har lyfts fram finns den psykologiska teoribildningens dominans, både vad gäller metodundervisning vid socialhögskolorna och handledning av yrkesverksamma. Man noterar också att de kvalitativa forskningsmetoderna dominerar inom utbildningen. Litteraturen varierar stort inom utbildningarna, trots att dessa skall bereda studenterna på likartade arbetsuppgifter och att man därför kunde förvänta sig en större samstämmighet bland de undervisande lärarna. Av allt att döma baseras utformningen av kurser på lokala överväganden, där tillgången på resurser som utbildade lärare och ekonomiska medel har stor betydelse. Men det skall också tilläggas att detta är ett område som inte har undersökts i någon större omfattning tidigare. Intresset har främst riktats mot utbildningens akademisering och forskaranknytning (Bäck-Wiklund 1993, Dellgran & Höjer 2000). Det finns dock begränsat med samlad kunskap om grundutbildningen. I nästa avsnitt skall vi börja närma oss ämnet utvärdering som kunskapsområde och peka på några viktiga problem och oklarheter.

Kunskap, kvalitet och utvärdering

Redan Socialutredningen, som påbörjade sitt arbete under 1960-talet, fastslog behovet av ökad kompetens för socialtjänstens personal eftersom arbetet skulle komma att kräva mer kunskap (SOU 1974:39). En målrationell modell lanserades där utvärdering lyftes fram, vilket medförde att utbildningens centrala roll uppmärksammades ordentligt. Ett stort antal efterföljande utredningar (vi återkommer till dessa i vår slutdiskussion) har därefter på olika sätt fokuserat på behovet av ökad kunskap för socialtjänstens verksamhetsgrenar (t.ex. SOU 1995:58).² Detta har lett fram till att Socialstyrelsen fått i uppdrag att leda ett nationellt program för att stödja en systematisk kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Programmet omsluter ca 50 miljoner kronor under tre år och har elva delprojekt. Dessa inriktas på den sociala praktiken, på grund- och vidareutbildningen samt på den sociala forskningen.³

² Ur Högskoleverkets utvärderingsrapport avseende socionomutbildningen: "... socionomerna verkar i en verksamhetskultur där nästan all kraft går åt till att 'driva projektet' medan mycket liten omsorg ägnas åt att utvärdera verksamheten. Det är viktigt att denna tradition kan brytas; den innebär en stor ovisshet om vilket utbyte samhället får av det sociala arbetet och vilket gagn klienterna upplever sig ha av verksamheten. Ur ett annat perspektiv kan man anta att professionens status blir lidande av frånvaron av signifikanta data som bestyrker verksamhetens berättigande (i förekommande fall tillkortakommanden). Denna fråga har uppenbart intresse också när man diskuterar socionomutbildningen. Det är i det sammanhanget man kan lägga grunden till en kompetens av kritisk reflexion och granskningskompetens – gentemot det jobb man själv är/blir engagerad i."

(Högskoleverket 2000:6 s 31)

³ Se SoS-rapport 2000:12 samt www.sos.se.

Den sociala praktiken

Ett sätt att summera utvecklingen är att hävda att det numera finns en allmänt uttalad skepticism till resultaten av många av socialtjänstens insatser.⁴ Alltfler röster kräver att insatserna skall dokumenteras och systematiskt följas upp och utvärderas, att sociala interventioner skall motiveras bättre och att deras utfall skall kunna presenteras och bedömas. En sådan utveckling förväntas bidra, inte bara till en ökad kvalitet utan även – på ett mer grundläggande plan – till en ökad kunskap om avsedda och icke avsedda effekter av olika insatser och deras värde för klienterna. Detta reser krav, både på en evidensbaserad praktik och på en uppbyggnad av en lokal utvärderingskapacitet. Kraven på att det skall finnas bevis – evidens – för olika insatsers eventuella effekter för klienterna är ingenting nytt i ett internationellt perspektiv. Dess förespråkare hävdar att detta skall ses som ett nödvändigt alternativ till det sociala yrkesfält som hittills kunnat förlita sig på auktoritet istället för demonstrerad effektivitet (Gambrill 1999, Mullen 2002). En svensk debatt har blossat upp kring huruvida det är värdefullt eller problematiskt med en mera evidensbaserad praktik.⁵

I en komparativ undersökning om förekomsten av evidensbaserad kunskap bland tre yrkeskategorier som arbetade med psykoterapi (läkare, psykologer, socialarbetare) visar Weissman och Sanderson att just socialarbetare är den kategori som utnyttjar denna form av kunskap i minst utsträckning (Weissman & Sanderson 2001). De utnyttjar inte heller andra forskningsresultat i sitt praktiska arbete. I stället influeras de framför allt av fältets allmänna professionella uppfattning om hur man bör arbeta. Weissman och Sanderson visar i sin artikel också att socialarbetare är den grupp som erhåller lägst andel vetenskaplig och systematiserad kunskap i sin grundutbildning. Som en konsekvens av detta anser därför forskare som professor Ed Mullen vid Columbia University att det är hög tid att stärka socialarbetarutbildningens inslag av evidensbaserad kunskap (Mullen 2002).⁶ Socialhögskolan George Warren Brown School of Social Work i St. Louis har som första utbildningsanordnare bestämt att allt material som används inom deras undervisning skall vara evidensbaserat.

⁴ Inte bara i ett svenskt perspektiv utan även i USA. Se Mullen (2002) som hävdar att socialarbetarprofessionen numera förflyttat sig från självbelåtenhet till skepticism över de egna insatsernas värde.

⁵ Se branschtidskriften Socionomen 2000:1, 2000:8, 2001:3 samt DN-debatt 9910 06 där socialstyrelsens GD kritiserar socialtjänsten för bristande kunskap om utfallet av dess insatser.

⁶ Med evidensbaserad praktik avser Mullen insatser som baseras på effektstudier (outcome measurement, performance measurement) och viss form för kvalitetssäkring.

Det må råda en viss oenighet kring synen på vad som kan betraktas som evidens. Enigheten är desto större om att man behöver utföra lokala utvärderingar, kartläggningar och kvalitetsmätningar på ett brett plan. Dessa undersökningar behöver inte nödvändigtvis vara metodologiskt sofistikerade men de skulle kunna göra det möjligt att uttala sig med något större säkerhet om effekterna av olika insatser. Ett problem i sammanhanget kan vara att avgöra hur dylika lokala studier skall utföras; vilka metoder som skall användas, vem som bör utföra studierna och på vilket sätt kunskaperna sedan skall komma till användning. Inte minst aktualiseras då kompetensfrågor hos såväl utförare som beställare av utvärderingar. Förmodligen pågår det ett omfattande utvecklingsarbete ute i kommunerna, säkerligen understött av de många lokala FoU-enheter som bildats under nittioalet. Det finns en begränsad kunskap om både utbud och efterfrågan av utvärderingskunnande hos den sociala praktiken.

Genom en förändring i socialtjänstlagen 1998 stadgas numera att arbetet skall bedrivas med god kvalitet. Denna förändring manifesterade nittioalets utveckling mot ett ökat intresse för kvalitetsstyrning, inte bara inom socialtjänsten i Sverige utan även inom andra domäner. Exempelvis hade hälso- och sjukvården redan 1993 erhållit en föreskrift från Socialstyrelsen om att all legitimerad personal skulle bedriva ett fortgående kvalitetsarbete. Föreskriften skärptes vid revideringen av den nya Hälso- och sjukvårdslagen 1996. En internationell kvalitetsrörelse har utvecklats med genomslag i flertalet organisationer (Erlingsdóttir 1999, Denvall 2001, Bejeröth & Hasselblad 2002). Därför finns det numera en uppsjö av mer eller mindre utprovade metoder: balanseerade styrkort, tjänstekartor, bench-marking, audit etc. Utan att ha empiriska belägg för detta så vågar vi ändå påstå att det i dag knappast finns någon socialt inriktad verksamhet som inte försökt sig på att genomföra kvalitetssäkringsprogram. Dessa kräver ett antal förutsättningar för att kunna påverka verksamheten: ledningens stöd, personalens engagemang, tillgång till dokumentation och data om verksamheten samt fokus på kunderna/brukarna.⁷

Efterfrågan på kunnande i att utföra såväl vetenskapligt kvalificerade som enklare, praktisknära utvärderings- och kvalitetsstudier bör rimligtvis vara hög. Vi fokuserar i den här undersökningen på utbudssidan: Hur svarar FoU och utbildningsinstitutionerna upp mot detta?

⁷ En kartläggning från slutet av 1990-talet fann att knappt hälften av landets kommuner hade en policy för kvalitetsarbete inom socialtjänstens olika verksamheter. En mindre andel hade provat olika kvalitetssäkringsinstrument (Tengvald 1999:9). Vi har anledning att tro att det skett en ökning sedan dess.

Grund- och vidareutbildning

Grund- och vidareutbildningar har, liksom FoU-enheter, troligen en viktig roll för hur socialarbetare socialiseras in i yrket, liksom hur professionella utvecklar färdigheter.⁸ Det är därför rimligt att anta att utbildningarnas förhållningssätt till utvärdering får betydelse för hur utvärderingstraditionerna utvecklas på fältet. Men på vilket sätt det sker finns det ingen klar kunskap om. I såväl ett svenskt som ett internationellt perspektiv saknas i stort sett empiriska undersökningar om relationen mellan undervisning och utvärdering.⁹ Det är exempelvis inte känt hur utvärderingsförmågan påverkas av de metodkurser som studenterna regelmässigt deltar i. Visst skrivs det både C- och ibland även D-uppsatser, men hur påverkar en sådan erfarenhet förmågan att utföra kartläggningar och studier när studenterna väl börjar yrkesarbeta? Har de den kompetens de behöver för att utforma, utföra eller kanske beställa en utvärdering? Vad tillhandahåller grundutbildningen för verktyg och vad lämnas till eventuell vidareutbildning för redan yrkesverksamma? Våra frågor anknyter till såväl innehåll som form, dvs. till kursernas fokus och färdighetsinslag respektive deras pedagogik.

De omfattande utvärderingarna av de sociala utbildningarna under åttio- och nittiotalen har visat att kvaliteten är starkt beroende av utbildningsnivån hos de medverkande lärarna. Den höga andelen psykologi inom grundutbildningen kan tänkas bero på att ämnet prioriteras av lärarna och högskolorna men även på svårigheten att förändra och införa alternativa inriktningar. De utvärderingsutbildningar som finns beror förmodligen både på enskilda lärares kompetens och respektive högskolas utbildningsmål liksom på ledningens förmåga att föra in önskvärda kurser. Ett eventuellt utbud av utvärderingskurser kan också tänkas hänga samman med studenternas efterfrågan. Studenter vill ofta kunna välja kurser relativt fritt. Det har därför betydelse om kurserna är valbara eller obligatoriska.¹⁰

Utifrån våra egna erfarenheter är det ofta enklare för en högskola att ta fram ett varierat utbud av vidareutbildningar. Programutbildningar måste nämligen länkas in i ett ofta komplext kursutbud där många hän-

⁸ Vi skriver med avsikt "troligen" eftersom det ännu så länge inte är klarlagt hur denna process faktiskt går till eller vad dess eventuella värde är för klienterna.

⁹ Ett undantag utgörs av James Altschuld och Molly Engles undersökningar från början av nittio-talet då de kartlade tämligen omfattande akademiska undervisningsprogram i USA, Kanada och Australien. Undersökningen syftade dels till att kartlägga, dels till att initiera en diskussion om behovet av certifiering och professionell utvärderingsutbildning (Altschuld & Engle (eds) 1994). Studien har replikerats 2002 men är ännu inte publicerad.

¹⁰ Något att fundera på är vad andelen engelskspråkig litteratur kan betyda för studenternas val. Utvärderingslitteraturen är påfallande engelskspråkig vilket studenterna kan tänkas uppleva som

syn skall tas. Vidareutbildningar behöver däremot inte anordnas regelbundet utan kan baseras på efterfrågan. Det finns även ett ekonomiskt skäl; ersättningen per deltagare i vidareutbildningarna är ofta betydligt högre än i grundutbildningen.

Forskarutbildning

Den sociala forskningen har framfört antaganden om en brist på utvärderingsinriktad undervisning. I ett PM om behovet av en forskarskola i socialt arbete på temat ”Det sociala arbetets värde – utvärdering av interventioner och regimer” skriver professorerna Bäck-Wiklund och Oscarsson:

”Inom stora delar av det sociala arbetets praktik saknas en professionell tradition och rutiner för att systematiskt granska såväl praktikens primära förutsättningar som hur den genomförs och dess resultat för olika intressenter och brukare, ytterst samhället. På motsvarande sätt saknar grund-, vidare- och forskarutbildningen i socialt arbete mer substantiella inslag av metod- och utvärderingsinriktad undervisning som syftar till att utvärdera det sociala arbetets värde för olika intressenter, och för att därigenom lägga en grund för en mer kunskapsbaserad social praktik”.¹¹

Det kan mycket väl förhålla sig så som det hävdas i skrivelsen. Dock är det än så länge en hypotes och något som denna undersökning avser att granska. Denna brist tycks även finnas inom den forskarutbildning inom socialt arbete som vid det här laget är över 20 år gammal, som har producerat ca 150 filosofie doktorer och som sammantaget motiverar de planerade kvalificerade forskarutbildningskurserna. Från ett internationellt perspektiv är sådana kurser inte unika utan det förekommer ett flertal omfattande forskarutbildningar som enbart fokuserar på utvärdering.¹²

Syfte och frågeställningar

Därmed närmar vi oss denna undersöknings kärna och syfte:

Att kartlägga de utbildningsaktiviteter som sker inom och i anslutning till socionomprogrammen och de sociala omsorgsprogrammen samt inom kommunala FoU-organisationer, vilka syftar till att utveckla utvärderarkompetens inom socialtjänsten.

¹¹ Bäck-Wiklund och Oscarsson, april 2002.

¹² Se Altschuld & Engle (eds) 1994 samt www.eval.org.

Med utbildningsaktivitet avses här utbudet av regelrätta kurser som en del av grund- och vidareutbildningar etc. inom de olika organisationerna, med tonvikt på läsåret 2001/2002. I detta inbegrips seminarier som anordnas om utvärdering och liknande aktiviteter. Nedanstående matris illustrerar förhållandet mellan de kurser och utbildningar som har kartlagts:

	Tidigare genomförda	Pågående lå 01/02	Planerade och erbjudna
Grundutbildning			
Påbyggnadsutbildning: fristående, magister, uppdrag			
Forskarutbildning			

Vi har anledning att tro att detta kan vara en omfattande verksamhet och har därför tvingats till vissa avgränsningar:

- Vi har inte undersökt utvärderingskurser som avser renodlad ekonomisk budgetuppföljning.
- Vi har inte undersökt allmänna projekt- och ledarutbildningar.
- Vi har heller inte tagit med utbildningar med inriktning mot sjuksköterskor, arbetsterapeuter och sjukgymnaster.
- Vi har gjort ytterligare en avgränsning gentemot andra utbildningsaktiviteter inom universiteten och högskolorna i övrigt samt inom lärarutbildningen, och som kan ha relevans för utvärdering inom socialtjänsten.
- Slutligen har vi avstått från att undersöka myntets andra sida, efterfrågan av utvärderingskunnande. Det får anstå till ett annat tillfälle.

Kort sammanfattat har vi fokuserat på utbildningsaktiviteter för kärnverksamheterna inom socialtjänsten. Till kärnverksamheter räknar vi arbetet med att ge service, stöd, behandling, omsorg och myndighetsutövning till enskilda eller grupper av brukare/klienter. Kartläggningen koncentreras alltså till ”utbudssidan” av utvärderingskurser och eventuellt annat stöd för utvärderingsarbete. Vi har således inte empiriskt kartlagt huruvida detta utbud stämmer överens med efterfrågan av utvärderingskunnande inom socialtjänsten. Det ligger utanför denna undersökning.

Inom FoU-enheterna bedrivs inte enbart, eller kanske inte ens främst, någon utbildning i traditionell form, varför undersökningen också haft intresse av FoU-aktiviteter i vid mening, såsom seminarier, utvärderingsverkstäder och forskningscirklar.

Kartläggningen i sin helhet har fokuserat på följande frågeställningar:

- Vilken omfattning har utbildningsaktiviteterna?
- I vilka former bedrivs dessa aktiviteter (kurser, seminarier, verkstäder)?
- Vilka är målgrupperna?
- Vilka teoretiska och metodologiska inriktningar finns och förespråkas?
- Vilka pedagogiska uppläggningar och inriktningar förekommer?
- Kan några olika syften urskiljas (t.ex. för programutvärdering, effekter för klienter, verksamhetskvalitetsutveckling)
- Vilken litteratur används?
- Vilka erfarenheter redovisas? (t.ex. från deltagare genom kursutvärderingar)
- Vad är känt om utbildningsaktiviteternas användning och ”nytta”?

Den mångfasetterade utvärderingspraktiken

Det finns en stor spännvidd i uppfattningen om hur begreppet utvärdering skall förstås. Vi har redan berört diskussionen om en evidensbaserad praktik, men det är långt ifrån den enda skärningspunkten. Inledningsvis har vi i vår datainsamling lämnat begreppet utvärdering utan någon specifik och avgränsande definition. Vi tillät respondenterna att själva ge utvärderingsbegreppet en innebörd: utvärdering, reflektion, självvärdering, uppföljning, kvalitetssäkring, kvalitetsarbete, resultatanalys, kvalitetsutveckling m.m. Detta har medfört att något ibland har utesluts ur vår kartläggning och i andra fall lagts till, så att kartläggningen flutit ut över sina tilltänkta gränser. Vi har avsiktligt låtit detta ske för att understödja den debatt och diskussion som krävs för att utvärdering skall kunna ges en mer distinkt definition i ett svenskt sammanhang.

Begreppet utvärdering kan således ges en rad innebörder, vilket i sin tur medför ett flertal kategoriseringssätt. Utvärderingar har mer eller mindre vetenskapliga ambitioner, varför deras generaliserbarhet ofta blir begränsad. Det som utvärderas kan vara ett enskilt fall, ett experiment, ofta ett projekt. Utvärderingar avser att svara på den ena av följande två frågor:

1. Vilka effekter har insats x?
2. Hur skall effektiviteten av insats x utvecklas?

Den första frågan kan besvaras genom utvärderingar som har till syfte att mäta effekter. Det har här utvecklats utvärderingar som kräver en hög grad av vetenskaplig hantverksskicklighet, som ofta behöver pågå under lång tid och som dessutom är kostsamma. Här återfinns undersökningar som kräver randomiserade uppläggningar med kontrollgrupper. Det är ofta denna typ av utvärderingar som åsyftas i diskussionen om hur en evidensbaserad kunskapsutveckling skall kunna stödjas.¹³ Då krävs överväganden kring formerna för utfallsmått, bortfallsanalyser och experimentella utformningar vilket inte minst kan medföra besvärliga etiska ställningstaganden. Ett exempel är den evidensbaserade kunskapssammanställningen *Behandling av alkohol- och narkotikaproblem*, som utfördes av en grupp forskare knutna till Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU 2001). Behovet av att utveckla denna form för utvärderingar har under nittioalet framför allt påtalats av CUS vid Socialstyrelsen.¹⁴

Då och då talas även om utvärderingsforskning. Vanligen avses då utvärderingar med hög vetenskaplig tillförlitlighet, utförda av forskare. Resultaten kan komma att utnyttjas antingen inom en vetenskaplig eller en praktisk diskurs. Inte sällan uppstår dispyter och intressekonflikter mellan beställare och utvärderare.¹⁵ Vissa utvärderingar behöver inte skilja sig nämnvärt från empiriska forskningsmetoder som har förekommit under lång tid, exempelvis förloppsstudier, omfattande enkäter och longitudinella designs.

Utvärderingar kan hålla en vetenskaplig kvalitet men ha en något mindre generaliserbarhet, i synnerhet när inte budget, tid och förmåga ger möjlighet till experimentell utformning. Här återfinns en mängd mer eller mindre vetenskapligt beprövade modeller. Donald Stufflebeam gjorde häromåret en uppmärksamman genomgång av utvärderingsmodeller och kom fram till att endast 9 av 22 identifierade utvärderingsmodeller var användbara.¹⁶ Ett exempel på en vetenskapligt välrenommerad undersökning, nyligen publicerad av CUS, är KrAmi-programmen: *Med arbete som insats* (Nyström, Jess & Soydan 2002). Bland mindre påtagligt akademiskt orienterade studier med utvärderingsansats finns flera undersökningar utförda av studenter och FoU-enheter. I dessa görs ofta

¹³ Vi glider snabbt förbi detta inom branschen så omdiskuterade begrepp. I stället hänvisar vi till en förtjänstfull genomgång av evidensbaserad kunskapsutveckling som presenteras av utvärderingen av FoU-enheter inom individ- och familjeomsorg, se Socialstyrelsen 2002 s. 34-48.

¹⁴ Se exempelvis bilaga 6, Behov av resultatorienterad kunskapsutveckling i socialt arbete av Karin Tengvald i SOU 1995:58. En redovisning av den kritik som riktats mot SBU:s rapport finns i Socialstyrelsen 2002.

¹⁵ Se exempelvis Eliasson m.fl. 1990.

¹⁶ Stufflebeam 2001. Se också Vedung 1998 för en svensk redogörelse.

en mätning vid ett givet tillfälle i ett projekt och när före-eftermätningar är svåra att genomföra.¹⁷

Den andra frågan – ”Hur skall effektiviteten av insats x utvecklas?” – försöker man ofta besvara med hjälp av mer praktiskt orienterade utvärderingsinriktningar som kan ge värdefull kunskap för att stödja mål- och resultatstyrning: uppföljningsinstrument, kvalitetsutvecklingsinstrument, självvärdering och enklare uppföljningar. Socialstyrelsen har påbörjat en undersökning om egenutvärdering, bland annat med syftet att lyfta fram goda exempel på hur en verksamhet kan förbättras. Samtidigt som man på många håll försöker utveckla instrument för att skapa system för kvalitetsstyrning, utsätts dessa strävanden för en kritisk granskning av forskare från flera samhällsvetenskapliga discipliner.¹⁸ Trots detta pågår en mängd experiment och ett omfattande utvecklingsarbete i landets kommuner. Det sker i forsknings- och utvärderingsverkstäder, i forskningscirkel och vid kollegiegranskningar m.m. och genom att man utvecklat praktiska modeller för utvärdering och kvalitetsarbete. Många gånger kopplas dessa modeller till uppbygandet av IT-stöd för att ge möjlighet till en sammantagen kunskap, såsom DUR-projektet i Göteborg.¹⁹

Även mindre metodiskt sofistikerade kartläggningar och lokala studier med deskriptiva syften kan inrymmas här. Sådana undersökningar är ofta viktiga som kunskaps- och beslutsunderlag och de värderande inslagen kan då tonas ner.

Ett komplicerande inslag då man skall göra utvärderingar är synen på kopplingen mellan teori och praktik. Här finns motstridiga uppfattningar som tycks svåra att förena. Som ett inslag i de yrkesverksammas vardag finns deras praktiska, ofta tysta och outtalade erfarenheter.²⁰ Dessa kan bli åtkomliga genom reflektion och medvetandegörande insatser. Det praktiska yrkeskunnandet kan därigenom utvecklas. Eftersom sociala verksamheter är komplexa och inte låter sig inordnas i förenklade akademiska teorier anses det viktigt att satsa på inslag som självvärdering och studier som baseras på närhet och lokal förståelse. Dessa uppfattningar

¹⁷ Exempel på den här formen av utvärderingar som har utförts av socionomstudenter återfinns på www.soch.lu.se/sol073. Flera utvärderingsrapporter utförda av verksamma inom socialtjänsten finns i skrifter från flera FoU-enheter. Den intresserade hänvisas till dessa enheter som finns presenterade och länkade på www.sos.se liksom på www.fouvalfard.org. Se också vår sammanställning i bilaga 1.

¹⁸ Se www.sos.se, Love 1998 om intern utvärdering, Socialstyrelsen 1995:19, Att utveckla kvalitet i socialtjänsten, Bejerot & Hasselbladh 2002 (red.) för en kritisk belysning av kvalitetssäkringsrörelsen.

¹⁹ DUR = Dokumentation, Utvärdering, Resultat.

ifrågasätts i en mer akademiskt orienterad diskurs som betonar vikten av akademisering och forskningsanknytning. Ordentligt genomförda studier av insatsernas värde för klienterna framstår då som oundgängliga för en utvecklad profession. Genom att utbildningen akademiseras och blir mer vetenskaplig främjas personalens förmåga att kritiskt värdera sitt arbete. Denna tudelning har också uppmärksammats i flera av de undersökningar som presenterats på senare tid (Mattsson 2001, Denvall 2001, Ekermo 2002).

Dessa två skiljande diskurser är på intet sätt nya. De har funnits i bakgrunden vid utformningen av utbildningen i socialt arbete och problemet identifierades redan i samband med Socialutredningen på 1970-talet. Skall utbildningen vara praktiskt eller teoretiskt inriktad? Vilket skall väga tyngst, konkreta träningsmoment eller akademiska inslag som att skriva uppsats och läsa vetenskapliga rapporter? Vi återkommer till denna intresse motsättning när vi redovisar utbildningars innehållsmässiga fokus.²¹

Trender och traditioner

En av undersökningens frågeställningar kräver särskild uppmärksamhet i denna inledning:

”Vilka teoretiska och metodologiska inriktningar finns och vilka förespråkas?” Vi börjar med en redovisning av bakgrund och utvecklingsformer.

²¹ Motsättningen framgår särskilt tydligt i serien *Controversial Issues in Social Work* där en volym ägnas åt att vrida och vända på värdet av forskning i socialt arbete (Hudson & Nurius (eds) 1994).

*Tabell 1:1 Utvärderingsutvecklingen USA–Sverige under nittonhundratalet*²².

	USA	Sverige
1900–1960 Första generationen Enkla, tester, kartläggningar	Skolbarnstestning 1920–30-tal Undersökningar av bl.a. fosterbarnsvård och ungdomsinstitutioner	CSA – sociala undersökningar Folkhemmet, socialingenjörskonst
60-tal Andra generationen Mäta och förbättra	War on poverty Program-evaluation uppstår Experimentvilja	Expanderande stat Kommunsammanslagningar Planeringsoptimism De stora programmens tid Ingenjörmodell
70-tal Tredje generationen Experttilltro, konkurrerande modeller, intern kritik växer fram	Expanderande utvärderingsindustri Tidskrifter etableras Expanderande offentlig sektor Utvärderingsforskning Implementationstvivel	Bell: Att utvärdera sociala program Sigbritt Franke-Wikberg & Ulf P Lundgren: utvärdering av skolan Nackaprojektet, psykiatriska verksamheten i Luleå
80-tal Fjärde generationen "Responsive constructivist evaluation"	Nedskärningar AEA – American Evaluation Association 1985 Total Quality Management (TQM) Decentralisering	Forskning i socialt arbete BAK-projektet Målstyrning och konkurrens Brukaren, konsumenten, kunden
90-tal och fortfarande Femte generationen Komplexa, intressenter förs in, dialogens betydelse, helhet betonas	Organizational learning Empowerment-evaluation Mycket är oklart	Nedskärningar + resultatstyrning Kvalitetssäkring Tillsyn = utvärdering CUS bildas 1993 FoU-enheterna byggs ut Kunskapsbaserad socialtjänst

Figuren visar utvecklingen i grova drag. Det är en särskild poäng att jämföra den svenska utvecklingen med motsvarande i USA, eftersom denna på många sätt utgör den främsta teoretiska och metodologiska inspirationskällan, de socialpolitiska (m.fl.) olikheterna till trots. I en färsk internationell översikt kring utvärdering placeras USA i topp bland 21 undersökta länder. Sverige ges plats nummer fyra i denna undersökning som bland annat bedömer i vilken utsträckning som utvärdering är integrerad i det politiska beslutsfattandet och om det finns en professionell utvärderingsdiskurs.²³

²² Figuren är inspirerad av en generationsindelning av utvärderingsutvecklingen i USA som utarbetats av Lincoln & Guba 1989 liksom av Allbäck 1998.

²³ Översikten baseras på nio skilda kriterier. Ett av de 25 kapitlen behandlar Sverige, Furubo m.fl. 2002.

Den första utvecklingsfasen karakteriserades av att man testade skolbarn och utvecklade enkla mätinstrument. Utvärderandet i USA tog fart först i samband med kriget mot fattigdomen under 1960-talet. Politikerna ville veta hur detta omfattande federala program lyckades, och några procent av varje projekts budget avsattes därför till att undersöka projektets resultat. Kravet på utvärdering ledde till efterfrågan på personer med utvärderingskompetens, en omständighet som på ett lyckligt sätt innebar att många ungdomar som lämnade universiteten kunde få arbete. Tilltron till att man genom ex-postundersökningar skulle kunna bidra till samhällsförbättringar var då fortfarande stor.

Utvecklingen i Sverige låg inte riktigt i fas med den amerikanska, något som dels kan bero på den allmänt positiva inställningen till att styra genom planering, dels på att det inte förekom några politiska krav på resultatkunskap liknande dem i USA. Som den första svenska texten om utvärdering brukar Robert Bells avhandling från 1975 omnämnas: *Att utvärdera sociala program*. I denna finns, förutom en utvärdering av ett projekt i Skärholmen, en eftertext av opponenter docent Harald Swedner som går till storms mot begreppet "utvärdering". 1980- och 1990-talen har inneburit att offentliga nedskärningar skapat en allt större efterfrågan på utvärdering eftersom stat och kommun försöker styra genom att sätta upp mål och därefter kontrollera om dessa mål har uppnåtts. Kommunernas socialtjänst har omstrukturerats, nya uppgifter har tillförts med referensramar från hälso- och sjukvårdens traditioner av kliniskt arbete och en självklarare koppling till forskning och kvalitetsarbete. Statens intresse för utvärderingsstyrning har manifesterats genom att ett flertal utvärderingsinstitut inrättats och genom att nätverk av professionella utvärderare har börjat formas.²⁴

Utvärderingsdiskursen består nu av en mångfald teoretiska och metodologiska inriktningar, något som demonstreras av att AEA – den amerikanska utvärderingsorganisationen – har 36 olika arbetsgrupper, som var och en bevakar specifika intressen. Den senaste gruppen är för övrigt "Social Work".²⁵

Låt oss sammanfatta det begynnande 2000-talets huvudsakliga utvecklingslinjer:

- Utvärdering är på väg att bli en alltmer efterfrågad och institutionaliserad verksamhet

²⁴ Nätverket "Utvärderarna" har sin hemvist på Statskontoret i Stockholm och har något hundratal medlemmar. Nätverket planerar för en första utvärderingskonferens 2003. En från myndigheter fristående förening "Svenska utvärderingsföreningen", bildades vintern 2003.

²⁵ <http://www.eval.org>. En intressegrupp organiseras f.ö. kring "Teaching in Evaluation".

- Kraven på att sociala verksamheter skall kunna dokumentera insatsers effekter ökar
- Utvärderandets praktik och teori är uppsplittrad i en mängd olika modeller och diskurser
- Utvärderingar genomförs i komplexa sammanhang, med en mängd intressen att ta hänsyn till
- Utvärdering internationaliseras och professionaliseras genom konferenser, utvecklandet av branschorganisationer, vetenskapliga tidskrifter och metaevalueringar
- Aktiva utvärderare bildar branschorganisationer och utvecklar en professionell diskurs

Aktiviteten kring begreppet utvärdering är med andra ord hög. Vilket genomslag får detta på utbildningssidan?

De sociala utbildningarna

Socionomprogrammet och programmet för social omsorgsexamen är de två utbildningar som är centrala för dem bland socialtjänstens personal som har arbetsuppgifter som präglas av stöd, behandling eller myndighetsutövning. Bägge utbildningarna har blivit föremål för omfattande utredningar sedan början av nittioalet. Socialtjänstkommittén diskuterade de sociala utbildningarna och FoU-verksamheten i ett delbetänkande och lyfte särskilt fram kraven på uppföljning och utvärdering för att stödja socialtjänstens kvalitetsarbete (SOU 1995:58). Däremot fördes inga resonemang om hur detta borde påverka utformningen av undervisningen. Därefter har såväl socionomprogrammen som de sociala omsorgsprogrammen utvärderats av Högskoleverket (R 1996:7, R 2000:5, R 2000:6) och en uppföljning av socionomprogrammen gjordes år 2002.²⁶ De sociala omsorgsutbildningarna (inriktning mot äldre, funktionshindrade och social pedagogik) vid de tidigare vårdhögskolorna har under nittioalet successivt förlängts och integrerats i den statliga högskolans samhälls- och beteendevetenskapliga utbildningar.

²⁶ De sociala omsorgsutbildningarna utvärderades 1995/96 (R 1996:7). 40 procent av utbildningarna bedömdes som icke högskolemässiga. Pga. det intensiva utvecklingsarbete som då pågick föranledde undersökningen inga åtgärder. Däremot skedde en uppföljning några år senare (R 2000:5).

Tabell 1:2 Socionom- och sociala omsorgsprogram 1995. Källor: Högskoleverket R 2000:5, R 2000:6.

Utbildningar med socionomprogram 1995	Utbildningsorter med socialt omsorgsprogram 1995
Ersta-Sköndal	Boden
Lund	Eskilstuna
Göteborg	Falun
Mitthögskolan, Östersund	Gävle
Stockholm	Göteborg
Umeå	Jönköping
Örebro	Kalmar
	Karlstad
	Kristianstad
	Linköping
	Malmö
	Skövde
	Stockholm
	Sundsvall
	Umeå
	Vänersborg
	Växjö
	Örebro
	Östersund

Som framgår av tabellen var den sociala omsorgsutbildningen – som varierade mycket i omfattning – i mitten av nittioalet decentraliserad till 19 olika orter, medan socionomutbildningen huvudsakligen var koncentrerad till 6 orter och omfattade 140 högskolepoäng. Sedan dess har tre omsorgsutbildningar lagts ner (Skövde, Sundsvall och Östersund) medan en har tillkommit (Uppsala). Vid Mitthögskolan (Östersund) var avsikten ursprungligen att inrätta en socionomutbildning med inriktning mot äldre- och handikappomsorg våren 2002, men den kom aldrig igång på grund av bristande intresse. I stället inrättades en särskild fördjupningskurs våren 2003. Ett flertal utbildningar bedrivs helt eller delvis på distans, exempelvis den i Växjö med studiegrupper i Halmstad.

Den sociala omsorgsexamens omfattning kan fortfarande variera. Medan socionomexamen regelmässigt innebär 140 poängs studier, med möjlig fortsättning till magisterexamen 160–180 poäng, kan den sociala omsorgsexamen bestå av mellan 120 och 160 poäng. Högskoleverket

riktade vid utvärderingen av omsorgsutbildningarna år 2000 kritik mot framför allt lärarnas bristfälliga vetenskapliga kompetens men även mot utbildningarnas innehåll och organisation. Två av utbildningarna bedömdes som icke högskolemässiga. Mälardalens högskola har exempelvis förändrat sina kurser avsevärt och erbjuder nu fyra olika beteendevetenskapliga program, varav ett med inriktning mot social omsorg.

Tabell 1:3 Socialt inriktade högskoleutbildningar 2002/2003. Källor: Enskilda kontakter med utbildningsinstitutionerna.

Socionom-program, ej integrerade med social omsorg	Socionom-program, integrerade med social omsorg	Socialt omsorgsprogram som ansökt om socionom-examensrättigheter	Övriga utbildningar med socialt omsorgsprogram 120–160 p	Andra relevanta sociala utbildningar
Ersta-Sköndal	Göteborg	Linköping	Kristianstad	Kalmar Fil. kand. i socialt arbete 140 p.
Lund (Helsingborg)	Stockholm	Trollhättan/ Uddevalla (Vänersborg)	Karlstad	Mälardalen. Beteendevetenskapliga program 120–160 p. (Eskilstuna och Västerås)
Mitthögskolan – Östersund	Umeå (Skellefteå och Örnsköldsvik)		Luleå (Boden)	Växjö Pedagogik med inriktning mot ungdoms- och missbrukarvård 120 p.
Örebro (Visby, Leksand, Orsa, Avesta, Borlänge, Motala och Lidköping)	Malmö		Uppsala	
	Jönköping		Gävle (Bollnäs, Hofors, Hudiksvall och Uppsala)	
	Växjö (Halmstad)		Dalarna (Falun)	
			Örebro	

Programutbildningarna bedrivs även på de orter som vi har angivit inom parentes, i någon distans- och campusform. Utbildningsorterna kan variera från år till år. En mer detaljerad genomgång av utbildningarna återfinns i bilaga 2. För såväl socionom- som social omsorgsexamen gäller statliga allmänna mål i Högskoleförordningen. Därutöver gäller de mål som respektive högskola har bestämt. Det har medfört att det nu finns en brokig skara utbildningar och program där högskolorna strävar efter att profilera sig. Vi återkommer till detta i vår redovisning.²⁷ Två utbildningar har hos Högskoleverket ansökt om prövning av socionom-examensrättighet och beslut väntas under 2003.²⁸

FoU-enheter

Med FoU-enheter avses organisationer som bedriver forskning, förmedlar vetenskaplig kunskap och stödjer verksamhetsutveckling inom landets kommuner och landsting. Enheterna försöker utveckla en praktisknära forskning och stimulera kunskapsutvecklingen i kommunernas socialtjänst. Det bör redan här framhållas att inte alla FoU-enheter med anknytning till socialtjänsten ser som sin uppgift att bedriva egen forskning. En rad skilda samverkans- och organisationsformer mellan forskning och kommunal verksamhet har utvecklats. Den första FoU-enheten etablerades under 1960-talet i Stockholm och under 1970-talet byggdes det upp s.k. fältstationer i Göteborgstrakten där nya former för samverkan mellan fält och forskning provades. Antalet FoU-enheter med inriktning mot socialtjänstens olika områden har ökat kraftigt under 1990-talet. Det finns flera skäl till detta. Lokala krav på uppföljning och resultatredovisning, ett hårdare ekonomiskt tryck på kommunerna och nya arbetsuppgifter är några. Under senare tid har Socialstyrelsen medvetet drivit på processen genom att anslå särskilda utvecklingsmedel till socialtjänsten, inklusive äldreomsorgen. För 2002 anslogs ca 24 miljoner kronor för att stödja och konsolidera utbyggnaden av FoU-miljöer.

För ett par år sedan bildade ett flertal FoU-enheter en förening för att tillvarata sina intressen och främja utbyggnaden av regionala och kommunala FoU-miljöer. Verksamma vid enheterna samlas årligen till konferenser för att presentera resultaten av sitt arbete och utbyta erfarenheter.²⁹

²⁷ Vid Örebro universitet existerar det vanliga socionomprogrammet parallellt med social omsorgsexamen. Vi redovisar detta som en enhet nedan.

²⁸ Växjö universitet erhöll socionomexamensrättigheter december 2002.

²⁹ <http://www.fouvalfard.org/>

I den här undersökningen har vi identifierat 39 olika enheter med inriktning mot socialtjänst.³⁰ I en mer övergripande beskrivning av FoU i kommuner och landsting identifieras 82 FoU-miljöer (Bergström m.fl. 2000). Under senare tid har det presenterats ett antal undersökningar om dessa FoU-miljöer och flera är på väg.³¹ En utvärdering av FoU-enheter inriktade mot individ- och familjeomsorgen har publicerats (Socialstyrelsen 2002) och en rapport från en utvärdering av FoU-enheter inriktade mot äldreomsorgen förväntas under 2003.

FoU-enheterna utgör en brokig skara med mycket skiftande förutsättningar, inriktningar och organisationsformer. Bland annat varierar anknytningen till universitet och högskolor liksom formerna för hur enheterna drivs. Några har en organiserad anknytning till olika universitets- och högskoleinstitutioner, t.ex. genom representation i styrelse eller styrgrupp och genom medarbetare som delar sin tjänstgöring mellan FoU-enheten och något universitetet eller någon högskola. Andra har inget institutionellt samarbete utan detta sker mer informellt via de enskilda forskarnas anknytning till olika institutioner. Vissa enheter karaktäriseras av ett nära, formellt eller informellt samarbete med högskola/universitet medan andra förefaller ha rollen som alternativ, komplement eller, i vissa frågor, som konkurrent. De olika enheterna har ett gemensamt intresse för kvalitetsfrågor och verksamhetsutveckling, där utvärderingsrelaterade insatser kan förmodas utgöra en väsentlig del. Stöd till utvärdering kan utgöras av handledning, utbildning och konsultativa insatser. De närmare formerna för detta har inte kartlagts tidigare.

Fortsatt framställning

Rapporten fortsätter nu med en redovisning av hur vi har arbetat med de empiriska undersökningarna. Forskningsobjektet utvärderingsutbildning är i ständig förändring och framstår som både rörligt och diffust, vilket ställer en rad krav på sina utforskare. Mer om detta i nästa kapitel. Därefter följer två kapitel där vi redovisar de undersökningar som har gjorts. Vi startar med utbildningsanordnarna och sedan redovisar vi på vilket sätt FoU-enheterna stödjer utvärdering. Rapporten avslutas med en sammanfattning och en diskussion där vi utvecklar några centrala teman. Därefter följer källförteckning och bilagor. Ett antal bilagor som berör våra undersökningsinstrument återfinns på nätet, www.sos.se.

Metod

I detta kapitel kommer vi att beskriva hur vi har arbetat med datainsamling och bearbetning. Vi återger arbetsprocessen, något förenklad, i olika steg.

Studiens inriktning och avgränsningar

Kartläggningen har fokuserat på utbildningsaktiviteter som syftar till att öka utvärderingskunnandet hos kärnverksamheterna inom socialtjänsten. Vi har inriktat oss på service, stöd, behandling, omsorg och myndighetsutövning, riktade till enskilda eller grupper av brukare/klienter. Kartläggningen har omfattat tidigare utbildningsaktiviteter, pågående aktiviteter under läsåret 01/02 samt av högskoleinstitutionerna och FoU-enheterna planerade och erbjudna kurser/aktiviteter.

Datainsamlingen har pågått som mest intensivt från mars till juli 2002, när huvudparten av enkätstudien genomfördes med åtföljande personliga kontakter.¹ Enkätstudien har huvudsakligen koncentrerats till aktivitetsutbudet läsåret 01/02. Vad gäller FoU-enheternas utbildningsaktiviteter har vi identifierat ”pågående aktiviteter” till att motsvara det akademiska läsåret 01/02.

Vi har medvetet minimerat avgränsningar. Vi har överlåtit till målgruppen för kartläggningen att själv definiera och beskriva de aktiviteter som är avsedda att öka utvärderingskunnandet hos blivande och yrkesverksamma socialarbetare. Vi har undvikit att ange en snäv definition av utvärderingsbegreppet eftersom vi ville fånga ett spektrum av utbildningsaktiviteter.

Kartläggningens uppläggning

I slutet av februari 2002 inleddes studien som innehöll följande moment:

¹ En enkät kom in i augusti och har integrerats i materialet. Ytterligare en utbildningslinje med relevant kursutbud kom också att bli inkluderad i samband med avstämningar med institutionerna. Härutöver har ett antal uppföljande samtal ägt rum under analys- och skrivarbetet. Vi kommenterar detta mer ingående längre fram i rapporten.

- analys av utbildningsplaner och kursinformation
- personlig kontakt med berörda utbildningsinstitutioner/FoU-enheter
- enkät till kurs- och aktivitetsansvariga vid utbildningsinstitutioner/FoU-enheter inom verksamhetsområdena IFO och ÄO²
- uppföljande samtal och skriftliga avstämningar med berörda institutioner och FoU-enheter
- sökning av jämförbara internationella utbildningsaktiviteter.

Inledande arbete med högskolor/universitet ...

Information om vilka institutioner som erbjuder social omsorgsutbildning alternativt socionomprogramutbildning har hämtats från program-/ämnesbeskrivningar och listor i Studenthandboken Hösten 2002–Våren 2003 (Högskoleverket 2001). Totalt har detta omfattat 21 utbildningsinstitutioner i riket.

En Internetsökning gjordes inledningsvis. Varje institutions hemsida undersöktes för att kartlägga det aktuella kursutbudet inom de relevanta utbildningsprogrammen och för att se vilka fortbildningsmöjligheter för såväl blivande som yrkesverksamma socialarbetare som erbjöds.³

Kursplaner och litteraturlistor har använts som indikatorer för respektive institutions utbud. Kursplanerna har analyserats utifrån kursens benämning, uttalade mål och innehåll. Nyckelord såsom utvärdera, utvärdering, kritiskt granska, kvalitetsutveckling, kvalitetssäkring, dokumentationsanalys m.m. har spårats för att utgöra en första sorteringsgrund. Litteraturlistan till varje kurs har granskats utifrån kursmaterial som uttryckligen behandlar utvärdering, kvalitetsutveckling och näraliggande eller besläktade ämnesord. Således har bok- och artikeltitlar varit indikatorer.

... och med FoU-organisationer

Kontakterna med FoU-enheterna presenterade en annan bild. Alla enheter var inte kända för oss och inte heller inriktade mot s.k. praktiskt socialt arbete i de kommunala verksamhetsområdena IFO eller ÄO.

² Några enheter använder andra beteckningar, t.ex. ÄF, ÄH. För att förenkla framställningsarbetet kommer vi att konsekvent hålla oss till IFO och ÄO vad gäller individ- och familjeomsorg respektive äldre- och handikappomsorg. Se bilagorna 6, 7 och 8, www.sos.se.

³ Med kursutbud avses grund-, påbyggnads- och magisterkurser, fristående kurser samt forsknings- och uppdragsutbildningar.

Parallellt med ovan beskrivna sökning pågick en identifiering av FoU-enheter, också denna inledningsvis via Internet.

Identifieringsprocessen utgick ifrån en sammanställd lista över FoU-enheter, presenterad på Socialstyrelsens hemsida (publicerad i februari 2002).⁴ Genom Internetsökningen fann vi en kartläggning av FoU-enheter, utförd av SPRI, Hälso- och sjukvårdens utvecklingsinstitut (Haglund, 2000). Denna har också använts för att komplettera och expandera listan.⁵

Sedan FoU-målgruppen identifierats gjorde vi en sökning av FoU-enheternas aktiviteter genom att granska deras hemsidor. Inte heller denna sökning var oproblematisk.⁶ Utgången var mindre konkret än motsvarande sökning efter kursplaner och litteraturlistor vid högskolorna/universiteten. Vi fick främst tillgång till flygblad, FoU-nyhetsbrev med summariska aktivitetsbeskrivningar, titlar på rapporter och producerad litteratur m.m. I några fall förekom traditionella kursplaner och litteraturlistor, men dessa aktiviteter visade sig oftast vara följden av ett samarbete mellan FoU-organisationen och någon högskola eller något universitet.

Utifrån detta Internetbaserade underlag kunde en preliminär karta utformas över den utbildning om utvärdering som fanns.

Kontakt med institutioner och FoU-enheter

Samtidigt som Internetundersökningen pågick togs personlig kontakt med varje akademisk institution. Denna kontakt hade flera syften:

- att få den information som saknades helt eller delvis på institutionernas hemsidor (t.ex. specifika kursbeskrivningar eller när det i litteraturlistan stod ”tillkommer litteratur på x sidor” eller ”kompendier som erhålls via institutionen” osv.)

⁴ Lokala/regionala FoU-miljöer, <http://www.sos.se/socialtj/fouenhet.htm>. Kontaktpersonerna för FoU-miljöer vid Socialstyrelsen, Eva Bergström och Ingela Wahlgren, har klargjort förteckningens aktualitet.

⁵ Under våra egna avstämningar samt i samtal med Socialstyrelsens kontaktpersoner kom fenomenet ”FoU-organisation” att kräva ett förtydligande. Återigen valde vi att snarare inkludera än exkludera, varför en bred flora av kommunala och landstingskommunala FoU- och stiftelseorganisationer har kommit att delta. I en rundringning till för oss obekanta FoU-enheter fick samordnaren själv definiera huruvida deras organisation omfattades av undersökningen eller inte. Förteckningen över vilka enheter som har inkluderats i kartläggningen återges i nätbilaga 9; se www.sos.se.

⁶ Alla FoU-enheter har inte aktiva hemsidor. Publicerad information finns i olika omfattning och med varierande tydlighet. Ett antal enheter håller på att skapa en ny arbetsorganisation och deras hemsidor var därför under uppbyggnad.

- att klargöra att kursplanerna för identifierade kurser hade tolkats på ett korrekt sätt
- att samla in kursvärderingar från relevanta kurser, alternativt exempel på studentarbeten som handlade utvärdering
- att bilda en grund till hur enkätfrågorna skulle kunna utformas
- att identifiera kursansvariga för den kommande enkätundersökningen.

Kontakten bestod av ett personligt samtal med en representant från högskoleinstitutionen, i första hand studierektorn. Studierektorerna förutsattes ha överblick över institutionernas utbildningsprogram och övriga utbud av kurser. Det framkom under samtalen att detta inte var ett helt oproblematiskt val. Studierektorerna vid ett flertal institutioner hänvisade till andra personer.⁷

Vi har även haft kontakt med samtliga FoU-enheter som identifierades i det inledande arbetet. Vi har vänt oss till enhetens samordnare, men inte sällan har vi hänvisats till andra medarbetare, något som har lett till att vi haft kontakt med flera personer på enheterna.

Samtalen har varit informella och undersökande till sin karaktär. Vi har följt en intervjuguide men flexibilitet har tillmätts stor roll i kontakten med berörda.⁸ Samtalstiden har varierat från en halvtimme till uppemot två timmar. Minnesanteckningar upprättades efter samtalen.

Enkätundersökningar

Högskolor/universitet

En elektronisk enkät riktades till de lärare som ansvarade för kurser och utbildningsaktiviteter vid högskolorna och universiteten under läsåret 2001/2002. Enkäten utformades mycket konkret i förhållande till kartläggningens frågeställningar, frågorna handlade bl.a. om kursupplägg och kursform, litteratur och kända erfarenheter av utbildningsinsatserna.⁹

Enkäterna skickades till, av institutionerna identifierade, 35 kurs-

⁷ Vissa institutioner har olika studierektorer för olika utbildningsnivåer (grund-, uppdrags-, forskarutbildning), något som ibland kom till vår kännedom på ett slumpmässigt sätt. Ibland saknade den lokala studierektorn/programansvarige överblick över skolans utbildningsinnehåll eftersom en annan samarbetande institution administrerade hela utbildningen. Vidare gjorde ett antal studierektorer bedömningen att någon lärare skulle vidtalas i stället. Vid ett flertal utbildningsinstitutioner har åtskilliga personer kontaktats.

⁸ Se bilaga 5 på www.sos.se.

⁹ Se bilaga 6 på www.sos.se. En provenkät till fem kursansvariga på olika nivåer har underlättat detta arbete. Tack för hjälpen!

ansvariga fördelade över 16 institutioner i början av maj 2002. Vissa sso-programutbildningar¹⁰ administreras av en annan institution, oftast ett universitet. Av de 21 institutioner som erbjuder sso-utbildning har ett antal uppgivit att institutionen saknar kurser/delkurser som omfattar utvärdering av socialt arbete. Eftersom vi hade en relativt god överblick över kursutbudet kunde vi konstatera att svaren sammanföll med vår bild av de aktuella utbildningarna. Totalt omfattar enkätaterialet 44 svar.

I samtal med utbildningsinstitutionerna framkom det att ett antal kurser, vilka helt eller delvis inbegrep utvärdering, hade utgått läsåret 01/02 eller tidigare. Vår nyfikenhet väcktes och vi utvecklade ytterligare en elektronisk enkät, riktad till ansvariga för kurser som hade erbjudits tidigare.¹¹ Vi vände oss till fem kursansvariga för sammanlagt åtta kurser, fördelade över fyra institutioner. Från tre av dessa kurser fick vi en del information (kursplan, litteraturlista och, i ett fall, information om deltagare) utan att berörda lärare besvarade någon enkät. Samtliga åtta kurser representeras i svarssammanställningen.

FoU-enheter

Inför utformningen av denna enkät tog vi kontakt med Socialstyrelsens två utvärderingsgrupper, vilka hade i uppdrag att granska FoU med inriktning på socialtjänstens verksamhetsområden IFO och ÄO. Det främsta syftet har varit att undvika dubbelarbete. Denna enkät har, liksom enkäten till institutionerna, sökt information om aktiviteter med syfte att utveckla utvärderingskompetens hos den sociala praktiken, dess inriktning och omfattning m.m. Samtidigt har vi sökt nå det som är unikt för FoU-enheterna och som särskiljer deras verksamhet från mer traditionell utbildning.¹²

Enkäten skickades till FoU-enheterna i sin helhet och besvarades vanligen av samordnaren eller en av samordnaren utsedd person. 37 av 39 tillfrågade FoU-enheter besvarade enkäten. Två FoU-enheter lämnade brevsvar. Ett antal enheter hänvisade till sin verksamhetsberättelse och bifogade denna tillsammans med sitt enkätsvar. Viss information har vi alltså fått fram genom att studera material som vi fått oss tillsänt.

¹⁰ Vi förkortar framöver det otympliga "socio- och social omsorgsexamen" med "sso".

¹¹ Se nätbilaga 7 på www.sos.se.

¹² Enkäten återges i sin helhet, se nätbilaga 8 på www.sos.se. Även här har vi utsatt några respondenter för en provenkät och vi vill tacka för värdefulla kommentarer.

Övrig informationsinsamling av vikt för undersökningen

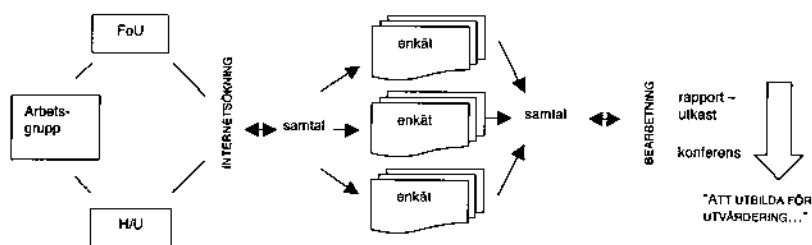
Respondenterna vid utbildningsinstitutionerna och FoU-enheterna uppmanades att skicka in annat relevant material. Till kartläggningen har därför skickats exempel på kursdeltagares arbeten i form av C- och D-uppsatser, kursdokument, kursvärderingar, seminarie- och konferensblad, verksamhetsberättelser, publicerade arbeten m.m.¹³

I rapporten har vi även inkluderat information som har tillkommit vid en tvådagars konferens, "Att utbilda för utvärdering 2.0", som genomfördes i oktober 2002.¹⁴

En del jämförelser och information i rapporten har tillkommit genom några belysande intervjuer. Personliga samtal med områdeskunniga inom angränsande utbildningar har använts som informationskällor. Tre företrädare för programmen för sjuksköterskor, arbetsterapeuter och sjukgymnaster vid Högskolan i Borås respektive Göteborgs universitet har även intervjuats. Det insamlade underlaget har använts för vissa (försiktiga) jämförelser i en analys mellan olika utbildningsprogram för professionella inom socialtjänsten och till den angränsande verksamheter.

Vi har också haft kontakt, både direkt och per e-post, med ett antal internationella forskare för att kartlägga om det finns liknande undersökningar. Vi har därefter kontaktat författarna och tagit del av deras material och utnyttjat detta i vår framställning.

Vi avslutar med denna figur som sammanfattar och ger en översiktlig bild av kartläggningens arbetsprocess:

Figur 2:1 Kartläggningens arbetsprocess, januari till oktober 2002.

¹³ Till studenter och yrkesverksamma som själva skickade in sitt material vill vi framföra ett stort tack.

¹⁴ Vi vill här rikta ett varmt tack till konferensens dokumentatör Christina Kadesjö. Dokumentationen från konferensen har använts i rapportskrivningen när så har varit möjligt och rimligt.

Insamlade datas tillförlitlighet och validitet

Svarsfrekvensen för samtliga tre enkäter var generellt hög. Bearbetning av bortfallet har pågått fram till slutet av sommaren 2002. Allteftersom arbetet fortskridit har vi då och då tagit nya kontakter när vi behövt kompletterande information.

Respondenternas oklarhet över sina förhållanden bidrar till att kartläggningen över utbildningsaktiviteterna förmodligen inte blir fullständig, trots att vi haft ambitionen att göra en totalundersökning. Som forskare skjuter man på ett rörligt mål, ett mål som är ombytligt och som dessutom ändrar skepnad. Inte minst illustreras detta genom arbetsprocessen och vårt återkommande behov av att vända oss till respondenterna och – inte sällan – till nya källor inom samma organisation, när vi fick motsägelserfulla uppgifter. Metaforen utvecklas ytterligare i samband med att vi reflekterar kring datainsamlingen i slutet av detta kapitel.

Respondenterna på högskolorna, universiteten och FoU-enheterna har besvarat enkäten på vitt skilda sätt. Vissa har lämnat en summarisk, översiktlig information, andra har gett en detaljerad beskrivning medan andra åter har underlåtit att svara och istället lämnat ett material som vi själva har grävt i för att besvara frågorna. Bland FoU-enheterna, där en enskild person besvarat enkäten för enhetens alla aktiviteter, har svars-sätten varierat som mest. Detta innebär att kvaliteten kan bli ojämn, något som vi har försökt motverka genom att kontrollera svaren med respondenterna.

Under vårt arbete har vissa kurser och nya respondenter tillkommit medan andra har omdefinierat sina kurser. Vi har försökt fånga upp tillkomna kurser och förstå när utbildningsansvariga har upplevt att deras kurser inte omfattar utvärdering ”på det sättet” och därmed inte borde ingå i vår undersökning.¹⁵ I bilaga 2 finns samtliga 21 institutioner och deras utbud av utvärderingskurser förtecknade. Dessa presentationer har kontrollerats av studierektor eller motsvarande på respektive institution.

Det interna bortfallet ligger för samtliga enkäter på en försumbar nivå. Ett fåtal frågeområden i FoU-enkäten utmärker sig med, i det här sammanhanget, relativt låg svarsfrekvens (70–85 procent). Den låga svarsfrekvensen gäller konkreta uppgifter som att ange egna rapporter som har publicerats inom området utvärdering eller att berätta om organiserade aktiviteter och dylikt.

¹⁵ Här kan det nämnas att en institution har valt bort enkäten helt. ”Jag vill så gärna vara dig behjälplig men vet inte riktigt hur.” Studierektorn menar att deras arbete med utvärdering genom-syrar utbildningens alla kurser och moment. Den använda pedagogiken, menar studierektorn, tillåter sig inte att fångas av en enkät eller enkla beskrivningar.

Vi har haft ett omfattande material till vårt förfogande. En systematisk genomgång och bearbetning av FoU- respektive institutionsmaterial har skett. Olika typer av information har sammanställts till översikter och vi har även, mer i detalj, bearbetat och sammanställt olika aspekter på materialet: kurser och andra aktiviteter, omfattning, litteratur, antal deltagare, målgrupp m.m. Resultatet bedöms vara tillförlitligt och den insamlade informationen besvarar kartläggningens frågeställningar. Målets rörlighet och dess otydliga konturer bör beaktas när resultaten av kartläggningen tolkas. Vi vill ändå hävda att vårt arbetssätt och våra avstämmningar med respondenterna har lett till att validiteten ligger på en godkänd nivå.

Sammanfattande reflektioner över datainsamlingsprocessen

Vi har tidigare liknat vår uppgift som forskare vid att sikta på ett rörligt och emellanåt otydligt och föränderligt mål. Detta är nu inte ovanligt vid forskning, men bör ändå omnämnas. I samtalen med skolorna blev det nämligen uppenbart för oss att vi behövde klargöra att vår studie inte handlade om att värdera eller utvärdera dem och deras uppläggning av social omsorgsutbildning eller socionomprogrammen. Vi blev snabbt varse att kartläggningen skulle komma att utvecklas delvis på skolornas och respondenternas villkor. Vi kunde också notera att vår förfrågan behandlades tämligen olika av studierektorerna vid institutionerna.¹⁶

Något som tycks har påverkat deras sätt att hantera våra frågor var valet av tidpunkt för kartläggningen. Föränderligheten, som är en naturlig del av den akademiska världen, innebar att flera av våra frågor besvarades med beskrivningar av högaktuella, olösta och problematiska förhållanden på de olika utbildningsinstitutionerna. Vårterminsaktiviteter och stundande sommarledigheter nämndes också flitigt i samtalen. Utformning av nya kurser och deras beskrivningar, revideringar och uppdateringar av befintliga kursplaner, litteraturlistor, ansökningar om examinationsrättigheter och personella förändringar nämndes därutöver som försvårande omständigheter.¹⁷

¹⁶ Vissa institutioner skickade ut individuella förfrågningar till samtliga lärare om huruvida utvärderingskunskap fanns, helt eller delvis, i deras respektive kurser och, om så var fallet, på vilket sätt. Somliga vidarebefordrade vår initiala förfrågan till eventuell programansvarig vid skolan. Andra institutioner gav svar efter en kollegial diskussion medan andra åter lät studierektorn svara för institutionens samtliga utbildningsaktiviteter.

¹⁷ I samtal har detta uttryckts på ett varierande och ibland målande sätt. Ett antal exempel vill vi dela med läsaren. Någon beskrev ett frenetiskt arbete som hade pågått och ännu pågick (här uttryckte personen fara för sitt liv: "... de dödar mig om jag kommer med detta också!"). Som ett delsvar till frågan om och tillgängligheten av kursvärderingar berättade en institutionsansvarig att detta var "... något av en akilleshäls" för dem. Man berättade till och med att informationen som behövdes för att samtala kring utbildningen fanns i flyttlådor.

Vi kan konstatera att det inte har varit en helt enkel uppgift att tyda det kursmaterial, främst då kursplaner och litteraturlistor, som läggs ut på Internet. Exempelvis har någon förklarat för oss att tre olika kurser med snarlika kursplaner är "samma kurs". Härutöver har de aktuella utbildningarna varit föremål för utvärderingar vid ett flertal tillfällen under de senaste åren och en viss trötthet vid att delta i undersökningar kan ha påverkat datainsamlingen.¹⁸

I likhet med den akademiska världen var FoU-organisationerna också något av ett rörligt mål under våren och försommaren 2002. Praktiskt sett hade personella förändringar skett och uppdateringarna på Internet var ännu inte ikapp. Nya enheter höll på att bildas medan andra var inne i en sammanslagningsprocess med flyttbestyr, så även där var nödvändig information nedpackad i lådor. Dessutom pågick också där externa utvärderingar.

Flertalet FoU-enheter understryker att de främst fungerar som ett stöd till utvecklingsarbete och inte som en utbildningsenhet. Samtidigt ingår kunskaps- och kompetensutveckling som ett led i att utveckla det praktiska sociala arbetet.¹⁹

Precis som på utbildningsinstitutionerna, fanns det inte heller på FoU-enheterna någon enskild person som hade en överblick över organisationen. Detta tycks särskilt gälla då FoU-enheten inbegriper två eller fler inriktningar med enskilda områdesansvariga samt en samordnare med ett övergripande ansvar för enheten. Samtidigt som denna ordning illustrerar FoU-enheternas frihet att möta fältets olika behov, försvårar det för utomstående som försöker förstå vad enheterna arbetar med och hur de arbetar.

¹⁸ En ny granskning aviserades kort tid efter det att vi hade påbörjat vårt arbete. Utvärdering av grund- och forskarutbildning i socialt arbete genom Höskoleverket. (När uppdraget i sig beskrevs som en del av Kubas-projektet flämtade någon "... kunskapsbaserad socialtjänst ... när skall vi få lov att arbeta i fred ... vi kan inte utbilda om vi ständigt skall svara på frågor ... jag blir så trött." Som motpol har andra uttryckt en stor nyfikenhet och entusiasm. Ambitiöst har någon meddelat att kartläggningen kommer att diskuteras i kollegiet och att man därefter skall återkomma i "samlad tropp". Några har efterlyst en lägesbeskrivning vad gäller utbildningsutbudet som omfattar utvärdering och flera efterfrågar ett forum för dialog kring "hur man gör" vid uppbyggnaden av kurser inom området. Andra berättar om ett växande intresse för teoretiska och metodiska broar, med koppling till praktiska fältstudier och analys av studenternas erfarenheter utifrån en utvärderings- och kvalitetsutvecklingsgrund. En utvärderingsivrare kunde förmedla intressanta webblänkar till internationella universitet med ett relevant kursutbud. Inte minst vid oktoberkonferensen uttryckte deltagare att ett återkommande utbyte mellan lärare inom sso-programmen vore av värde för att införa och förankra utvärderingskunskap på ett mer påtagligt och långtgående sätt inom respektive utbildning.

¹⁹ Vi har använt oss av begreppet "aktivitet" då vi menar att ökad kunskap kan åstadkommas, inte bara inom ramar för poänggivande högskolekurser utan även i forum för seminarier, konferenser, FoU-verkstäder, handledning och andra stöd- och kunskapsutvecklande insatser.

Otydligheten i hur begreppet ”utvärdering” används av kunskapsförmedlarna var en annan gemensam faktor hos både utbildningsinstitutioner och FoU-enheter och kan ha bidragit till att målet för vår kartläggning blev både rörligt och rörigt.

Vi har, trots allt, försökt skapa en så heltäckande bild som möjligt. Vi har valt att hellre inkludera än exkludera och har varit generösa med att acceptera respondenternas definition av arbete med utvärderingskunskap. Därmed har kurser som inriktar sig främst på generell vetenskapsteori eller forskningsmetoder samt aktiviteter som omfattar näralliggande områden, t.ex. kvalitetsarbete, kommit att ingå i sammanställningen. Bredden har gett oss möjlighet att diskutera just bruk och förståelse av utvärdering, såväl inom akademien som inom den mer praktikerinriktade FoU-världen.

Utbildningar som främjar utvärderingskunnande inom socialtjänsten

I det här kapitlet kommer vi att presentera den del av undersökningen som riktats till socionom- och sociala omsorgsprogrammen samt deras påbyggnadsutbildningar. Dessutom har vi bifogat material från program som ligger nära socionomutbildningarna vid högskolorna i Mälardalen och Kalmar samt Växjö universitet. Samtliga utbildningar finns presenterade i bilaga 2. Se också översikten i kapitel 1.

Vi har valt att urskilja delar av utbildningarna vid de olika skolorna och redovisar dem i tre nivåer. Enklaste redovisningsformen hade annars varit att lägga samman samtliga utbildningar, men det hade blivit tämligen poänglöst eftersom de olika utbildningarnas mål och inriktningar varierar så mycket. Studentens första kontakt med utvärdering är t.ex. av en annan karaktär än den som cheferna inom socialtjänsten får genom fortbildningskurser om kvalitetssäkring och självvärdering.

Vi har därför valt att utgå ifrån följande olika analysnivåer:

Programkurser	Här återfinns kurser inom de olika program som leder till examen: socionom, social omsorgsexamen, fil. kand. eller fil. mag. inom ett akademiskt program med vård- och beteendevetenskaplig inriktning. Programmen har varierande behörighetsvillkor.
Påbyggnadsutbildning	Vidareutbildningar för yrkesverksamma. Oftast, men inte alltid, är ett behörighetskrav en yrkesexamen eller en akademisk examen. I dessa utbildningar ingår fristående kurser som drivs av högskolorna. Dessa är öppna för alla intresserade, förutsatt att behörigheten kan styrkas. Ibland genomförs de i form av fristående platser på programkurser då yrkesverksamma deltar i grundutbildningskurser. Detta till skillnad från uppdragsutbildning som bekostas av en uppdragsgivare, vanligen en

kommun. Dessa kurser är dock vederbörligen inrättade av institutionerna och poänggivande. Nivåmässigt kan påbyggnadsutbildningar variera ordentligt, från basnivå (exempelvis 1–5 poäng) till avancerade kurser med höga förkunskapskrav. Magisterutbildning, dvs. nivån 60 poäng och därutöver i ett ämne, ingår i vår redovisning av påbyggnadsutbildningar.

Forskarutbildning Sådan utbildning i socialt arbete bedrivs i Stockholm, Örebro, Umeå, Göteborg och Lund.¹ Forskning i någon form sker vid samtliga institutioner.

Inom de olika nivåerna förekommer två kategorier av utvärderingskurser:

Kärnkurs Med detta avses en hel kurs, en poänggivande delkurs eller ett tydligt specificerat delmoment. Kursen/kursdelen är huvudsakligen inriktad mot utvärdering och/eller kvalitetssäkring. Därmed avser vi att minst två tydligt avgränsade poäng är utvärderings- eller kvalitetsarbetsrelaterade och präglar examinationen.

Kurs, ej kärna En kurs med inslag av utvärdering men där detta inte framträder tydligt, som i en delkurs eller ett delmoment. Det kan röra sig om en enstaka bok om utvärdering eller en enstaka föreläsning. Kursens fokus och huvudmål är inte utvärderingsrelaterat. Detta är exempelvis vanligt för kurser om vetenskaplig metod och kurser om arbetsmetoder och arbetsprocesser.

Därutöver skiljer vi på:

Obligatorisk kurs Här menas en programkurs som samtliga studenter deltar i.

Valbar kurs Sådan kurs kan även betecknas som en frivillig kurs. Studenten väljer själv om kursen skall ingå i den egna utbildningsprofilen.

¹ Växjö startar en forskarutbildning under 2003.

Hösten 1999 utförde två av rapportens författare en mindre kartläggning inför konferensen "Att utbilda för utvärdering". Genom en rundringning kartlades de dåvarande socionomprogrammen och deras kursplaner.

Undersökningen publicerades aldrig. Dock finns det en del erfarenheter från denna första, om än inte systematiskt genomförda, undersökning som vi refererar till då och då. Det sker när vi nämner förhållandena 1999.

Detta kapitel börjar med en redogörelse för de kurser inom olika programutbildningar som har en inriktning mot utvärdering. Vi inleder med de obligatoriska kurserna och fortsätter med valbara kurser. Vi skiljer här på "kärnkurser" (utvärdering är ett centralt tema) och på kurser där utvärdering är ett mer perifert inslag. Därefter kommer ett avsnitt om påbyggnadsutbildning och kapitlet avslutas med en redogörelse för forskarutbildningskurser med inriktning mot utvärdering. Som belysande exempel ger vi en mer ingående redovisning av några utvärderingskurser. Dessa kurser är valda med tanke på spridning över nivåer, geografisk tillhörighet och innehåll.

Programutbildning

I samtliga utbildningar kommer utvärderings- och kvalitetsfrågor in, i någon form. Det kan ske som en medveten idé och studenterna ställs inför frågor om hur kvalitet skall främjas. Ett sådant exempel är den sociala omsorgsutbildningen vid Uppsala universitet: "Kvalitetsfrågor är ständigt aktuella i våra diskussioner och speciellt då vi kopplar ihop teorier med frågor som direkt är hämtade från den praktiska omsorgsverksamheten. Studenterna ställs ständigt inför frågor som: Hur kan vi använda den här kunskapen för att utveckla omsorgsarbetet i en positiv riktning? Vad är kvalitet? Vad är god kvalitet? Hur kan vi bidra till arbetet för en förbättrad kvalitet inom det sociala omsorgsarbetet? Fokus kan ligga både på omsorgsmottagarna och på personalen ..."²

Flera av utbildningarna poängterar också att de konsekvent utnyttjar självvärderingsinstrument i form av kursutvärderingar, dels för att säkra kvaliteten på den egna undervisningen, dels "för att studenterna skall tillämpa och delta i kvalitetsarbete på ett konkret sätt" (Kristianstad). Utvärdering förs in som ett verktyg och som en tillämpning av undervisningen på den egna kursen. Linköping och någon annan kurs som tillämpar PBL-pedagogik utgör de mest tydliga exemplen på kurser som kan beskrivas som en medvetandegörandeprocess.

² När vi nu och framöver citerar från utbildningar refererar vi till de skriftliga svar vi fått i enkäter som har besvarats av kursföreträdare, se föregående kapitel.

I "någon form" skriver vi i den första meningen i detta avsnitt. Det är naturligtvis viktigt att kvalitetsfrågor ingår i utbildningen och något annat förväntar vi oss inte. Kanske kan man förstå den centrala betydelse som många utbildningar tillmäter utvärdering och kvalitetssäkring som ett förhållningssätt till utvecklingsarbete och verksamhetsutveckling, som man därför vill ha med i utbildningen. Utvärdering ingår i undervisningskulturen och tas upp som mindre, integrerade inslag inom flertalet kurser. En fråga som vi ställde oss var i vilken mån som kurserna utvärderas.

Fråga:

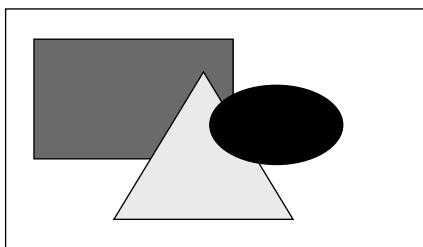
Finns det skriftliga kursutvärderingar från deltagarna?

Ja
69,8 %
n=30

Nej
27,9 %
n=12

Vet ej
2,33 %
n=1

Summa
100 %
n=43

Figur 3.1 Kursvärderingar.

Anmärkningsvärt är att långt ifrån alla utvärderingskurser skriftligen utvärderas, trots att man på utbildningsställena säger sig ha en positiv inställning till, och vara intresserad av, utvärdering. Drygt 75 procent av dem som svarat uppgav att utvärderingskurserna utvärderades. Det kan tyckas som en överraskning att så många som en fjärdedel av de institutioner som ger utvärderingskurser inte har utvärderat det egna arbetet. En kurs som ingick i vår undersökning visade sig ännu inte vara avslutad, men det förekom även enstaka kurser som inte utvärderats och där inga förklaringar till detta gavs. På flera håll har man kursutvärderingar som även inbegriper utvärderingsmetodik: "I flera steg; efter en termin i form av fokusgrupper kring frågan 'Vad krävs för att en kurs (av den här typen) skall bli framgångsrik?'. Vid kursavslutningen, dels i form av en enkät med tre infallsvinklar (utifrån kurssyften, ett antal påståenden och vad som framkom vid fokusgrupperna), dels i form av en muntlig kurs-

diskussion mellan deltagare och kursledning. Kursutvärderingen finns dokumenterad och är utsänd till kursdeltagarna samt lämnad till studie-rektor, allt i enlighet med vårt nyantagna kvalitetssystem (lärare)".

Vi har koncentrerat den här redogörelsen på mer specifika och tydligt avgränsade kurser. Finns det tydligt angivna mål för vissa kurser? Hur omfattande är dessa? Vilken litteratur används? Vilken utbildning har de som bedriver dessa kurser? Vilken inriktning har kurserna och vilka erfarenheter finns?

Obligatoriska kurser med utvärderingsinnehåll – kärnkurs

Vid den tidigare undersökningen 1999 kunde vi enbart lokalisera obligatoriska kurser i Umeå, som i ett samhällsvetenskapligt basblock om 10 poäng erbjöd tvåpoängskursen *Utvärdering och kvalitet*. Hur ser då förhållandena ut drygt tre år senare? Observera att tabellen anger förhållandena läsåret 01/02.

Obligatoriska kurser förekommer nu vid fyra utbildningsprogram: Lund, Umeå, Örebro och Mälardalen. De redovisas i två tabeller varav den första (tabell A) beskriver kursernas omfattning, vilken termin de har givits, den kursansvarigas utbildningsnivå, kursens mål så som de presenterats i kursplanen eller av den ansvariga läraren samt antalet studenter läsåret 01/02. Den andra tabellen (tabell B) inriktas på kursens nivå (introduktion, fördjupning eller avancerad). Därefter beskriver vi kursens huvudsakliga inriktning och huvudsakliga kurslitteratur. För kurslitteraturen anger vi endast författarnas efternamn; för fullständig titel hänvisas till bilaga 3. Vi har också frågat efter för kursen betydelsefulla artiklar samt pedagogik och examinationsformer. När vi citerar gör vi det både från kursplanerna och från de enkätsvar som de kursansvariga lärarna lämnat.

Tabell 3:1 Obligatoriska utvärderingskurser, kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Kurs	Poäng	Termin	Lärare	Mål	Antal stud
Lund	Kunskapsproduktion och kunskaps-hantering i socialt arbete	5	3	FD	"... aktuella metoder för utvärdering och kvalitetssäkring"	Vt 02: 126
Umeå	Utvärdering och kvalitet	2	3	Mag	"fördjupad kunskap om... begreppen kvalitet respektive utvärdering samt hur dessa kunskaper kan läggas till grund för verksamhetsutveckling inom socialt arbete"	Vt 02: 130
Örebro	Kunskapsproduktion och socialt arbete	5	1	FD	Att utveckla en förmåga att reflektera kring påverkansprocesser i samhället och inom det sociala arbetets praktik	166
Mälardalen	Dokumentation, utvärdering och handledning	5	5	FD	"teoretiska studier i ... utvärderingsmetod, introduktion ASI och Audit, får undersöka olika kvalitetssystem i missbrukarvården" (intervju kursansvarig)	27

Obligatoriska kurser med utvärderingsfokus är inte vanliga inom de sociala utbildningarna. De förekommer på 4 av de 21 olika program som lokalisats. Omräknat på de utbildningar som leder till socionomexamen förekommer sådana kurser inom vart tredje socionomprogram. Vi har inte kunnat lokalisera någon obligatorisk kurs med utvärderingsfokus inom de renodlade sociala omsorgsprogrammen. En kurs som tidigare har givits vid omsorgsprogrammet i Luleå/Boden har numera utgått. Var femte student inom utbildningar med inriktning mot socionom- och social omsorgsexamen har utvärdering som ett obligatoriskt inslag i sitt programutbud.

Förhållandena är annorlunda inom det specialiserade vård- och behandlingsinriktade utbildningsprogrammet på Mälardalens högskola. Här finns ett klarare utvärderingsfokus, med en mer omfattande kurs som ges jämförelsevis sent i programmet. Mälardalskursen är en delkurs som ingår i kursen *Organisation, arbetsledning och utveckling*, 20 poäng.

Tabell 3:2 Obligatoriska utvärderingskurser, kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Nivå	Tonvikt	Litteratur	Artiklar	Pedagogik/ examination
Lund	Intro.	Utv.teori Utv.användn. Kvantitativ metod	Eriksson/Karlsson	Eileen Gambrill	Föreläsning, självständigt arbete
Umeå	Intro.	Kval. metod Kvant. metod	Eriksson/Karlsson Sos-rapport 1995	Bo Eneroth	Föreläsning, handledning, ut- värderingsplan
Örebro	Intro.	Samhälls- vetenskaplig teori och metod	Jerkedal	-	Föreläsningar Handledning
Mälardalen	Intro.	Evidens Stand. instr. Utv.teori	Eriksson/Karlsson Berglund m.fl. Andreasson m.fl. Nyström/Soydan	Artiklar ur Scand. Journal 1998:2	Föreläsningar, tillämpnings- övningar, se- minarier, utvär- deringsplan

Kurserna i Lund, Örebro och Umeå liknar varandra på så sätt att utvärderingsinslagen förekommer parallellt med andra inslag som handlar om metod. För Umeås del ingår kursen i ett större metodblock om tio poäng medan den, i omfattning, mindre lundakursen har inslag av framför allt statistik. I praktiken innehåller den senare kursen två till tre poäng utvärdering/kvalitetssäkring. Även kursen i Örebro har sitt huvudfokus på metod men fr.o.m. höstterminen 2002 innehåller kursen större inslag av utvärdering. Detta följs sedan upp i en obligatorisk metodkurs termin sju. Samtliga dessa tre kurser är av introduktionskaraktär. I en artikel i Lund introduceras evidensbaserat arbete (Eileen Gambrill 1999: *Evidence-Based Practice*). Detta är den enda obligatoriska engelskspråkiga text om utvärdering som förekommer. Överlag är inslag om evidensbaserad kunskapsutveckling och effektstudier ovanliga. Bland de 44 kurser

som ingår i denna undersökning utgör de ett väsentligt inslag i endast sex kurser (varav två ovan).

Den obligatoriska kursen i Mälardalen har ett klarare utvärderingsfokus. Även om kursen inom missbruksprogrammet av den ansvarige läraren bedöms vara en introduktionskurs, förefaller den klart mer avancerad än de jämförbara inslagen i socionomprogrammen.

Pedagogiskt innehåller kurserna en rad inslag bortom de traditionella föreläsningarna. Dessa kombineras med självständiga arbetsuppgifter som att ta fram en utvärderingsplan.

Obligatoriska kurser med utvärdering – ej kärnkurs

Samtliga studenter på de 21 program som ingår i undersökningen möter utvärdering på något sätt och något annat skulle säkert uppfattas som sensationellt. Hur utvärdering införs i programmen varierar dock högst avsevärt. Vi noterade i avsnittet ovan att det är tunnsått med obligatoriska utvärderingskurser inom programmen. Däremot förekommer utvärderingsinslag som strimmar genom enskilda böcker, i artiklar och vid föreläsningar inom flera av de olika programmen. Det gäller framför allt inom de bredare kurserna i socialt arbete och i anslutning till den handledda studiepraktiken. Utvärderingsinslag förekommer också då ett program helt eller delvis baseras på PBL-metodik. Vårt tydligaste exempel är från den sociala omsorgsutbildningen vid Linköpings universitet, där för övrigt sakkunniga nu utreder ansökan om socionomexamensrättigheter. Den programansvariga menar att deras utbildningar till sin karaktär är utvärderande. PBL har använts sedan 1986 vid Linköpings universitet och utgör en metodingång till hela utbildningen vilket medför att varje termin och varje kurs har, inte obetydliga, inslag av utvärdering. Ingen kurs behandlar dock enbart kvalitetsarbete och utvärdering.

I kartläggningen nedan ingår de kurser som har påtagliga utvärderingsinslag enligt vad de ansvariga själva uppgett i vår enkät.

Tabell 3:3 Obligatoriska utvärderingskurser, ej kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Kurs	Poäng	Termin	Lärare	Mål	Antal stud
Växjö, IVOSA	Socialt arbete med inriktning mot social omsorg	10	7	FD	"Vetenskapsteori ... och metoder för forskning, utvärdering och utredning"	52
Växjö, IVOSA	Teorier och metoder i socialt arbete	10	1	Mag.	Allmän introduktionskurs i socialt arbete	70
Uppsala	Forsknings- och utredningsmetodik	10	6	FD	Påbyggnadskurs i vetenskaplig metod	24
Mälardalen	Behovsbedömning och utredningsmetodik	5	3	Mag.	Utvärdera sociala omsorgsbehov	35
Kalmar	Välfärdskurs	1/20	3	Mag.	Välfärdsfrågor	60
Umeå	Handläggning och dokumentation	5	4	Vårdlärare	"bl.a. tydliggöra värdet av god dokumentation för att kunna följa upp insatser"	210
Kristianstad	Problemområden och målgrupper	1/20	4	Mag.	Utvärdering och dess betydelse vid projektarbete	28

Som synes kan utvärdering ingå som ett inslag i en mängd olika kurser. Området har en tillbakadragen roll på litteraturlistorna. Ungefär var femte student möter den här formen av kurser.

Tabell 3:4 Obligatoriska utvärderingskurser, ej kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Nivå	Tonvikt	Litteratur	Artiklar	Pedagogik/ examination
Växjö, IVOSA	Intro.	Generell kurs i samhällsvetenskaplig metod	130/2150 s. Eliasson m.fl.	-	Handledning Tillämpnings- övningar Uppsats
Växjö, IVOSA	Intro.	Enstaka föreläsning där utvärdering och kvalitetsarbete berörs	Meeuwisse m.fl.	-	Föreläsningar Seminarier
Uppsala	Fördjupning	Kval. metod Kvant. metod Utvärdering teori, användning och kriterier	Div metodlit. 45/1250 s. i form av artikel	Vedung	Föreläsningar Övningar Seminarier
Mälardalen	Intro.	Kurs med inriktning på biståndsarbete	-	-	Fallstudier
Kalmar	Intro.	"Strimma"	Kompendium med Eriksson/Karlsson	-	Föreläsning Handledning Tillämpnings- övningar
Umeå	Intro.	Ett föreläsningsspass, 3 tim.	Morén	-	Föreläsning
Kristianstad	Fördjupning	Att arbeta i projekt, självvärdering	-	-	Föreläsning Handledning

IVOSA, Växjö, svarar så här på frågan om vilken "nytta" kursen kan ha haft: "Kursen ger en första inblick i möjligheten att sammanställa något kring det egna arbetet och att betrakta det ur ett nytt perspektiv. Trots motstånd i början och frågor kring varför man skall behöva det här för sitt arbete, är det under kursen en del som får upp ögonen för möjligheterna att kunna följa upp sitt arbete, antingen genom att själv göra något eller genom att läsa och ta del av det som andra gjort." Denna reflektion uppfattar vi som representativ för den här formen av kurser. Utvärderingsinslaget är sekundärt, primärt är andra, breda syften kring det sociala arbetet. Litteratur med fokus på utvärdering förekommer i mycket begränsad omfattning.

När vi planerade undersökningen funderade vi en del över relationen mellan traditionell vetenskaplig metodundervisning och utvärdering. Kanske skulle vi finna utvecklade band mellan vetenskaplig metod och utvärdering. Sådana förefaller dock finnas endast i begränsad omfattning, istället dominerar mer sedvanliga metodinslag. Där banden finns ingår utvärdering med någon enstaka bok, varav ingen är engelskspråkig.

Några lärare har uppgivit att kursernas nivå ligger på en fördjupningsnivå. Efter kontroll i kursplaner och litteraturlistor menar vi att detta mycket väl kan gälla för kursen i sin helhet, men att utvärderingsinslaget ligger på en ytligare nivå och mer har karaktären av en introduktion.

Sammanfattning obligatoriska inslag

Tabell 2:5 Sammanfattning av utvärderingskurser, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Kursinnehåll
	Socionomprogram
Göteborg	Ingen obligatorisk kurs med utvärderingsinslag f.n. I det "nya socionomprogrammet" däremot planeras flera obligatoriska inslag.
Jönköping	Finns valbar kurs.
Lund	Obligatorisk kurs om kunskapsproduktion den tredje terminen, valbart alternativ på den sjunde terminen.
Malmö	Saknar obligatoriska och valbara alternativ.
Mitthögskolan	Specifika utvärderingskurser saknas. Valbar kurs termin 7 erhöll för få sökande.
Sköndalsinstitutet	Specifika utvärderingskurser saknas.
Stockholm	Den tidigare kursen <i>Forsknings- och utvärderingsmetoder</i> är numera förändrad och har begränsat med utvärderingsinslag. En grupp är tillsatt att undersöka var i grundutbildningen utvärdering kan få plats.
Umeå	Ungefär liknande uppläggning som Lund och Örebro.
Växjö, IVOSA	Mindre avsnitt i några kurser.
Örebro	Ungefär som Lund och Umeå.
	Socialt omsorgsprogram
Dalarna	Programmets mål är att alla kurser skall ha en mindre del om utvärdering och kvalitetsutveckling. Ett exempel delkursen <i>biståndshandläggning</i> som innehåller litteratur om kvalitetsutveckling (150/3200 s.).

Gävle	Specifika utvärderingskurser saknas.
Karlstad	Finns enbart valbar kurs.
Kristianstad	Strimma, ingår med något enstaka poäng i några kurser.
Linköping	Utvärdering uppges förekomma inom samtliga kurser men är p.g.a. institutionens PBL-profil svåra att specificera.
Luleå	Kommer att inrätta en kurs där 2 av 12 böcker fokuserar på utvärdering och kvalitetssäkring. Kursen benämns <i>Tillämpad utbildning</i> , är på 10 p. och placerad termin 7.
Trollhättan	Utvärderingsinslag kan ingå i olika kurser men inte i den omfattning som avses i denna kartläggning.
Uppsala	Inbyggda moment i metodkurs.
	Fil. kand.
Kalmar	Saknar obligatoriska och valbara alternativ
Mälardalen	Profilerad obligatorisk fempoängskurs termin 5
Växjö, ped	Tidigare omfattande obligatoriskt avsnitt sista läsåret (ändrat ht. 02)

- 3 av 19 utbildningsprogram med inriktning mot sso har obligatoriska kurser om utvärdering.
- Ca var femte student genomgår en obligatorisk kurs i utvärdering.
- I genomsnitt studerar dessa studenter 2–3 poäng utvärdering av vanligtvis 140 poäng.
- 4 av 5 studenter möter utvärdering under sin grundutbildning enbart i form av en enstaka bok eller artikel, föreläsning eller då de gör kursutvärderingar.
- Inget av programmen med social omsorgsexamen har obligatoriska kurser som är fokuserade på utvärdering eller kvalitetssäkring.
- Utvecklingsarbete med fokus på att föra in utvärdering finns på socio-nomprogram vid de institutioner som har forskarutbildning.
- Kurser utanför sso-program (Växjö och Mälardalen) med fokus på behandlingsinriktning har en avsevärt högre andel utvärdering i sitt obligatoriska kursutbud.
- Det obligatoriska kursinnehållet är av introducerande karaktär.
- Den överlägset mest använda boken är Eriksson, Bengt & Karlsson, Per-Åke (1998) *Utvärdera bättre. För kvalitetsutveckling i socialtjänsten*. Stockholm: Gothia.
- I stort sett ingen engelskspråkig utvärderingslitteratur förekommer.

Genomgången visar tydligt att utvärdering utgör ett blygsamt inslag i de sociala grundutbildningarna. Ett relativt begränsad grupp studenter tar del av elementära resonemang. Vilken betydelse detta kan få för att etablera ett utvärderande förhållningssätt i det sociala arbetet återkommer vi till.

Valbara kurser med utvärdering – kärnkurs

För några år sedan fanns enbart två kända valbara utvärderingskurser bland socionomprogrammen, alternativ om ca 5 poäng i Lund och Umeå. Hur ser det ut idag? Finns det fler valbara alternativ för studenterna? Vi noterade tidigare att 20 procent av studenterna har obligatoriska kursinslag som handlar om utvärdering.

Programmen har varierande profiler för de valbara inslagen. Det finns utbildningar där de valbara kurserna har koncentrerats till de sista terminernas C-kurser, medan andra utbildningar har ett brett urval av valbara fempoängsalternativ. Utbudet kan dessutom variera från termin till termin, beroende på bland annat studenternas preferenser, medan åter andra utbildningar har valbara alternativ med platsgaranti. Ödet att försvinna pga. att studenterna har föredragit andra kurser har drabbat nedanstående ambitiösa kurs som vi gärna vill lyfta fram.

**Exempel: Pedagogisk utvärdering, 10 poäng, B-nivå.
Mälardalens högskola, Institutionen för samhälls- och
beteendevetenskap**

Syfte. Kursen är en fristående, valbar kurs vid de olika beteendevetenskapliga programmen. Den har givits vid ett flertal tillfällen, dock inte läsåret 01/02, framför allt pga. för få anmälda. Kursen innehåller studier i pedagogisk utvärdering inom bl.a. offentliga verksamheter. Fem poäng ägnas åt centrala begrepp, teorier och modeller för utvärdering samt den dagsaktuella debatten inom den internationella utvärderingsforskningen. Fem poäng behandlar hur utvärdering kan genomföras. Deltagare i kursen planerar en utvärdering. Kursen examineras genom papers samt deltagande i paneldiskussioner. Vår bedömning är att det är en välstrukturerad, gedigen kurs som jämfört med andra kurser når långt i sin målsättning att introducera kursdeltagarna till utvärdering som fenomen.

Arbetsformer. Pedagogiskt är kursen upplagd som en blandning av litteraturstudier i grupp och enskilt, föreläsningar samt paneldebatter där kursdeltagarna bildar grupper som ansvarar för att representera olika ståndpunkter till ett aktuellt diskussionstema. Kursen är inspirerad av en kurs vid University of Melbourne, Australia.³

Kurslitteratur. Den obligatoriska kurslitteraturen har innefattat Worthen, B. R., Sanders, J.R. & Fitzpatrick, J.L. (1997) *Program Evaluation. Alternative Approaches and Practical Guidelines*. Boken omfattar 560 sidor och som obligatorisk litteratur representerar den ett brott från övriga kurser som vi redovisar i denna rapport. Tillkommande engelska (ca 210 s.) och svenska (ca 1 000 s.) artiklar gör att kursen utgår ifrån att den studerande tillgodogör sig totalt ca 1 800 sidor inhemsk och internationell litteratur. Härutöver finns en omfattande lista över fördjupningslitteratur samt material som kan tillkomma beroende på val av fördjupningsområde.

Kursutvärderingar. Samtidigt som det imponerar att en kurs av sådan dignitet har funnits, är vi både fundersamma och förundrade över att den upphört. När vi frågade om anledningen fick vi svaret "tidsbrist" av den ansvariga läraren, med tillägget att vissa studenter blev frustrerade över kursens höga ambitionsnivå och svårighetsgrad. Av kursvärderingarna framgår att studenterna över lag är positiva till kursen och att den väl motsvarar angivna mål och kursplanens innehåll. "Den bästa kursen" har ett flertal skrivit i sina omdömen och lyfter fram såväl kursens struktur som dess pedagogik och innehåll. Bland kritiska synpunkter nämns kurslitteraturens tyngdpunkt i engelsk litteratur.

³ Vi hänvisar till hemsidan angående kursutbud. Ett antal intressanta kurser finns att läsa hos University of Melbourne, även över Internet, <http://www.edfac.unimelb.edu.au/EPM/cpe/cpe.html>.

I nedanstående översikt kring omfattande valbara kurser läsåret 01/02 ingår således inte kursen från Mälardalen.

Tabell 3:6 Valbara utvärderingskurser, kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Kurs	Poäng	Termin	Lärare	Mål	Antal stud
Lund	Socialt förändringsarbete	6/20	7	FD	Att kritiskt granska samt hur utv. påverkas av värderingar och metoder	65
Umeå	Kvalitet, utvärdering och verksamhetsutveckling	5/15	7	FD	"... kvalitet och utvärdering och hur dessa kunskaper kan läggas till grund för verksamhetsutveckling"	43
Karlstad	Utvärdering och uppföljning	5	5	FD	"Kunskaper om begrepp, modeller o teorier. Kunna problematisera och genomföra"	11
Jönköping	Utvärdering, teori och metod	5	6	FD	"skaffa kunskap om olika former av utv. och verksamhetsutveckling"	10
Växjö, IVOSA	Kvalitet och kvalitetssäkring	5	4	Doktorand	Grundläggande kunskap om lagar, innehåll och metoder i kvalitetsarbete	9

Vi kan här notera att valbara alternativ läsåret 01/02 enbart har förekommit vid 5 av de 21 programmen. Dessa utmärks av att vara mer "regjäla kurser" på omkring 5 poäng. Samtliga lärare utom en är disputerade. Kurserna förefaller dock inte vara särskilt populära. Bland dem som hade möjlighet att välja under de två terminerna valdes dessa kurser av:

Lund Var tredje student
Umeå Var femte student
Karlstad Cirka var fjärde student, 28 procent
Jönköping Var tionde student, 10 procent
Växjö Var åttonde student, 12 procent

Omräknat på hela den grupp som studerade inom programmen under läsåret 01/02 valde 138 studenter dessa utvärderingsinriktade kurser, dvs. ca fem procent av de studenter som studerade på de 21 utbildningarna. Flertalet av dessa utbildningar finns i Umeå och Lund, som också har markerade obligatoriska kurser.

Tabell 3:7 Valbara utvärderingskurser, kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Nivå	Tonvikt	Litteratur	Artiklar	Pedagogik/ examination
Lund	Fördjupning	Avsnitt i kurs med huvudfokus på verksamhetsutveckling och projektarbete	Från valbar lista	Från valbar lista	PBL, utför utvärdering, seminarier med dem som blivit utvärderade
Umeå	Fördjupning	Kursen inrymmer dessutom uppsats om 10 p.	Vedung Johansson, Staffan Larsson, Patrik	Väljer själva	Studenten granskar en utvärdering. Nära koppling till institutionens forskningsprogram
Karlstad	Intro.	"Ren" utvärderingskurs	Vedung Patton Eriksson & Karlsson	Varierar	Föreläsning Framtagande av utvärderingsplan Seminarier
Jönköping	Intro.	"Ren" utvärderingskurs	Eriksson & Karlsson Morén Jerkedal	AKF-nytt 2001:2	Föreläsningar Framtagande av utvärderingsplan
Växjö, IVOSA	Intro.	"Ren" kurs kring kvalitetsarbete	Danielsson Edvardsson Bergman & Klefsjö	-	Föreläsningar. Författande av kvalitetsplan

Dessa mer omfattande kurser kommer senare under studenternas utbildning. De två utbildningar som har haft obligatoriska introducerande kurser (Lund, Umeå) ger här möjlighet till fördjupning. I övrigt ligger kurserna på en introducerande nivå, trots att de kommer in i ett relativt sent skede i programmen. Samtliga kurser innehåller någon praktisk övning eller uppgift, antingen i form av att granska en utvärdering, ta fram en plan eller som en faktisk utvärderingsuppgift. Evert Vedungs bok från

1998 *Utvärdering i politik och förvaltning* börjar dyka upp parallellt med den tidigare nämnda av Eriksson/Karlsson.⁴

Exempel: Socialt arbete med inriktning mot socialt förändringsarbete. 51–70 poäng Lunds Universitet, Socialhögskolan

Syfte. Denna valbara kurs på socionomprogrammets sjunde termin fokuserar på teorier och metoder för socialt utvecklingsarbete på individ-, grupp- och organisationsnivå. Den innehåller inte uppsats eftersom denna i Lund skrivs termin sex. Kurserna termin sju är mera av avslutnings- och integreringskaraktär. Kursen startade som en kurs i samhällsarbete men är numera en bredare kurs där olika former av förändringsarbete tas upp: etik, projektarbete, social mobilisering, ledarskap samt utvärdering. Ett centralt tema är att försöka tydliggöra cykeln planering – genomförande – utvärdering.

Arbetsformer. Momentet pågår ungefär sex veckor.

Vecka 1: Studenterna träffar några verksamheter som skall utvärderas. Vanligen kontaktas lärarna av ett antal intresserade verksamheter/projekt som har behov av feedback och utvärdering. De presenterar sitt arbete och det uppdrag som de vill ge studenterna. Studenterna fördelar sig sedan på projekten i grupper om tre till fem personer. Under veckan erhåller studenterna även en hel dags undervisning i utvärdering. En litteraturlista, med ett trettiotal titlar att välja bland, presenteras.

Vecka 2: Studenterna presenterar en PM inför klassen och får feedback på sin tänkta uppläggning.

Vecka 3–5: Parallellt med utvärderingens empiriska del får studenterna handledning i grupp. Vid två handledningstillfällen fokuserar man på deras praktiska arbete, vid ett tillfälle på grupprocessen. Därutöver fortsätter den fördjupade teoretiska och metodologiska inhämtningen vid några tillfällen.

Vecka 6: Utvärderingarna på 20–30 sidor presenteras för klassen och verksamheter vid ett seminarium. Studenterna får feedback från klassen och enskilt från lärarna. En avslutande halvdag ägnas åt att summera erfarenheterna från momentet.

Kursutvärderingarna är positiva. Studenterna arbetar självständigt, gör en konkret insats, teori och praktik kopplas samman och de teoretiska elementen från deras tidigare terminer kan utnyttjas. Lärarna uppfattar detta som ett pedagogiskt välfunnet sätt att undervisa om utvärdering. Se <http://www.soch.lu.se/sol073/>.

⁴ Enligt uppgift från Evert Vedung säljs boken i ca 700 ex./år vilket skall jämföras med Eriksson/Karlssons ca 400 ex./år. Skillnaden kan kanske förklaras av att Vedungs bok är flitigt använd på andra samhällsvetenskapliga utbildningar liksom på påbyggnads- och uppdragskurser.

Valbara kurser med utvärdering – ej kärnkurs

Låt oss fortsätta med den form av valbara kurser som har ett visst inslag av utvärdering, utan att detta utgör kursens kärna. Här kan det finnas ett mörkertal som skulle krävt mer omfattande kontakter med kursansvariga lärare för att få en totalbelysning. Valbara kurser kan ha mindre inslag av utvärdering utan att lärarna angivit detta och därmed finns dessa kurser inte med.

Tabell 3:8 Valbara utvärderingskurser, ej kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Kurs	Poäng	Termin	Lärare	Mål	Antal stud
Örebro	Samhällsarbete och social förändring	10	7	FD	Öka deltagarnas förmåga att genomföra insatser med grupper, institutioner och organisationer	31
Mälardalen	Behovsbedömning i ett kommunikativt perspektiv	5	5	Mag.	Behovsbedömning	20

Ingen av dessa två kurser har markanta inslag av utvärdering, utan fokus ligger på andra aspekter av det sociala arbetet. I samband med dessa kommer även utvärdering och/eller uppföljning av insatser in i bilden.

Tabell 3:9 Valbara utvärderingskurser, ej kärnkurs, grundutbildning läsåret 01/02.

Ort	Nivå	Tonvikt	Litteratur	Artiklar	Pedagogik/examination
Örebro	Fördjupning	Del av kurs med fokus på samhällsarbete och social förändring	Khakee	–	Föreläsningar Seminarier
Mälardalen	Intro	Enligt kursplan ej utvärderingsinslag men dessa kommer in vid behovsbedömning och uppföljning	Eriksson & Markström Öberg Forester	–	Föreläsningar Fältstudie där studenterna utför en behovsbedömning

Sammanfattning valbara kurser

Drygt en tredjedel av samtliga utbildningsprogram har valbara kurser med vissa inslag av utvärdering. Det finns emellertid anledning att tro att utbudet av valbara kurser med sådana begränsade inslag kan vara något fler.

Det finns valbara kurser med ett tydligt utvärderings- och/eller kvalitetsfokus bland 5 av 21 program, dvs. drygt var fjärde utbildning ger möjlighet för den intresserade studenten att välja en sådan profil på sin utbildning. Dessa kurser omfattar ca 5 poäng.

Enbart fem procent av landets studenter har en av dessa valbara kurser i sin examen.

Maximalt kan en student läsåret 01/02 välja att läsa 8–9 poäng utvärderingsrelaterade kurser (Lund) följt av Umeå med 7 poäng.

Påbyggnadsutbildning

Vid undersökningen år 1999 visade det sig att institutionerna erbjöd ett antal kurser av påbyggnadskarakter. Dessa förekom både som fristående kurser och som uppdragsutbildningar. Totalt beräknades då ca 100 personer ha deltagit i sådana kurser vid skolor med socionomprogram, magister- och forskarkurser oräknade. Här finns dock ett rejält mörkertal och vi har i samband med den här undersökningen kunnat notera att det har givits poänggivande påbyggnadskurser på åtskilliga andra håll under nittioalet, oftast som uppdragsutbildning. Bland annat har andra institutioner än de som deltagit i denna undersökning givit några enstaka kurser. Uppskattningsvis har 300–400 personer deltagit i dessa kurser före denna undersökning.

Hur ser då förhållandena ut några år senare?

Påbyggnadsutbildning – kärnkurser om utvärdering

Tabell 3:9 Utvärderingskurser, kärnkurs, påbyggnadsutbildning
läsåret 01/02.

Ort	Kurs	Poäng	Fristående/ uppdrag	Lärare	Mål	Antal stud
Malmö	Utvärdering och kvalitets- utveckling	10	Uppdrag	FD	Bl.a. "...beskriva den praktiska sociala verksamheten och systematiskt undersöka resultatet av socialarbetarnas insatser... erhålla kunskap om olika u-modeller och kompetens att själva genomföra en utv."	36 (2 kurser)
Stockholm	Utvärdering av socialt arbete	5	Fristående	FD	"grundläggande kunskaper om utv i socialt arbete..."	30
Stockholm	Utvärderings och kvalitets- arbete	5	Fristående	Ålder- doms- hems- före- ståndar- utbildn.	"Grundläggande kunskaper om teorier och metoder för utvärdering och kvalitetsarbete ... utveckla förmåga till kritisk reflektion över modeföreteelser inom området" inriktning ÄF	?
Växjö, ped.	Utvärderingsarbete	5	Fristående	Mag	"uppövat sin förmåga till kritisk reflexion över egna behandlingsinsatser"	30
Mälardalen	Kvalitet, kvalitets- säkring och utvärdering inom social omsorg	5	Uppdrag	Mag	"Grundläggande kunskaper om kvalitets-säkring och utvärdering med tillämpning inom sociala omsorgs-verksamheten ... beskriva, mäta och värdera kvalitet samt utvärderingsteori, metod och praktiska tillämpningar"	42
Göteborg	Uppföljning, utvärdering och kvalitets- säkring	10	Fristående	FD	Kunskaper om utvärdering, teoribildning på området, centrala begrepp, tillämpning	25

Under läsåret har knappt 200 personer gått en poänggivande kurs i utvärdering.

Tabell 3:10 Utvärderingskurser, kärnkurs, påbyggnadsutbildning läsåret 01/02.

Ort	Nivå	Tonvikt	Litteratur	Artiklar	Pedagogik/ examination
Malmö	Intro.	Uppdrag genom Malmö stad.	Övretveit Jerkedal Denchcombe	-	Handledning Föreläsning Utförande av utvärdering
Stockholm	Intro.	Ingår i fristående fortsättningskurs i socialt arbete 20 p.	Vedung Eliasson m.fl. Westlund & Edvardsson	Tengvald Bergmark	Föreläsning Utvärderingsplan
Stockholm	Intro.	Grundläggande om utvärdering och kvalitetsarbete	Norman V Heland Patel & Davidsson	Temanummer i tidningen Äldre i centrum om kvalitetssäkring 1998	Handledning Föreläsning Utvärderingsplan Uppgift att kvalitetssäkra en del av den egna arbetsplatsen
Växjö	Fördjupning	Del av 20-poängskurs "Pedagogik med inriktning mot ungdoms- och missbruksvård". Inriktad på utvärdering av det egna arbetet	-	-	Kursklient som är i fokus Föreläsningar Seminarier
Mälardalen	Intro.	Bred introducerande uppdragskurs som innehåller både kvalitetssäkring och utvärdering Inriktning omsorg	Westlund & Edvardsson Vedung Eliasson m.fl.	-	Föreläsning, seminarier Skriftlig tentamen i grupp Utarbetar ett skriftligt och praktisk formulerat PM
Göteborg	Intro.	Kan också ges som magisterkurs. Kvartsfart	Vedung Eriksson & Karlsson Westlund	-	Föreläsningar Utarbetar en utvärderingsplan samt en utvärdering

Jämfört med grundutbildningen är dessa kurser mer avancerade, även om fokus fortfarande ligger på en introducerande nivå. Som kursbok införs nu Vedung på bred front. Pedagogiskt innehåller samtliga kurser en mångfald metoder. Ofta utformar deltagarna en utvärderingsplan, på två kurser skall de även utföra en utvärdering. Ett intressant grepp rapporteras från Malmö, där deltagarna under de fem första veckorna läser på heltid och är tjänstlediga från sina ordinarie arbetsuppgifter.

En försiktig uppskattning ger att ca 600 personer deltagit i poänggivande kurser från nittiotalets början och framåt. Högskolorna har kapacitet för den här formen av utbildning, som oftare riktas till yrkesverksamma än till studenterna på utbildningsprogrammen. Dock redovisar flera utbildningsanordnare att detta är en osäker marknad, där utbudet starkt påverkas av uppdragsgivares resurser och de yrkesarbetandes tillgängliga tid för vidareutbildning. Ett flertal respondenter har redovisat svårigheter för yrkesverksamma att kombinera ett pressat schema med organiserade studier. Ett exempel finns på en utvärderingskurs som utvecklades och upphandlades men som aldrig kunde starta eftersom alltför få personer anmälde sig.

Exempel: Fristående påbyggnadskurs vid Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete. "Uppföljning, utvärdering, kvalitetsutveckling, 10 poäng"

Syfte. Kursen skall ge kunskaper om utvärdering och modeller för utvärdering samt bidra till teoretiska perspektiv på utvärderingsarbete och kvalitetsarbete inom välfärdssektorn. Deltagarna genomför ett självständigt utvecklingsarbete kopplat till den egna arbetsplatsen. Det krävs socionomexamen, social omsorgsexamen (motsvarande) samt två års yrkeserfarenhet. Samtidigt förvärvsarbete förutsättes. Kursen kan inräknas i magisterexamen. Kursen startade 1998 med ca 15 deltagare. Delar av kursen har vid några tillfällen givits som uppdragsutbildning. Läsåret 2001–2002 deltog ca 25 personer. De flesta arbetade inom socialtjänsten, men några kom från hälso- och sjukvården.

Arbetsformer. För att kunna kombineras med arbetet går kursen på "kvartsfart", vilket innebär två terminer. Under den *första terminen* introduceras begrepp och modeller för utvärdering och kvalitetsarbete. Delar av den obligatoriska kurslitteraturen behandlas på studerandestyrd litteraturseminarier. Denna del av kursen examineras genom "hemtentamen" som följs upp i mindre grupper med en examinator. Den *andra terminen* ägnas huvudsakligen åt det självständiga arbetet. Som stöd ges föreläsningar kring metodfrågor och metodlitteratur samt handledning enskilt och i grupp. Uppgiften kan bestå i att utveckla en

utvärderingsplan och ibland även att genomföra en utvärdering. Det självständiga arbetet examineras genom att en skriftlig rapport seminariebehandlas.

Litteraturen avser att vara såväl perspektivgivande inom området, exempelvis Rombach & Sahlin 1995, som praktiskt introducerande, t.ex. Eriksson & Karlson 1998, alternativt att presentera möjliga arbetsmodeller, Sandell & Berglund 1993. För att i någon mån spegla internationella förhållanden ingår Cheetham J (ed.) 1992.

Kursutvärdering genomfördes i två steg: Efter den första terminen genomfördes fokusgrupper (som även avsåg att träna metoden) där man tog upp frågor om vad som är viktigt för en kurs av det här slaget och i vilken mån kursen dittills motsvarat förväntningarna. Vid kursavslutningen besvarades en enkät med bundna svarsalternativ och plats för kommentarer. Deltagarna ombads ta ställning till om kursens syften uppnåts, kurslitteraturen, kursens uppläggning och genomförande. Genomgående fick kursen ”bra betyg”. Vid kursavslutningen gjorde man även en gemensam muntlig kursvärdering. Kursdeltagarna och institutionsledningen fick en skriftlig sammanställning.

Påbyggnadsutbildning – ej kärna kring utvärdering/kvalitetssäkring

I stort sett samtliga institutioner har påbyggnadskurser som innehåller någon del utvärdering eller kvalitetssäkring. Kursernas syfte kan vara att ge fördjupade kunskaper om exempelvis äldre, socialbidrag eller missbruk. Litteraturlistan består inte sällan av en eller två böcker och därtill kommer en föreläsning om utvärdering, alternativt kvalitetsarbete. Det gör det svårt att uttala sig om den totala omfattningen av denna verksamhet. Kursernas fokus varierar, utvärdering blir en ingrediens av flera.

Ett typiskt exempel utgörs av en kurs från Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete *Dokumentation och handläggning för socialtjänstens äldre- och handikappomsorg*, 5 poäng. Utvärderingsavsnittet är begränsat, kursens fokus är handläggning och en bok (Jerkedal) behandlar specifikt utvärdering. Detta är en återkommande kurs och delar av den ingår i programmet. Läraren menar att ”... de yrkesverksamma har fått upp ögonen för vikten av att tänka i utvärderingstermer i den dagliga verksamheten. Jag tror också att de har blivit klara över att utvärdering kräver eftertanke och systematik och att man behöver läsa utvärderingar som görs i verksamheten med kritiska ögon”.

Liksom i de kurser där utvärdering/kvalitetssäkring utgör kursens kärna har dessa kurser en varierande pedagogik. Inte sällan får deltaga-

ren i uppgift att utföra en mindre empirisk studie, något som kan vara en utvärdering eller en utvärderingsplan. I samtliga kurser som har presenterats för oss i samband med denna undersökning, har dessa moment varit av introduktionskaraktär. Kurserna kan ges både som uppdrag och/eller som fristående kurser. Det kan också inträffa att de ges på programmet med enstaka fristående platser.

Sammanlagt har 216 personer deltagit i dessa kurser under läsåret 01/02. Totala antalet kurser med inslag av utvärdering under samma period uppgår till tio.

Påbyggnadsutbildning – magisterkurs med utvärdering

Magisterutbildning finns vid 14 av de 21 programmen. Ett magisterprogram innehåller alltid minst en tio-poängsuppsats, men där upphör likheten. Programmen varierar mellan 20 och 40 poäng och kan, förutom den obligatoriska uppsatsen, innehålla obligatoriska eller valfria kurser på 5–10 poäng. Här redovisas samtliga magisterprogram.

Tabell 3:11 Utvärderingskurser inom magisterutbildningarna i socialt arbete läsåret 01/02.

Ort	Kurs	Poäng	Deltagare	Litteratur
Ersta & Sköndal	Utvärdering och kvalitetssäkring	10 p., startar ht. 02	-	-
Göteborg	Metodkurs	10	?	Vedung Eriksson & Karls Moren
Jönköping	Metodkurs, ej utvärdering			
Karlstad	Utvärdering	5 p. startar ht. 02. Har givits som fristående kurs förut	20	-
Linköping	Social omsorg, ej utvärdering			
Lund	Forskningsförberedande metodkurs	1/20	85	Karls son
Mithögskolan	Forskningsmetoder med inriktning mot utvärdering i socialt arbete	5	8	?

Ort	Kurs	Poäng	Deltagare	Litteratur
Mälardalen	Finns på högskolan, ingen specifik utvärderingsprofil			
Trollhättan/ Uddevalla	Folkhälsoarbete, kulturvetenskap och socialt arbete	5/40 startade ht. 01	6	Vedung Gerholm Chen
Stockholm	Gamla utb.: Utvärderingsmetoder i socialt arbete Nya utb.: Utvärdering i socialt arbete	Fr.o.m. vt. 03 obligatorisk kurs, 5 p. Gavs som uppdragskurs till Uppsala kommun 01/02	22	Shaw & Lismann Gomm & Davies Vedung
Umeå	Forskningsmetod och utvärdering	6/20	20	Moren 96, 98 Rombach
Uppsala	Ingår i kursens magisterprogram, ingen specifik utvärderingsinriktning			
Växjö, ped	Möjligt efter fil. kand., ingen specifik utvärderingsinriktning			
Örebro	Utvärdering och utveckling	5/40 startar ht. 02		

Under läsåret 01/02 deltog ca 140 personer i magisterkurser med viss utvärderingsinriktning. Någon innehöll enbart en enstaka föreläsning (Lund) medan andra (Stockholm, Östersund, Umeå, Trollhättan) har mera markanta inslag av utvärdering. Örebro, Karlstad och Sköndalsinstitutet ligger i startgroparna med nya magisterkurser om utvärdering.

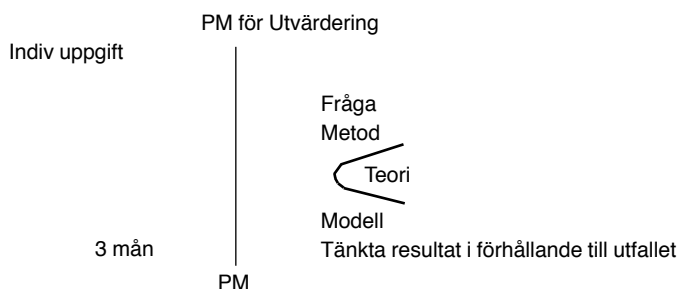
Magisterprogrammet i Stockholm (nedan) innehåller en fempoängskurs och har bedrivits sedan 1995. 149 personer har hittills godkänts på denna kurs. Den är tillsammans med den likartade kursen i Umeå de två mest etablerade utvärderingskurserna inom magisterprogrammen.

Exempel: Utvärderingsmetoder i socialt arbete, 5 poäng, Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan vid Stockholms universitet

Kursen är bland de äldsta i vår kartläggning och gavs för första gången 1995. Sedan dess har den utvecklats och förändrats. Vi presenterar den så som den senast gavs i form av en uppdragsutbildning 2002. Vanligt-

vis går kursen inom magisterutbildningen men den ges också som uppdragsutbildning när efterfrågan finns. På magisterkurserna rapporteras att deltagarantalet oftast är 20–25 personer. I uppdragsutbildningarna kan det vara färre, beroende på beställarens önskemål om antal deltagare, budget m.m. Fr.o.m. våren 2003 kommer kursen att döpas om till *Utvärdering och utvecklingsarbete*, 5 poäng, och ingå som ett obligatoriskt moment inom magisterprogrammet.

Kursen syftar till att orientera om vilken betydelse utvärdering/uppföljning har och kommer att få inom socialt arbete, att förmedla vilka krav som en kvalificerad utredningskompetens inom området ställer samt att träna en sådan kompetens. Fyra delmoment behandlar utvärderingens olika aspekter, från såväl teoretisk som metodologisk och praktisk synpunkt. En modell för kursens praktiska moment har presenterats.⁵ Ett exempel på ett praktiskt moment:

Andra examinationsformer används för kunskapskontroll och betygsättning, bl.a. en gruppuppgift inför vilken studenterna samlas för att kritiskt granska en aktuell utvärdering.

Kurslitteraturen inkluderar Vedung (1998) *Utvärdering i politik och förvaltning*.

Forskarutbildning

De forskarutbildningskurser som hittills har organiserats är inte fler än att de lätt låter sig beskrivas. De har inte ingått i den enkät som vi har genomfört eftersom de faller utanför våra avgränsningar i tiden, dvs. läsåret 01/02.

⁵ Modellen presenterades av kursansvariga vid konferensen "Att utbilda för utvärdering 2.0", 15–16 oktober 2002.

Tabell 3:12 Utvärderingskurser inom forskarutbildningen i socialt arbete 1987–2002.

Lund		
Utvärderingsforskning, 5–10 p. 1988	Bred kurs om att utvärdera och att bli utvärderad. Uppsatser publicerades i antologin <i>Den värderande blicken</i> , Studentlitteratur	12 examinerade
Utvärderingsforskning, 5–10 p. 1992	Upprepning av ovanstående kurs	9 examinerade
Outcome/effekter i socialt arbete 10 p. 2001	Kurs som syftade till att presentera evidensbaserad praktik i en socialpolitisk kontext samt effektforskningens metoder och resultat	2 examinerade

Göteborg		
Forskning om utvärdering och utvärderingsforskning, 10 p. 1992	Utvärdering ur ett tvärvetenskapligt perspektiv samt tillämpning inom socialt arbete	20 examinerade
Dokumentation, utvärdering och metodutveckling, 10 p. 2000, samarbete med Örebro. Vände sig till samtliga institutioner för socialt arbete	Förutsättningarna för att genomföra utvärderingar vilka har för avsikt att utveckla metoderna för klientarbetet inom det sociala arbetets praktik.	12 examinerade

Stockholm		
Utvärderingsstrategier för åtgärder mot sociala problem, 5 p. 1987	Behandlar karaktären av olika problem, åtgärdstyper samt lämpliga utvärderingsstrategier, även metaanalys	1 examinerad
Analys och utvärdering av socialt arbete med missbruk, 10 p. 1991	Systematisk genomgång av problematisering, design, metoder för mätning och bearbetning av socialt arbete med inriktning på vård och behandling av främst alkoholmissbrukare.	3 examinerade
Utvärdering av missbruksvård, 10 p., 1992	Modeller och metoder för utvärdering av socialt arbete med missbrukare.	7 examinerade

Umeå		
Att utvärdera socialt arbete, 5 p. 1994	Grundläggande kurs	10 examinerade
Att utvärdera socialt arbete, 5 p. 1996	Grundläggande kurs	12 examinerade
Utvärdering i socialt arbete, 5 p. 1999	Serie om fem öppna seminarier med syfte att belysa och problematisera några centrala aspekter av fenomenet utvärdering	9 examinerade

Sammanlagt har det förekommit elva forskarutbildningskurser med sammanlagt ca 100 examinerade deltagare vid de institutioner där forskarutbildning i socialt arbete bedrivs. Detta tycks vara en avstannande aktivitet. Under de senaste tre åren har enbart 14 deltagare examinerats på två kurser. Vid en närmare titt på kurserna kan vi se att de fördelar sig på två områden, ett med huvudfokus på kunskap om utvärdering och ett annat med tonvikt på att utvärdera effekter av sociala insatser och interventioner. Det är den senare inriktningen som vanligen betecknas som avancerad och som uppmärksammas i samband med diskussionerna om en evidensbaserad kunskapsutveckling och om hur denna skulle kunna påverka den sociala praktiken (se resonemangen i det första kapitlet).

Klart vanligast är kurser *om* utvärdering. Kurserna med fokus på *att* utvärdera lockar färre deltagare. En kurs gavs i Lund 2001 med två examinerade, en i Göteborg/Örebro 2000 med tolv examinerade. Därtill kommer tre äldre kurser i Stockholm med elva examinerade, vilket ger totalt 25 personer som fått denna profil i sin utbildning. En nationell forskarskola är under planering för att göra något åt denna påtagliga brist.

Sammanfattning – utvärderingskurser

Undersökningen har visat att det är en minoritet av studenterna inom socionom- och sociala omsorgsprogrammen som får någon fördjupad kunskap om utvärdering. Var femte student deltar i en obligatorisk kurs inriktad på utvärdering/kvalitetsarbete. Dessa kurser omfattar 2–3 poäng, är på introduktionsnivå och kommer förhållandevis tidigt i utbildningsprogrammen. Utvärdering uppfattas av kursansvariga som svårt att skilja ut från andra inslag och de hävdar att utvärdering integreras i undervisningen. Undersökningen visar dock att detta sker i begränsad omfattning. Vanligen kommer studenten i kontakt med utvärdering endast vid någon enstaka föreläsning, då de läser en introducerande kursbok eller då de fyller i kursvärderingar.

Få studenter väljer någon av de valbara kurserna med utvärderingsfokus. Fem procent av det totala antalet studenter som studerade vid programmen läsåret 01/02 valde en frivillig kurs med utvärderingsinriktning. De valbara kurserna är mer omfattande än de obligatoriska och har ett bredare utvärderingsfokus. Kurserna ges i enlighet med studenternas preferenser och det händer att de inte blir av pga. för få sökande.

Engelskspråkig litteratur om utvärdering saknas nästan helt inom grundutbildningsprogrammen. Detsamma gäller engelskspråkiga artiklar. Både de valbara och de obligatoriska kurserna uppvisar varierande pedagogiska grepp där föreläsningar kombineras med allehanda praktiska inslag.

Utbildningsorterna har ett omfattande sortiment av påbyggnadskurser om utvärdering och kvalitetsarbete. Poänggivande påbyggnadskurser har lockat ca 600 deltagare sedan 1990-talet. Det är osäkert i vilken omfattning dessa kurser kommer att fortsätta, eftersom utbudet begränsas av uppdragsgivarnas resurser och de yrkesverksammas svårigheter att kombinera arbete och studier. Antalet magisterkurser med utvärderingsinriktning är stigande och flera nya kurser kommer att starta 2003.

Ett hundratal forskarstuderande har examinerats på utvärderingskurser i socialt arbete.

Ett tjugotal doktorander har sedan 1980-talets mitt examinerats på kurser med inriktning på effektstudier av sociala insatser. Under de tre senaste åren har enbart ett dussintal forskarstuderande examinerats på denna form av kurser, men antalet beräknas öka eftersom en forskarskola planeras.

FoU-enheter som utbildar för och stöder utvärdering

Under det senaste decenniet har åtskilliga FoU-enheter etablerats, både inom kommunernas socialtjänst och i anslutning till denna. Så gott som varje län och större kommun har åtminstone en enhet för forsknings- och utvecklingsarbete som är relaterad till socialtjänsten. Det uttalade syftet med dessa enheter är att genom forsknings- och utvecklingsarbete ge stöd för att utveckla en kvalitativt god socialtjänst. Att genomföra utvärderingar, liksom att utveckla kompetens för utvärderingsarbete, kan därför tänkas vara en viktig del av verksamheten.

Andra kartläggningar och forskningsarbeten har visat att FoU-enheterna drivs i skiftande former samt har olika omfattning och inriktning (t.ex. Socialstyrelsen 1998, Tydén m.fl. 2000, Ekermo 2000 och 2002). Vi har i vår undersökning snarare inkluderat än exkluderat. Det innebär att vi skaffat uppgifter om FoU-enheter av varierande slag, omfattning och inriktning. I vår kartläggning ingår enheter som varit verksamma under relativt lång tid och som omfattar såväl socialtjänstfrågor som andra socialpolitiska frågor och med ett stort geografiskt verksamhetsområde. Här ingår också mindre enheter som arbetar i stadsdelar eller som försöker knyta ihop forsknings- och utvecklingsarbetet inom delar av socialtjänsten. Sammantaget bedömer vi att kartläggningen ger en rättvisande bild av den FoU-verksamhet som har anknytning till socialtjänsten, sådan den såg ut under försommaren 2002.

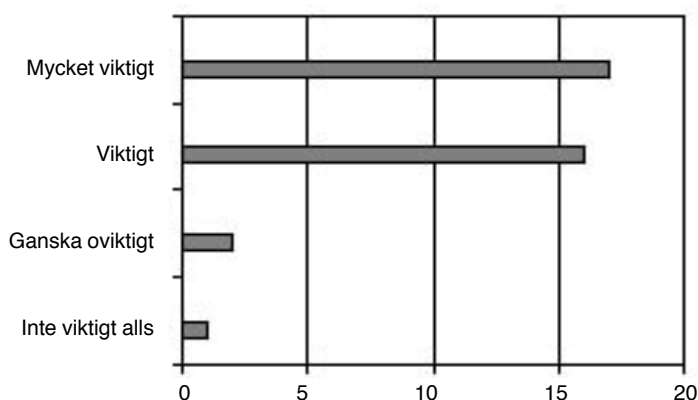
I slutet av arbetet med detta manus publicerade Socialstyrelsen en utvärdering av FoU-enheter (*Utvärdering av FoU – En studie av FoU-enheter inriktade på individ- och familjeomsorg, Socialstyrelsen 2002*). Då några av denna utvärderings frågor ligger nära dem som vi har i vår kartläggning, kommer vi vid några tillfällen att referera till, och jämföra med, denna¹.

Utvärdering och stöd för utvärdering – högt på agendan

Den insamlade informationen visar att utvärdering samt att ge kunskap och stöd för utvärdering är en viktig och central del i FoU-enheternas

¹ I texten refererar vi till denna som "FoU-utvärderingen".

verksamhet. I vår enkät ställde vi frågan: ”I vilken utsträckning är utvärderingar, inklusive att ge stöd för utvärderingar, en viktig del av er verksamhet?”.

Figur 4:1 Vikten av utvärderingsfrågor i FoU-verksamheten² (n=36).

Utvärderingsfrågor är sålunda viktiga för nästan alla enheter. Det framgår även av FoU-utvärderingen, som visar att utvärderingsfrågor, inklusive lokala uppföljningar, intar en central plats i FoU-enheternas verksamhet. Men vid några få enheter uppfattas inte frågor om utvärdering som viktiga eller centrala. Där finns t.o.m. svar som anser att dessa frågor: ”... har alltför stor omfattning pga. dess vanligtvis retrospektiva karaktär”.

I vår enkät ställdes sex frågor om hur viktiga några olika mål är för FoU-enheterna: Frågorna handlade om vikten av att FoU-verksamheten bidrar till att tillvarata medarbetares och medverkande forskares kunskaper och att den kunskap som växer fram i samarbetet mellan praktiker och forskare skall tas tillvara i en systematisk och praktisk kunskapsbildning. Samtliga dessa målsättningar bedömdes som viktiga för FoU-verksamheten av så gott som alla svarande. De gav olika exempel på hur de arbetar för att nå dessa målsättningar; exempelvis att de utgår från praktikens frågeställningar och involverar praktiker i hela utvärderingsprocessen, från problemformulering till återföring i praktiken. I FoU-arbetet spelar givetvis forskare en viktig roll, men man betonar att forskarnas medverkan skall ske på praktikens villkor och med praktikens frågeställningar. Man bedömer också att FoU-enheterna har bättre möjligheter att vara mötesplatser för forskare och praktiker än vad utbildningsinstitutionerna eller den praktiska verksamheten har.

² Två enheter har inte besvarat frågan.

Även målsättningen att FoU-verksamheten skall bidra till ökad kunskap om resultatet av insatser inom det sociala verksamhetsområdet tillmättes stor vikt, liksom målsättningen att ge politiker bättre kunskap om den verksamhet de ansvarar för. Även här gavs i svaren exempel på hur man arbetar för detta; man ger ut nyhetsbrev, publicerar rapporter, ger särskild muntlig och skriftlig information till beslutsfattare och ordnar ”politikermöten”.

En översikt

Utifrån den information som varit tillgänglig har vi sammanställt en översikt över utvärderingsaktiviteter vid FoU-enheterna. Översikten bifogas rapporten, bilaga 1. Här presenteras några kommentarer till översikten.

Översikten visar att de flesta FoU-enheterna är inriktade på socialtjänsten. Det förekommer även att enheterna är inriktade på någon del av socialtjänsten, då oftast på äldrefrågor (vilket är naturligt då särskilda statliga medel utgår för att stödja sådana enheter). För några få enheter är socialtjänsten ett av flera arbetsfält inom den lokala och regionala socialpolitiska arena som de är verksamma på.

Vi har försökt lista enheternas former för utvärdering och stöd för utvärderingsarbete. Vi urskiljer fyra huvudformer:

- Man genomför utvärderingar, ofta på uppdrag av enhetens huvudman eller huvudmän, men även som uppdrag åt olika uppdragsgivare. Ibland genomför den egna personalen utvärderingarna, ibland köper man dessa tjänster, ofta från den lokala högskolan. För vårt syfte är den senare formen måhända inte central, men den visar att utvärdering ofta är en central verksamhet för enheten. Ibland kan utvärderingarna vara ”utvärdering av utvärderingsarbete”, t.ex. av DUR i Göteborg, och ligger då närmare vårt intressefokus. De flesta enheterna genomför mer eller mindre omfattande och ambitiösa utvärderingsuppdrag.
- Utbildningar om och för utvärdering i egen eller annans regi är relativt vanligt. Det finns omfattande kurser som ger akademiska poäng och ett betydligt större antal kortare utbildningar på någon dag eller upp till en vecka. Dessa kortare utbildningar genomförs ofta i egen regi. Det händer också att de genomförs av någon annan, med FoU-enheten som medarrangör eller uppdragsgivare. Ibland händer det att intresserade socialarbetare hänvisas till kurser, t.ex. utvärderingskurser, vid högskolor.
- Ett relativt brett spektrum av stöd för utvärderingsarbete finns. Vanligt är att man handleder socialarbetare i deras utvärderingsarbete på

den egna arbetsplatsen. En annan form av stöd är FoU-cirklar där en grupp socialarbetare samlas, med en forskare som cirkelledare, för att söka kunskap om utvärdering och för att, ibland, utvärdera olika insatser. Fokus ligger inte alltid på att utvärdera, men gränserna är flytande. Vid några enheter bedrivs forsknings- eller utvärderingsverkstäder som stöd för utvärderingsarbetet. Även dessa är av varierande karaktär, men gemensamt är att en grupp socialarbetare, med något uppdrag från det egna arbetet, samlas tillsammans med en forskare för att arbeta med uppdraget. Detta består oftast i att genomföra en relativt intern utvärdering. Även andra former av aktiviteter såsom öppethus-handledning, s.k. spånskiva och FoU-café kan rymma stöd för (interna) utvärderingar. Sådana aktiviteter redovisas i översikten under ”annat”. Stödet för utvärdering innebär vanligtvis utbildande inslag om utvärdering och om vikten av att utvärdera. Utbildning för utvärdering rymmer ofta stöd för att genomföra utvärderingar, t.ex. genom att man som examinationsuppgift skall planera eller genomföra en utvärdering. Detta gör att gränsen mellan att utbilda för och att stödja för utvärdering kan vara flytande eller rentav fiktiv.

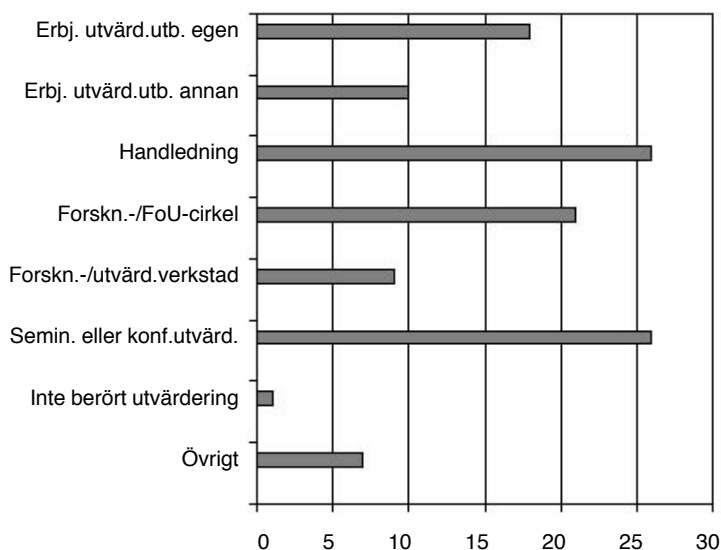
- Ytterligare en form utgör konferenser och seminarier kring utvärdering och kvalitetsfrågor. Dessa syftar vanligen till att inspirera för att komma igång med eget utvärderingsarbete och kvalitetsarbete. Föreläsare berättar om modeller för utvärdering och redovisar, oftast positiva, erfarenheter av aktuella modeller. Nästan alla enheter har detta i sitt utbud av aktiviteter.

Vid de flesta FoU-enheter produceras rapporter om genomförda projekt. De rapporter som tas upp i den bifogade översikten rör olika aktiviteter om och för utvärdering.

I översikten har vi också noterat några förhållanden som är specifika för respektive enhet. I några fall har detta varit svårt på grund av bristande information. I sådana fall är rutan tom. För några enheter gäller att verksamheten är relativt ny och att man därför inte har hunnit komma igång med att stödja och utbilda för utvärdering. I dessa fall redovisas i enkäten planer på aktiviteter inom området.

Engagemang i utbildningar och kurser – stöd i olika former för utvärdering

I vår enkät frågade vi ”Har ni medverkat till/medverkar ni till att ge personal inom socialtjänstens olika grenar stöd så att de själva kan utföra utvärdering?” Givetvis kunde flera ”stöddformer” anges och svaren från 35 enheter fördelades så här:

Figur 4:2 Förekomsten av olika utbildningar och stöd för utvärdering (n=35).

Under övrigt anges aktiviteter såsom: ”spån-skiva”³ inspirerat av ”rent a scientist”, FoU-café, deltagande i utvecklingsprojekt med utvärderingsinslag. I kommentarerna anger flera enheter planer på kommande aktiviteter för att öka utvärderingskompetensen, t.ex. kurser.

Utbildningar – kurser

Som framgått har åtskilliga FoU-enheter utbildningar om och för utvärdering på programmet. Omfattningen och ambitionsnivån skiljer sig en hel del, från enstaka ”utbildningsdagar” till omfattande kurser som ger akademiska poäng. Bland de kortare utbildningarna nämns utbildnings- och studiedagar, utbildningsdagar i anslutning till speciella utvärderingsprojekt eller utvärderingssatsningar (som ”Integrerad utvärdering” i Uppsala län och ”FIL⁴-projektet” i Dalarna), projektledarutbildningar med inslag av utvärdering, (allmänna) metodkurser.

Vi skall här illustrera med exempel på mer omfattande kurser om utvärdering, i egen eller någon annans regi:

³ Detta innebär möjligheter för praktiker att möta en forskare och tillsammans ”spåna” utifrån en frågeställning eller en idé till ett FoU-projekt. ”Öppet-hus-handledning” eller ”konsultation” förefaller vara tämligen likartade aktiviteter.

⁴ FIL = Förändringar i livet eller (data) FIL.

- FoU Nordväst har hänvisat socialarbetare från medlemskommunerna till såväl fristående kurser som magisterkurser (om vardera 5 poäng) om utvärdering vid Socialhögskolan i Stockholm. Egen personal har fungerat som lärare och examinatorer.
- FoU Skåne har gett en 10-poängskurs i utvärderingsmetodik samt, i samarbete med länsstyrelsen, utbildat för utvärdering.
- FoU Södertörn har ordnat föreläsnings-/seminarieserier om utvärdering som ger möjlighet att examineras för 5 poäng: Utvärderingens teori och praktik
- Blekinge FoU-enhet redovisar en kurs i utvärderingsmetodik om 10 poäng.
- X-fokus planerar för en kurs om 10 poäng: Att reflektera över och utvärdera socialt arbete.
- FoU i Väst har beställt och genomfört en uppdragsutbildning om 5 poäng: Uppföljning, utvärdering, kvalitetsutveckling.
- FoU Jämt planerar en "forskarskola" med tonvikt på utvärdering.
- FoU Kronoberg har genomfört kurser om 10 + 10 poäng i utvärdering: Utvärdera mera.
- CKS (Centrum för kommunstrategiska studier) redovisar en omfattande utbildningssatsning i två omgångar: Kvalitet och förändring, 40 poäng och Ledarskap och förändring, 40 poäng.

Kurserna som kan ge akademiska poäng arrangeras oftast i samarbete med den/det lokala högskolan/universitetet – men man vänder sig även till andra högskolor/universitet där kompetensen finns. Formen för samarbetet är uppdragsutbildning. Ibland drivs kurserna i egen regi. Som föreläsare engageras personer som även i andra sammanhang föreläser om utvärderings- och kvalitetsarbete. Vad gäller pedagogik och examinationsformer förefaller kurserna vara tämligen lika sina "systerkurser" vid institutionerna. Förutom föreläsningar ingår att planera och (helst) genomföra en utvärderingsuppgift. Denna kopplas till en problematik på den egna arbetsplatsen och syftet är att kunskapen skall komma arbetsplatsen tillgodo. Den skriftliga redovisningen utgör ofta kursens examination och behandlas på ett seminarium. I Växjö, FoU-Kronoberg, förefaller kursen ha fungerat som "avantgarde" och universitetet har senare övertagit hela ansvaret för densamma.

Den omfattande satsning som redovisas från CKS illustrerar också oklarheter om vad som är utbildning för utvärdering. Dessa utbildningar kan lika gärna karaktäriseras som ambitiösa ledarskapsutbildningar för personer i kommunal verksamhet.

Från några håll rapporteras att kursdeltagarna ibland haft svårt att kombinera sitt deltagande med yrkesarbetet. Detta gäller givetvis främst de mer omfattande (poäng-)kurserna liksom de mer omfattande verksamheterna för utvärderingsstöd.

Som ett exempel på uppläggning och innehåll i en utvärderingskurs följer här:

Uppdragsutbildning för FoU Kronoberg:

Utvärdera mera, 10 poäng

Syfte och målgrupp: Målet för kursen är att deltagarna skall få grundläggande kunskaper om utvärderingsmetodik och utvärderingsteori samt att de självständigt skall kunna genomföra utvärderingar. Att öka förmågan att kritiskt granska rapporter är också ett mål. Möjligheter finns att gå vidare till en kurs om 11–20 poäng.

Kursdeltagarna måste vara anställda vid någon av FoU-Kronobergs intressenter och ha minst 80 högskolepoäng. Samråd med arbetsledare förutsätts inför anmälan till kursen, då det självständiga arbetet skall knytas till arbetsplatsen. Kursen har givits flera gånger. Av sammanlagt 50 deltagare har 39 fullföljt kursen. Deltagarna har kommit från försäkringskassan, arbetsförmedlingen och socialtjänsten och betecknas som ”välfärdsarbetare eller välfärdsoperatörer” i kursen.

Arbetsformer: Kursen går på deltid för att kunna kombineras med arbetet. I kursen behandlas grundläggande utredningsmetodik och såväl kvalitativ som kvantitativ metod. Metoder för utvärdering och utvärderingsteori är centrala inslag. Undervisningsformerna är föreläsningar, seminarier och gruppövningar. Halva kursen ägnas åt ett eget självständigt arbete som knyts till arbetsplatsen. Lärare från de tre institutionerna företagsekonomi, sociologi, socialt arbete och vårdvetenskap medverkar. De självständiga arbetena seminariebehandlas.

Litteraturlistan innehåller såväl samhällsvetenskaplig metod, t.ex. Halvorsen 1992, generell utvärderingskunskap, t.ex. Vedung 1998, som mer specifik områdesinriktad litteratur, t.ex. Delander & Niklasson 1987, inriktad på utvärdering av arbetsmarknadspolitik. Förutom gemensam litteratur väljs litteratur i samband med det egna arbetet.

Kursutvärderingar: Av uppföljningar framgår att kursen haft stor personlig betydelse för deltagarna, inte minst har de blivit ”kritiska läsare”. Mer problematiskt har det varit att spåra dess betydelse för deltagarnas organisationer. Dokumentation finns från kursen, bl.a. i form av FoU-rapport 2002:1 från FoU Kronoberg: *Utvärdering inom välfärdsområdet – en antologi i teori och praktik*. Kursen har senare tagits över av universitetet och erbjuds numera som en fristående kurs.

Andra stöd för utvärdering

Som framgått finns det ett omfattande och varierat stöd för att socialarbetare dels skall kunna genomföra pågående utvärderingsuppdrag, dels öka sin förmåga att genomföra utvärderingar i framtiden.Handledning är en frekvent stödform som kan ha olika utformning. Den kan bestå av enskilda projekthandledningar under den tid som en utvärdering pågår, temporära insatser i form av ”öppet-hus-handledning” eller ”konsultationer” med en forskare.

Även forskningscirkclar är relativt vanliga. Tidigare nämnde vi att utvärderingsinslaget inte alltid är framträdande i dessa cirkclar. Från Fokus i Kalmar redovisas dock en cirkel med rubriken Forskningscirkel i konsten att utvärdera. I Jönköping (Luppen) genomfördes hösten 2001 och våren 2002 en FoU-cirkel med temat ”Utvärdera för att utveckla – erfarenhetsutbyte kring utvärdering och kvalitetsarbete inom socialtjänsten”. I denna cirkel deltog sju socialarbetare från olika kommuner samt en forskare/cirkelledare från Hälsohögskolan i Jönköping. Cirkeln dokumenterades i en arbetsrapport med samma namn (*Arbetsrapport 1: 2002, Individ- och familjeomsorg*).⁵

Inte fullt så frekventa är forsknings- eller utvärderingsverkstäder. Gränsdragningen till FoU-cirkclar är inte knivskarp. Ibland ses dessa ”verkstäder” som former av FoU-cirkclar. Även här samlas socialarbetare från olika arbetsplatser tillsammans med forskare, under en tidsperiod på 6–12 månader. Uppgiften är oftast att ha ansvar för och/eller genomföra en utvärdering på den egna arbetsplatsen. Forskaren skall vara ett stöd i arbetet med uppgiften. FoU-Skåne kallar formen för kunskaps- eller forskningsverkstäder och den bygger på att deltagarna inventerar sina egna erfarenheter av kunskapsutveckling.⁶

Seminarier och konferenser kring utvärderings- och kvalitetsfrågor är mycket vanligt. Som nämnts är syftet att inspirera till att komma igång med utvärderingsarbete. Ibland ges FoU-enheten rollen av motor och koordinator för medverkande kommuner/kommundelar.

Det finns även andra aktiviteter till stöd för utvärderingsarbete: ”Spånskiva” (rent-a-scientist), arbetande seminarier, fokusgruppsintervjuer, work-shops, kollegial handledning, ”barfota”-handledare, kollegial granskning, FoU-dag, dialoggrupper, idésmedjor, reflexionsgrupper, introduktion av ”BIKVA-modellen”, utbildning i informations-

⁵ FoU-cirkclarna resulterar ofta i ”FoU-rapporter” som ges ut av de olika FoU-enheterna. På enheternas hemsidor kan man hitta rapporterna.

⁶ FoU-Skåne publicerar dokumentationen från verkstäderna i sin skriftserie. Via FoU-Skånes hemsida kan information fås om rapporter och om aktuella former för stöd åt utvärdering och reflexion. Erfarenheter från två utvärderingsverkstäder inom FoU i Väst finns redovisade i rapport 1:2002 Karlsson, Per-Åke, *Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar*.

sökning, politikeruniversitet. Utan tvekan är idérikedomen stor när det handlar om att hitta och rubricera olika stödformer för utvärdering hos FoU-enheterna.

Omfattning av aktiviteterna

Vad kan då sägas om omfattningen av aktiviteterna? I vår enkät bad vi respondenterna ange antal deltagare och omfattning. Några valde att skicka med, eller hänvisa till, noggranna verksamhetsberättelser. Vi har här summerat de uppgifter som varit tillgängliga men vad som nedan redovisas måste naturligtvis läsas med en viss reservation!

Mellan 2 000 och 2 500 deltagare kan räknas in i de ovan nämnda aktiviteterna. Av dessa har de flesta givetvis deltagit i kortare aktiviteter, typ seminarier och konferenser, på en till tre dagar. En grov uppskattning ger vid handen att mellan 300 och 400 personer har deltagit i de mer, i tid och arbetsinsatser, omfattande aktiviteterna som FoU-cirkular, verkstäder och kurser som kan ge akademiska poäng. En liknande fördelning av deltagare mellan kortvariga och långvariga engagemang återfinns i FoU-utvärderingen.

Målgrupper

Vilka har deltagit/deltar i aktiviteterna? Uppgifterna är här mycket allmänna: Ibland nämns "anställda inom socialtjänsten". Ibland uppges olika målgrupper såsom chefer inom IFO och socialsekreterare. I några aktiviteter, oftast av informationskaraktär, riktar man sig till politiker och beslutsfattare. Av FoU-utvärderingen framgår att chefer och arbetsledare deltar i större utsträckning än andra i FoU-aktiviteterna.

Av tillgängliga uppgifter får vi den uppfattningen att de flesta aktiviteter riktas till akademiskt skolad personal inom socialtjänsten. I mer begränsad omfattning tycks den del av socialtjänstens personal som saknar högskoleutbildning – dessa finns främst inom äldre- och handikappomsorgen – delta.

De FoU-enheter som inte bara omspanner socialtjänsten, t.ex. FoU-Kronoberg och CVF i Eskilstuna, poängterar att deras målgrupper är bredare, vilket ibland markeras med att de vänder sig till "välfärdsarbete".

För många aktiviteter betonas betydelsen av att nå personer och grupper från flera kommuner, stadsdelar eller distrikt för att öka utbytet över de geografiska gränserna. Detta förefaller viktigare än att öka samarbetet över verksamhetsområdena, exempelvis mellan äldreomsorg och individ- och familjeomsorg.

Litteratur

Vi har även försökt ta reda på vilken litteratur som man använder sig av, vilket inte varit lätt. Ibland har de svarande hänvisat till litteraturlistor, som vi i vår tur försökt få fram, för kurser i samarbete med högskolor. I andra fall har referenserna varit tämligen oklara. Dock finns ett ganska stort antal titlar angivna. Vi har kunnat sammanställa enkätsvar från sex respondenter som besvarat frågan om litteratur någorlunda utförligt. Denna sammanställning redovisas i bilaga 4.

Många titlar redovisas från FoU-enheterna. Det går knappast att tala om en ”kärna” av litteratur som återkommer. Om någon titel och författare skall nämnas som mer frekvent är det Evert Vedungs bok *Utvärdering i politik och förvaltning* (1998). Ove Karlssons bok *Utvärdering – mer än bara metod* (1999) omnämns också ett par gånger. Den svåra gränsdragningen mellan utbildning och utvärdering och utbildning för annat, kan illustreras med att flera titlar med fokus på tjänster och kvalitetsresonemang används (Bergman & Klevsjö 1992, Lindgren, Sandell, Berg 1993, Edvardsson & Thomasson 1992). Men även titlar med fokus på organisationsfrågor (t.ex. Jacobsson & Thorsvik 1995) och forskningsmetodlitteratur nämns (t.ex. Holme & Solvang 1997 nämns flera gånger). Utländsk litteratur saknas nästan helt.

Resultat och nytta

Att ge ett säkert svar på frågan om resultat av utbildningarna är givetvis svårt. Knappt hälften (15 personer) av dem som svarat på enkäten försöker ge ett svar på den frågan. Några menar att satsningarna lett till ett ökat intresse och mer entusiasm hos dem själva för att utvärdera sitt arbete eller olika projekt. Andra betonar att kurserna lett till ökad kunskap om metoder och olika typer av utvärdering samt ”Kunskap om det nationella utvärderingsläget”.

Från ett par utbildningssatsningar (Luppen i Jönköping och FoU Kronoberg i Växjö) finns, som nämnts, rapporter som tar upp deltagarnas erfarenheter av att utvärdera och bedriva kvalitetsarbete.

Följande citat får sammanfatta svaren i enkäten: ”Vem vet? Därmed också sagt att sådana insatser är och måste vara långsiktiga, de kräver dessutom både upprepning och fördjupning. Vidare är det förändringar som det tar tid att inarbeta i organisationerna så att de nya kunskaperna som medarbetarna får inte bara registreras utan också används i daglig verksamhet. Däremot kan vi konstatera att hos den enskilde är resultatet gott, i den betydelsen att det sker en personlig utveckling som uppskattas mycket.”

För att understryka vikten av satsningarna och att de inte skall bli isolerade händelser, med betydelse enbart för de deltagande individerna

(vilket givetvis är nog så viktigt), organiseras ibland ”stöd- eller referensgrupper” som består av ansvariga tjänstemän som skall se till att erfarenheterna och resultaten tas tillvara i organisationen. Exempelvis bildar FoU i Väst till varje FoU-cirkel en grupp bestående av verksamhetsansvariga i kommunerna.

FoU-utvärderingen visar att enheterna, vad gäller ”kunskapsaktiviteter i vid bemärkelse”, spelar stor roll för många socialarbetare. Utvärderingen granskar inte specifikt resultat och nytta av ansträngningarna att ge stöd och kunskaper för utvärdering. Vi har dock ingen anledning att tro att resultatet skulle vara annorlunda i detta avseende, särskilt inte som utvärdering har en central position hos de flesta FoU-enheter.

Rapporter om och för utvärdering

I enkäten frågade vi: ”Vilken är enligt Din uppfattning den av er uppgivna rapport som bäst befrämjat kunskapsutvecklingen vad gäller utvärdering av det sociala verksamhetsfältet?” Totalt har 28 enheter svarat. Flera svarande har tagit upp (utvärderings)rapporter från olika projekt, vilket möjligen antyder att frågan är otydligt formulerad. Några uppger att det är tämligen magert med rapporter från deras enheter.

Här återges ett *aplock*, vilket vi menar speglar svaren beträffande de rapporter man hänvisar till. I vissa fall är de svåra att referera till, då svaren varit ofullständiga. I många fall kan de aktuella rapporterna och information om dessa nås via respektive enhets hemsida. Först återger vi rapportens titel (där den varit tillgänglig) och därefter på vilket sätt man anser att den bidragit till att utveckla kunskapen om utvärdering.

- NFOU i Halland: Refererar till en utvärdering av ett utemiljöprojekt vid ett ålderdomshem. Rapporten ”resulterade bland annat i en ökad medvetenhet hos berörda politiker om vikten och betydelsen av en fungerande utemiljö. ... Allt presenterat på ett lättillgängligt sätt.”
- FoU Södertörn: Menar att det är svårt att välja. Pekar på att rapporter publiceras i olika former beroende på grad av genomarbetning. Refererar till flera rapporter; *Att sitta under den sociala makten och Barnets perspektiv i barnavårdsutredningen – hörs barnets egen röst?* Båda har haft betydelse för det praktiska sociala arbetet.
- Fokus i Kalmar – IFO-delen: Pekar på ett par skrifter samt på den egna tidskriften *Praktiskt taget*. Där skriver handläggarna om sina erfarenheter av att delta i olika aktiviteter.
- Socialpsykiatriskt Kunskapscentrum i Västerbotten: ”*Stöd i arbetet med psykiskt funktionshindrade* som innehåller en kartläggning och

en fördjupningsstudie om vilket stöd som länets socialtjänstpersonal får i arbetet med målgruppen. Den har givit ny kunskap om hur stödet ser ut och fungerar och har identifierat ett antal problemområden som är möjliga att åtgärda.” Man anger även hur man kommer att arbeta vidare utifrån rapporten.

Även mer kritiska funderingar om värdet av skriftliga rapporter framförs: ”Rapporter i sig har begränsat värde för fältet men är för dem viktiga som bekräftelse på en process ...”

Vi återger nedan svar där enheterna tagit upp litteratur som producerats av egna medarbetare och/eller av deltagare i aktiviteter såsom kurser, FoU-cirklar och verkstäder. Till enkätsvaren har vi lagt till rapporter som vi funnit via hemsidor eller i annat informationsmaterial. Den litteratur som tas upp är sådan som redovisar och diskuterar olika utvärderings- eller kvalitetsarbetsmodeller. Vi diskuterar deras förtjänster och brister. Vi går från söder till norr (utifrån var litteraturen producerats):

- FoU Skåne: Karen Lagerkrantz, *Egenutvärdering av socialt arbete – från idé till praktik*. (1998:3).
- Blekinge FoU-enhet: QAV (rapport 1999:4) och *Kvalitetsbarometern '02* (rapport 2002:1), båda verktyg för verksamhetsplanering och verksamhetsutveckling.
- FoU Kronoberg: FoU-Rapport 2002:1, E. Berglund m.fl., *Utvärdering inom välfärdsområdet – en antologi i teori och praktik*.
- FOKUS i Kalmar: IFO-delen: (rapport 2001:8) *Lära av sina misstag – EU-fyren ett exempel*. ÄH-delen: Skrifter om och från kollegiegranskningar, t.ex. P. Westlund, *Lära av varandra*. Kollegiegranskning – Kvalitetskartor – Fokusgrupper. Rapport 1999:7.
- Luppen i Jönköping: (Arbetsrapport 1:2002) Individ- och familjeomsorg, *Utvärdera för att utveckla – erfarenhetsutbyte kring utvärdering och kvalitetsarbete i socialtjänsten*.
- FoU i Väst: (rapport 1:2002) P.-Å. Karlsson, *Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar*.
- ÄldreVäst Sjuhärad: (rapport 1:2002) Mari Ingman m.fl., *Rehabilitering för äldre – guide för val av arbetsinstrument*.
- CKF i Linköping: Har sammanställt en ”handbok” om utvärdering för politiker.
- CVF i Eskilstuna: Ove Karlssons olika skrifter om utvärdering.

- CESAM i Örebro: Har producerat en skrift om fyra olika utvärderingsmodeller.⁷
- IFO-forum vid Dalarnas forskningsråd: Karin Alexandersson, *Utvärderingens praktik*. 2002.

Vi kan dock inte låta bli att citera ett enkätsvar på frågan om vilken rapport som bäst befrämjat kunskapsutvecklingen vad gäller utvärdering: ”Den rapport som bäst går att berätta om!”

Trots att några enheter uppger att de producerat (alltför) få rapporter, är den sammantagna skriftliga rapporteringen omfattande. Här finns såväl rapporter om resultat från utvärderingar som rapporter som redovisar erfarenheter av att delta i aktiviteter för utvärderingar. Även FoU-utvärderingen konstaterar att enheternas skriftliga produktion sammantaget är omfattande. FoU-utvärderingen finner bl.a. många rapporter från lokala uppföljningsstudier samt en del som man kallar ”gräv-där-du-står”-rapporter. Bland de rapporter som redovisats till oss finns även sådana som mer normativt behandlar hur utvärderingsarbete kan organiseras och genomföras. Enheterna menar att många av skrifterna haft betydelse på flera sätt: som påtryckning, för att peka ut möjliga framkomstvägar och som beslutsunderlag, som ett manifest från deltagarna.

Vad är viktigt för kunskapsbildning inom socialtjänsten?

En fråga i enkäten lyder: ”Kunskapsbildning inom socialtjänsten är ett aktuellt tema med många innebörder. Vad är enligt din uppfattning viktigast att lägga tonvikt vid?” Flera svarsalternativ kunde väljas och 35 enheter besvarade frågan.

Innan vi går över till att redovisa svarsfördelningen är det på sin plats att redogöra för den kritik som framfördes mot frågan. Flera menar att den inte går att besvara sådan den är formulerad. ”Samtliga de punkter ni räknat upp är viktiga beroende på vad som skall följas upp. Metod väljs i förhållande till behov och syfte”. ”Vad vi väljer för metod har att göra med utvärderingsfrågan – man kan inte utgå från att *en* metod skall vara den allena rådande.”⁸

⁷ Beträffande dessa tre sist nämnda – se respektive enhets hemsida.

⁸ Den tillfrågade fortsätter: ”Hade ni varit mina studenter hade ni fått skriva om helt!”

Brukarutvärdering	28
Ge stöd för reflexion	24
Självvärdering	23
Ökat samarbete med högskolan och universitetet	20
Processutvärdering	19
Kvalitetssäkring – kvalitetsutveckling	16
Resultatutvärdering	15
Utvärdering av program och projekt	15
Målutvärdering	10
Evidensbaserad utvärdering ⁹	9
Utnyttjande av standardiserade instrument	8
Cost-benefitanalys	6
Annat	3

Tabell 4.1: Viktigast att lägga tonvikt vid för kunskapsbildning inom socialtjänsten.

De tre svaren ”annat” framhåller vikten av att fler personer kan beskriva och granska sitt arbete på ett strukturerat sätt, samarbete med andra intressenter som ”brukare” möter samt vikten av att koppla utvärderingar och omvärldsanalys till beslutsunderlag.

Vanligast är brukarutvärdering, ge stöd för reflexion, självvärdering och ökat samarbete med högskola/universitet. Minst frekvent är cost-benefitanalys, utnyttjande av standardiserade instrument samt evidensbaserad utvärdering. Mest frekventa alternativ är sådana som måhända ligger nära FoU-enheternas uppdrag och som är mindre krävande vad gäller resurser och utformning. Minst vanliga är alternativ som är mer resurskrävande och som har en avancerad utformning. Det myckna talet om utvärdering som syftar till att ge evidens för olika insatsers värde återspeglas sparsamt i svaren.

Förutom de kritiska synpunkterna på frågan kommenteras även de olika alternativen. Vi återger här några kommentarer: ”Evidensbaserad utvärdering ... med randomiserat urval är ... alltför sofistikerat att genomföra ... (och) sällan möjligt att genomföra i enskilda kommuner. Däremot går det (och vi gör det) att från FoU:s sida lägga upp en sådan design ...” ”Evidensbaserad utvärdering är en dröm som CUS i mångt ger stöd för. Brukarutvärdering tror jag kommer starkt i framtiden, med ökade krav på effektivitet och relevans etc. I praktiken talar man mycket om tid och möjlighet för reflexion.” ”Kvalitetssäkring – kvalitetsutveckling – modetrend som snabbt bör förpassas till historien.” ”Min ideala kombination: Utvärdering av projekts genomförandeprocess och resul-

⁹ Denna formulering användes i enkäten utan förklaring. Efteråt finner vi att den är något olycklig. Borde möjligen hellre uttryckts ”utvärdering för evidensbaserat arbete”.

tat från brukarnas utgångspunkt, i samarbete med praktiker och universitetsforskare, för att ge underlag för reflexion och kvalitetsutveckling.”

Vad betonas beträffande utvärdering?

Vi har tidigare i rapporten skrivit att utvärdering är ett begrepp som ges varierande innebörder och definitioner. Vi har medvetet avstått från att ge någon mer precis definition av hur vi uppfattar och definierar begreppet. I enkäten fanns en fråga: ”Utvärdering ges varierande betydelser. Vilken har det i er verksamhet?” 25 svarade på eller kommenterade frågan. Av dessa kan drygt 15 sägas ha sökt ge ordet utvärdering en betydelse i relation till den egna FoU-verksamheten.

Vi har här sorterat svaren i olika kategorier som vi namngett som olika ”definitioner”. Om svaren skall anses utgöra definitioner kan givetvis diskuteras.

Några svar ligger nära vad man skulle kunna kalla mer klassiska ”vetenskapliga definitioner”: ”Utvärdering måste handla om att värdera något i jämförelse med något, med sig själv över tid eller med någon annan. Annars handlar det om ren uppföljning/deskription.” ”Undersökning av en åtgärd, verksamhet, arbetssätt + bedömning”. ”Traditionellt handlar det om att studera relationen mellan de uppsatta målsättningarna för en verksamhet eller satsning och de resultat som uppnås.” ”Att kritiskt granska ett pågående arbete eller ett avslutat arbete och värdera dess effekter (verkan) för berörda människor och/eller organisationer”. ”En allmän betydelse: bedömning av ’värdet’, ’meningen’, syftet av något, ’resultatet’ ”.

Andra lägger vikten vid strävanden efter att involvera och ge röst åt grupper. Vi kan kalla det ”demokratidefinitioner”: ”... försöker skapa möjligheter till demokratiska möten mellan praktiken och forskningen, kopplat till utvärderingsområdet...” ”Brukarna har rätt att kräva att vi försöker ta reda på om de arbetssätt vi använder leder till någon förändring i klienternas livssituation. Medborgarna har också rätt att kräva att vi använder avsatta medel på bästa möjliga sätt.” ”... vi försöker involvera aktörerna i arbetet och att vi satsar rätt mycket möda på återföring.”

Några kan föras till en tredje kategori som vi kallar ”lärandedefinitioner”: ”... syftet att skapa lärandeprocesser i kommunerna”. ”Vi tar fasta på utvärderingens lärande dimension för såväl individ som verksamhet.” ”Av central betydelse är att utvärderingen leder till något slags lärande, som en förutsättning för en utveckling som kan ske utifrån det rådande tillståndet eller kunskapsläget.”

Några svar kan sorteras under ”strategisk definition”: ”För några handlar utvärdering om att vilja rättfärdiga sin existens och visa för

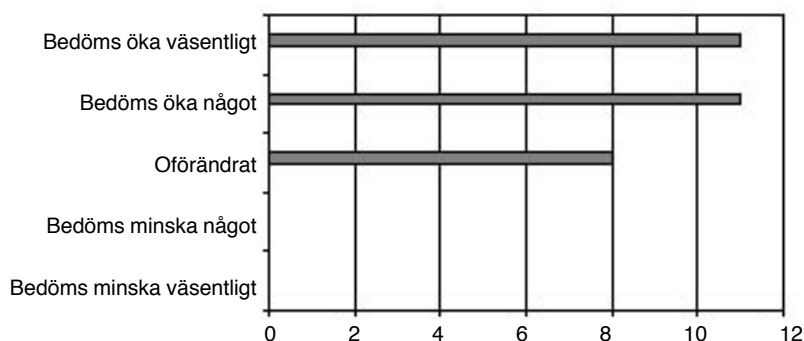
omvärlden vad man gör.” ”Utvärdering måste leda till ökad handlingskapacitet...” ”En stark betydelse som framför allt måste utökas. Det finns inte någon utvärderingstradition inom IFO- och handikappverksamheterna.”

I vissa svar säger man att utvärdering behöver definieras. ”Begreppet behöver definieras för att undvika att förväxlas med det mindre omfattande begreppet uppföljning.” ”... är komplicerad och har olika betydelse för olika grupper/personer i olika sammanhang ...”

Vi kan även här konstatera att ordet/begreppet utvärdering är något vars innebörd varierar. Begreppet rymmer olika dimensioner och till utvärdering knyts en rad förhoppningar. Utvärdering är såväl en semantisk magnet som en amöba som formar sig efter omgivningens krav och förväntningar.¹⁰

Utvärdering – Hur ser framtiden ut?

De flesta FoU-enheter etablerades under slutet av 1990-talet och är således ganska unga. Det saknas därför erfarenheter att utgå från när man försöker bedöma vad som i framtiden kommer att hända på utvärderingsområdet. Som framgått är nästan samtliga FoU-enheter djupt involverade i olika aktiviteter som på något sätt är relaterade till utvärdering. I enkäten frågade vi: ”Hur bedömer ni efterfrågan för den här typen av aktiviteter (utvärderingsstöd, kurser för utvärdering m.m.) framöver?”

Figur 4:3 Bedömning av framtida efterfrågan på utvärderingsstöd och utvärderingskurser m.m. (n=30).

Av de 30 som svarat förväntar sig de flesta en ökad efterfrågan. Sam-

¹⁰ Vi kan inte låta bli att i sammanhanget citera denna rättframma kommentar till frågan vilken betydelse utvärdering har i verksamheten: ”Det är det vi till stora delar lever av!”

tidigt märks osäkerhet och reservationer i kommentarerna: ”Vet ej! Dock talar mycket för att det kommer att finnas ett behov så länge som kvalitetsdiskussionen pågår. Organisationens behov är således i stor utsträckning styrt av det mode/den trend som förmedlas av statsmakterna och andra centrala instanser.” ”Utvärdering efterfrågas mer och mer. En viktig förklaring till att FoU-miljöer efterfrågas är att man då ser en möjlighet att motsvara ett behov som funnits hela tiden men som man inte kunnat handskas med. Eftersom vi är nya som FoU-miljö ökar efterfrågan kraftigt just nu.”

FoU-utvärderingen konstaterar att ett vanligt anspråk på FoU, från socialarbetarnas sida, är bistånd med utvärdering. De vill både få hjälp med att utvärdera arbetet och med att utveckla olika metoder för egenutvärdering. Många socialarbetare hoppas även få hjälp med att bedöma olika metoders värde, vilket kan kopplas till förhoppningar om bistånd med evidensbaserad metodutveckling. FoU-utvärderingen poängterar dock att det är viktigt för enheternas framtid att ”inte bara utvärdera”.

Summering

Under senare år, framför allt under slutet av 1990-talet, har FoU-enheter med inriktning på socialtjänst etablerats runt om i landet. Idag torde antalet uppgå till ca 40. Deras syfte är att genom forsknings- och utvecklingsaktiviteter bidra till en socialtjänst av god kvalitet. Utvärderings- och kvalitetsfrågor står högt på agendan. FoU-enheterna kan betraktas som en infrastruktur vid sidan om högskolor och universitet, som stöd för bland annat utvärderingsarbete. Högskolorna och universiteten ger stöd främst genom påbyggnadskurser, medan FoU-enheterna har en bredare meny av utbildning och stöd för utvärdering. Rollfördelningen mellan FoU-enheterna och högskolorna/universiteten varierar; ofta är de samarbetspartner, någon gång är de konkurrenter.

FoU-enheterna genomför ofta utvärderingar på uppdrag, främst från de kommuner som är deras huvudmän. Utvärderingarna genomförs av egen eller inköpt personal, vanligen från universitet och högskolor. Enheterna stöder på olika sätt socialarbetare och verksamheter i socialtjänsten så att de skall kunna utvärdera sitt arbete. Frekvent är stöd genom handledning. En annan vanlig stödform är FoU-cirklar/forskningscirklar. Verkstäder, ”work-shops”, är också ganska vanliga. Därutöver söker enheterna inspirera genom att arrangera seminarier och konferenser om utvärderings- och kvalitetsarbete, samt genom andra aktiviteter såsom: s.k. ”spån-skiva”, FoU-café, FoU-dagar, idésmedjor. Ibland får vi nästan ett intryck av ”vildvuxen trädgård” vad gäller olika aktiviteter som gror och växer sida vid sida.

Ganska vanligt är också kurser och utbildningar om och för utvärdering, de längre ofta genomförda i samarbete med den lokala högskolan/universitetet. De mer omfattande kurserna är på högskolenivå och ger akademiska poäng. I kurserna ingår ofta som (examinations)uppgift att planera eller genomföra ett utvärderingsarbete, vanligtvis kopplat till den egna arbetsplatsen.

Ett viktigt mål för enheterna är att involvera praktiker i utvärderingsarbetet. Viktigt är att de frågor man arbetar med och skall utvärdera utgår från praktikens behov. Samarbete med forskare är viktigt för kunskapsbildandet, men det skall ske utifrån praktikens behov och frågeställningar.

Vi beräknar, utifrån tillgänglig information, att FoU-enheternas utvärderingsrelaterade aktiviteter hittills nått 2000–2500 medarbetare, främst inom socialtjänsten. De flesta har då deltagit i mer avgränsade aktiviteter, som konferenser och seminarier, kring utvärderings- och kvalitetsarbete. Mellan 200 och 300 socialarbetare har genomgått mer omfattande utbildningar eller deltagit i cirklar eller verkstäder för utvärdering. En fråga är givetvis om detta är många eller få? Sett mot att det är ca 200 000 personer som arbetar inom socialtjänsten är det relativt få. Men kanske når man nyckelgrupper och utvecklar en ”spetskompetens” som kommer flera till del? Målgrupperna tycks främst vara högskoleutbildad personal, inte sällan med arbetsledande befattningar.

De böcker och rapporter man använder sig av i kurserna är av tämligen skiftande karaktär och det är svårt att tala om en gemensam ”kärna” av litteratur om utvärdering. Kanske kan avsaknaden av en gemensam och relevant litteratur vara en förklaring till att man producerat en del skrifter i anslutning till mer varaktiga aktiviteter, såsom kurser och FoU-cirklar och FoU-verkstäder. Skrifterna summerar ofta deltagarnas erfarenheter och/eller syftar till att vara ett hjälpmedel för praktikernas eget utvärderingsarbete.

En svårbesvarad fråga är vilket fokus de olika utvärderingsaktiviteterna har. Vad är det som betonas? Med vissa reservationer vill vi hävda att enheterna främst inriktar sig på att främja själv- eller egenutvärderingar, på att stödja ett brukarperspektiv samt att ge praktikerna stöd för reflexion över sitt eget arbete. Mindre vanligt är en fokusering på mer vetenskapligt och tekniskt avancerade metoder såsom cost-benefit, utvärdering för evidensbaserat metodval samt utnyttjande av standardiserade mättnings- och bedömningsinstrument.

Terminologin inom utvärderings- och kvalitetsområdet är långt ifrån enhetlig. Det är därför inte förvånande att man vid FoU-enheterna lägger in skiftande innebörder i begreppet utvärdering. Olika aspekter betonas, som att främja ett demokratiskt arbetssätt och lärande. Samti-

diget finns det även inslag av strategiska innebörder; utvärderingar skall emellanåt legitimera olika verksamheter.

Vad är då känt om resultatet och nyttan av de olika aktiviteterna för utvärdering? Entusiasmen förefaller ofta vara stor hos dem som deltar och deltagandet medför onekligen både personlig stimulans och personligt lärande. Det är svårare att bedöma om ett "organisatoriskt lärande" sker samtidigt. Flera betonar att detta är en långsiktig process som kräver organisatoriskt stöd på olika nivåer inom socialtjänsten.

Vid åtskilliga FoU-enheter planerar man för att möta en ökande efterfrågan av utvärdering. Nya kurser planeras, cirklar och verkstäder startas m.m. De flesta anser att efterfrågan kommer att öka i framtiden pga. en ökad press på socialtjänsten och på att socialtjänstens medarbetare skall kunna redovisa värde och nytta med insatserna. Samtidigt kan ibland nuvarande och presumtiva deltagare ha svårt att kombinera sitt deltagande med ett pressande yrkesarbete.

Diskussion och framtidsfrågor

Vi avslutar genom att sammanfatta resultaten och diskutera möjliga förklaringar till den relativt låga uppmärksamhet för utvärdering som vi kunnat konstatera inom de sociala högskoleutbildningarna. Vi resonerar bland annat om på vilket sätt färdighetsträning kan motiveras och ger några förslag, avsedda att stimulera en utveckling med den inriktningen.

Vårt empiriska arbete har varit inriktat på att kartlägga utbudet av utbildningar och vilket stöd som finns för utvärdering. I vår diskussion berör vi även efterfrågan på utvärdering och de krav som ställs på utvärdering av socialtjänstens insatser.

Sammanfattning

Under det senaste decenniet har efterfrågan på utvärderingar ökat inom socialtjänsten. Denna utveckling kan kopplas till snävtare ekonomiska ramar som kräver ökade kunskaper om verksamhetens värde och resultat. Samtidigt har socialtjänstens kvalitet allt mer uppmärksamats, bl.a. genom markeringar i lagstiftningen. Från flera håll har det ifrågasatts om organisation och arbetsmetoder är ändamålsenliga, liksom i vilken utsträckning utbildningen för socialarbetare ger kunskaper för att ta reda på insatsernas värde för klienterna. Mot den bakgrunden har vi kartlagt utbildningsaktiviteter som syftar till att utveckla utvärderingskompetensen inom socialtjänsten.

Kartläggningen har avgränsats till socionomprogrammen och de sociala omsorgsprogrammen i Sverige, påbyggnadsutbildningar på dessa program samt forskarutbildningar i socialt arbete. Dessutom har vi kartlagt hur och i vilken omfattning FoU-enheter med anknytning till socialtjänsten utbildar i och stödjer utvärdering. Information har insamlats via hemsidor, samtal och intervjuer med (utbildnings)ansvariga, samt genom enkäter till olika institutioner och FoU-enheter.

Endast ca 20 procent av de studerande på socionom- och sociala omsorgsprogrammen läser obligatoriska kurser, eller kursmoment, om utvärdering. Där obligatoriska inslag förekommer begränsas de till 2–3 poäng och är av introducerande karaktär. Till detta kommer, på flera grundutbildningar, möjligheter att läsa frivilliga kurser om utvärdering. Ca fem procent av de studerande läsåret 01/02 deltog i sådana kurser.

Det övervägande antalet studenter möter utvärdering i form av enstaka föreläsningar eller böcker, samt genom kursutvärderingar. Från flera utbildningar hävdas att studenterna får ett utvärderande förhållningssätt genom undervisningens uppläggning, t.ex. PBL.

Utbudet av kurser om och i utvärdering och kvalitetsarbete är mest omfattande inom påbyggnadsutbildningen. Nästan alla utbildningsinstitutioner erbjuder och genomför kurser av detta slag, ofta som egna kurser men även som inslag i andra kurser. Utbudsformerna varierar: fristående kurser, uppdragsutbildningar och magisterkurser. Omkring 600 socialarbetare beräknas ha deltagit i sådana kurser sedan 1990-talet.

Inom forskarutbildningen i socialt arbete har totalt ett hundratal personer examinerats i särskilda kurser om och i utvärdering sedan början av 1980-talet. Antalet doktorander i socialt arbete uppgår under motsvarande tid till åtminstone 250 personer. Andra undersökningar (Dellgran & Höjer 2001) har visat att utvärdering inte är ett framträdande inslag i forskarutbildningen i socialt arbete. Våra resultat bekräftar detta.

Frågor om utvärdering och stöd för utvärdering är centrala för FoU-enheterna. Många av dessa erbjuder utbildningar – kurser och/eller stöd i andra former för utvärdering. I utvärderingsrelaterade aktiviteter (kurser, seminarier, handledning m.m.) beräknas 2 000–2 500 socialarbetare ha deltagit hittills. Av dessa kan 200–300 personer uppskattas ha deltagit i mer omfattande utvärderingsinriktade aktiviteter såsom poänggivande kurser, FoU-cirklar, verkstäder eller liknande.

Trots ofullständiga uppgifter om hur situationen såg ut tidigare hävdar vi att omfattningen av utvärderarutbildning och stöd i andra former för utvärdering (främst via FoU-enheterna) ökat under senare år. Dock bör det samtidigt konstateras att ökningen skett från en relativt blygsam nivå.

Utbildningen och stödet för utvärdering sker i flera former. Vid utbildningsinstitutionerna är menyn smalare. Den innehåller främst poänggivande kurser samt ofta stöd genom handledning när studenterna skall göra examinationsarbeten och stöd till deltagarnas sociala arbete vid påbyggnadsutbildningar. FoU-enheterna visar upp en bredare meny. Vid sidan av längre och kortare kurser förekommer stöd för utvärderingsarbete i form av handledning, FoU-cirklar, verkstäder, seminarier, konferenser m.m.

Vi kan konstatera att de flesta socialarbetare får tämligen rudimentära kunskaper om utvärdering och kvalitetsarbete i sin grundläggande utbildning. Den främsta målgruppen, för såväl utbildningsinstitutionerna som FoU-enheterna, är redan utbildade socialarbetare. Betoningen ligger följaktligen på att ge tidigare, akademiskt utbildad personal och personer introducerande kunskaper om utvärdering.

Begreppsligt präglas området "utvärdering" av oklarheter. Flera centrala begrepp ges varierande innebörder, t.ex. utvärdering och kvalitetsarbete. Förutom att detta varit en försvårande omständighet vid kartläggningen, påverkar det givetvis teoretisk och metodologisk inriktning för utbildningsaktiviteterna. Vanligt är att betoningen ligger på att ge kunskaper, inklusive modeller och metoder för att utvärdera och bedriva kvalitetsarbete som är kopplat till det egna arbetet och den egna arbetsplatsen. Ibland uttrycks det som att ge kunskaper och stöd för "intern utvärdering" och ibland talar man om att ge kunskaper för att kunna utföra eller medverka i lokala uppföljningar. Mindre vanligt förefaller det vara att ge kunskaper, modeller och metoder för att göra det sociala arbetet mer evidensbaserat. De olika kursanordnarnas inriktningar och ambitionsnivåer varierar och någon enhetlig "kärna" vad gäller teoretisk och metodologisk inriktning, t.ex. på olika "kursnivåer" och inom FoU-enheterna, är svår att urskilja.

Kartläggningen visar stor bredd vad gäller pedagogisk uppläggning. I kurserna, framför allt inom påbyggnadsutbildningen, kombineras gärna föreläsningar med praktiska utvärderingsuppgifter. Den beprövade pedagogiken "learning by doing", tycks vara en levande förebild. De praktiska inslagen kopplas då till deltagarnas sociala arbete. Praktik och akademi kombineras, t.ex. genom att deltagarnas utvärderingsuppgifter seminariebehandlas. Särskilt inom FoU-enheterna brukar vissa projektarbeten dokumenteras och publiceras i FoU-rapporter.

Inom såväl kurserna som när det handlar om att stödja utvärderingsarbete är handledning centralt. För att frigöra resurser för den relativt kostsamma handledningen minskar man ibland på antalet föreläsningar. Personer med forskarutbildning spelar en viktig roll som handledare, såväl vid utbildningsinstitutionerna som vid FoU-enheterna.

Inslaget av "färdighetsträning" för att klara av att tillämpa olika standardiserade instrument för bedömning, dokumentation och uppföljning förefaller generellt sett vara tämligen begränsat. Inom t.ex. missbrukarvården finns ett flertal sådana instrument. Sådan instrumentkunskap är inom andra professionsutbildningar självklara inslag, t.ex. inom arbetsterapeut- och sjukgymnastutbildningarna.

Kursernas syfte och inriktningar varierar. Det är inte självklart att fokus ligger på att ge kunskaper för att ta reda på insatsernas värde för dem som insatserna avser – inom socialtjänsten klienterna och brukarna. Vanligt är att fokus ligger på att ge kunskaper för att utvärdera "inre förhållanden", såsom organisationsförändringar och personalförhållanden. Professionsbefrämjande eller personalutvecklande ansatser förefaller vanliga, både inom utbildningar och vid stödinsatser för utvärdering.

Vad litteraturen beträffar förekommer några böcker relativt ofta, men

kartläggningen av kurslitteratur uppvisar en brokig bild. Här finns introducerande böcker och översikter till utvärderingsområdet, böcker om tjänsteforskning och kvalitetsarbete samt forskningsmetodböcker. Det är tveksamt om man kan tala om "standardverk" inom området. Svensk litteratur dominerar starkt, trots att utvärderingsdiskursen i högsta grad är internationell. Artiklar om och från utvärderingar förekommer sparsamt.

Vad är då känt om utbildningarnas och utvärderingsstödens användning och nytta? Någon generell systematisering finns inte. Anmärkningsvärt är att inte ens alla utvärderingskurser utvärderas. Många av uppgiftslämnarna vitsordar ansträngningarnas individuella nytta för deltagarna. Mer tveksamma blir svaren om huruvida någon kollektiv utveckling sker, t.ex. genom ett ökat fokus på utvärdering inom berörda verksamheter. Särskilda kurser om och för utvärdering, även inom påbyggnadsutbildningar, förefaller främst vara deltagarnas individuella projekt. Kanske erbjuder här FoU-enheterna bättre möjligheter genom sin nära koppling till deltagarnas vardag och arbetsplatser.

Att kartlägga ett rörligt och rörligt fenomen

I rapportens inledande avsnitt framgår att begreppet utvärdering är mångtydigt. Olika definitioner florerar och fokus varierar. Som vi tidigare redovisat avstod vi ifrån att ge någon närmare definition i de enkäter vi använde oss av. Vi överlät i stort sett åt respondenterna att svara utifrån sina egna uppfattningar om begreppet utvärdering. I FoU-enkäten ställdes en fråga om vad de svarande lägger in i begreppet utvärdering. Svaren bekräftar att skilda bestämmningar av begreppet finns, liksom att varierande förhoppningar knyts till utvärderingar. Givetvis vore en enhetligare begreppsanvändning av värde, inte minst för undersökningar av det här slaget. Dock är vår sammantagna uppfattning att vi, trots denna "rörlighet", kunnat ge en rimligt giltig översikt över de utbildningar och det stöd för utvärdering, med fokus på socialtjänsten, som ges.

En komplicerande omständighet är även den "rörlighet" som karaktäriserar undersökningsenheterna under perioden. Vi har på ett mycket konkret sätt erfarit att pågående reformer präglar utbildningsväsendet. Utbildningar förlängs, ombildas och slås samman. Det gäller även enskilda kurser. Utbudet av dessa kan variera periodiskt och bero på skiftande efterfrågan. Även FoU-enheterna karaktäriseras av rörlighet. Flera av dem är tämligen nystartade och befinner sig i ett uppbyggnadsskede. Men också i de mer långvariga och etablerade enheterna sker gärna omstruktureringar av verksamheten. Denna rörlighet måste givetvis tas i beaktande när resultaten av kartläggningen tolkas. Dock hävdar vi

att vi, genom våra olika tillvägagångssätt och genom att återkommande stämma av med uppgiftslämnarna, lyckats fånga detta "rörliga mål" på ett godtagbart sätt.

Är utbudet av utbildningar och stöd för utvärdering stort eller litet, tillräckligt eller otillräckligt?

Som ett av våra huvudresultat framstår att endast ca 20 procent av de studerande i de aktuella programmen obligatoriskt läser kurser, eller kursmoment, om utvärdering och då med omfattningen 2–3 poäng. Till detta kommer att några procent av de studerande läser frivilliga kurser om utvärdering. Efterfrågan på sådana kurser verkar inte heller vara så stor från de studerandes sida. Skillnaderna i utbud av kurser och kursmoment om utvärdering är avsevärda bland de olika lärosätena. I andra kartläggningar av de sociala utbildningarna, t.ex. om undervisning i alkohol- och drogekunskap och om social barnavård (Håkansson 2000, Egelund m.fl. 2000) konstateras stora skillnader i såväl omfattning som inriktning. Detsamma gäller grundutbildningarnas inslag om utvärdering. Gemensamt för utbildningarna är att området utvärdering inskränker sig till en introducerande nivå. Anmärkningsvärt är de relativt få obligatoriska inslagen i grundutbildningarna om utvärdering och att så få studenter väljer de valfria kurserna om utvärdering. Detta sett mot bakgrund av den utveckling som skett av de sociala utbildningarna och de krav som ställts på socialtjänsten under nittioalet.

Vad gäller fort- och vidareutbildning är situationen delvis en annan. Här är utbildningsutbudet mer omfattande och tämligen många, omkring 600, socialarbetare uppskattas ha deltagit eller deltar i kurser på högskolenivå om utvärdering och kvalitetsarbete. Till utbildningsinstitutionernas utbud skall dessutom läggas en omfattande och vidsträckt verksamhet hos fyrtioalet FoU-enheter. Hos dessa står utvärdering, både att genomföra, utbilda och ge stöd för, högt på agendan.

Inte heller inom forskarutbildningen i socialt arbete är utvärderingskurser framträdande. Här kan situationen dock tänkas förändras inom ett par år genom den forskarskola, med inriktning mot utvärdering, som planeras.

Utvärdering och de sociala utbildningarna

Under åren 1991–1995 förbereddes en revidering av Socialtjänstlagen från år 1982 av en partssammansatt kommitté – Socialtjänstkommittén. Dess betänkande från år 1994 är intressant läsning. Förslaget formulerades som att socialtjänsten skulle vara skyldig att följa upp och utvärdera

sin verksamhet och att bedriva ett fortlöpande och systematiskt kvalitetssäkringsarbete.¹ Året efter följdes detta upp med ett delbetänkande om kompetens och kunskapsutveckling. Vi citerar: "Som exempel på andra uppgifter som kräver kompetenshöjande insatser kan nämnas de nya krav som ställs på socialtjänstens inre verksamhet med lagstadgade krav på uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring av verksamheten Frågor om utvärdering måste beredas plats både i grundutbildning, fortbildning och vidareutbildning."² Som bekant skrevs aldrig lagstadgade utvärderingskrav in, även om detta föreskrevs i lagrådsremissen. Det som återstod blev den s.k. kvalitetsparagrafen i socialtjänstlagen.³

Vi kan nu, några år senare, konstatera att utbildningssidan inte svarat upp mot dessa krav på utbildningsinsatser, åtminstone inte vad grundutbildningen beträffar. Visserligen har flertalet utbildningsanordnare klargjort för oss att utvärdering förekommer och området ingår i breda kurser och i det förhållningssätt som olika lärare utvecklat. Många har hänvisat till de vidareutbildningskurser som anordnas. Vi tror dock inte att det är tillräckligt för att utveckla ett utvärderande förhållningssätt bland socialtjänstens personal utan att det krävs fördjupade insatser även på grundutbildningen.

Hur kan man då förstå den här situationen? Det finns flera möjliga förklaringar, varav några styrkts i vår undersökning medan andra är mer spekulativa och får utgöra underlag för fortsatta diskussioner eller framtida undersökningar. Vi redovisar förklaringar som är högskolespecifika respektive sådana som kan hänföras till förhållanden utanför skolan. Låt oss börja med det som kan förklara varför utvärdering inte är ett prioriterat kursinslag *inom* högskolan, främst med tanke på grundutbildningen.

En första förklaring kan kopplas samman med andra iakttagelser om den starka betoningen på psykodynamiska inslag och en humanistisk teoribildning inom grundutbildningen i socialt arbete (Dellgran & Höjer 2000). I utbildningen läggs låg vikt vid utfallsrelaterade inslag. Möten med klienter och relationer mellan socialarbetare och klient ges hög uppmärksamhet medan resultatet av relationen inte får samma uppmärksamhet. Den enskilda relationen kan ges hög uppmärksamhet i psykosocialt arbete medan den sammantagna kunskapen om konsekvenser för fler än en klient blir begränsade. Kanske kan detta vara ett kännetecken för det relativt unga ämnet socialt arbete som här inte riktigt funnit sin form. Vi uppfattar det i alla händelser som ett tillkortakommande att den viktiga utfalls- och resultatdimensionen blir styvmoderligt behandlad inom

¹ SOU 1994:139, s. 347.

² SOU 1995:58 s. 35–36.

³ SoL 3 kap. 3 §.

undervisningen, något som inte minst vår genomgång av litteraturlistor och kursplaner visat. Detta faktum leder onekligen vidare till behovet av särskilt utvecklade kurser om utvärdering, vilket vi återkommer till.

En andra förklaring till att utvärdering inte är något prioriterat inslag inom högskolan kan hänga samman med högskolornas sätt att arbeta och utveckla kurser. Inte sällan är möjligheten till inblick i enskilda kurser begränsad, liksom möjligheten till överblick över hur olika kursmoment hänger samman. Utifrån vår egen erfarenhet som kursansvariga och administratörer vet vi att den stora akademiska frihet som råder på högskolan åtminstone har *en* påtaglig baksida. Kursernas inriktning är nämligen till stor del beroende på kunskap och initiativförmåga hos enskilda lärare. Det kan därför vara en tuff uppgift för en institutionsledning att växla spår och erbjuda nya inriktningar. Därtill utgör kunskapsnivån hos lärarna ett problem, något som bekräftats både av Högskoleverkets utvärderingar av de sociala omsorgsutbildningarna under nittioalet och av de sakkunniga som granskat olika högskolors ansökningar om rättigheten att utfärda socionomexamen.

En tredje förklaring är mer generell och hänger samman med allmänna problem hos utbildningar som har både akademiska och yrkesmässiga ambitioner. Vi menar att det på många sätt är enklare att inrätta kurser som sammanfattar en vetenskaplig kunskapsmassa och på ett mer allmänt plan tar upp aspekter kring vetenskaplig metod. Detta till skillnad från program som utbildar för socialtjänstuppgifter och där det är svårt att veta på vilket sätt kurserna får genomslag i konkret, praktiskt arbete. Det finns exempelvis en oklar koppling mellan allmän vetenskaplig metodundervisning och metod för utvärdering, något som till viss del kan förklara den introducerande nivå som kurserna generellt sett ligger på samt varför man, från utbildningsgivarnas sida, gärna hänvisar till de mindre avsnitt och "strimor" om utvärdering som förekommer. Som lärare avkrävs man aldrig "bevis" på att ens undervisning har praktisk relevans. Möjligheten för den enskilda läraren att få en sådan feedback är dessutom begränsade.

Slutligen är det påtagligt att det finns en varierad, och på sina håll säkert också bristfällig, kunskapsnivå inom lärarkåren. Kurser med ett utvärderande innehåll sammanfaller med orter med magister- och forskarutbildning. Måhända har detta också betydelse för den påtagliga bristen på internationellt undervisningsmaterial. För den utvärderingsundervisande lärare som vill gå utöver den introducerande svenskspråkiga nivån finns det inte mycket svenskt utbildningsmaterial. Därför måste man arbeta med engelskspråkigt mer krävande material – av sådant finns det en rik flora.

Andra förklaringar till att utvärdering inte prioriteras inom högskolan har att göra med förhållanden *utanför* högskolan.

Vi kan då konstatera att det var först i slutet på nittioalet som de institutionella kraven på att socialtjänsten skulle redovisa resultatet av sina insatser ökade på allvar. Tidigare fanns det inga tydliga krav på att utvärdera och därmed ingen utvärderingstradition. Socialarbetare har inte behövt påvisa resultat av sina insatser och därmed har varken statliga organ eller kommunerna utövat något tryck på utbildningarna. Under senare år har ett sådant krav emellertid accentuerats i samband med Socialstyrelsens olika program. Det är också under slutet av 1990-talet som antalet FoU-enheter expanderat och kommit att utgöra en motor inom det sociala utvecklingsarbetet. Successivt har utvärderingsanspråken alltså ökat.

Som vi noterat har aldrig Socialtjänstkommitténs skrivningar om behovet av att stärka grundutbildningen fått något verkligt genomslag. Däremot finns det ett ökande intresse för påbyggnadsutbildningar om utvärdering, vilka också har vuxit i antal under nittioalet. Dock är det en begränsad del av socialtjänstens personal som har fått någon utbildning kring dessa frågor.

Utvärdering och färdighetsträning

Inom de fält där de aktuella utbildningarna och kurserna utgör en förberedelse pågår en professionaliseringsprocess. Vi har redovisat några av processens huvuddrag i rapportens inledning. För socialtjänsten stadgas att arbetet skall utföras av "lämpligt utbildad personal" (SoL 3 kap. 3 §). Allt fler socialarbetare har, förutom adekvat grundutbildning, påbyggnadsutbildningar av olika slag och omfattning. Antalet forskarstuderande och forskare ökar starkt. Även FoU-enheterna spelar en viktig roll i denna professionaliseringsprocess. Nationella satsningar på att socialtjänsten skall vara baserad på empiriskt prövad kunskap understödjer denna process.

Kritik har samtidigt riktats mot de grundläggande utbildningarna för att inte vara tillräckligt yrkesförberedande och färdighetstränande.⁴ Från flera håll efterlyses mer av färdighetsträning inför yrkesarbetet i utbildningarna. Även i detta sammanhang skulle kurser och stöd för utvärdering kunna vara aktuella. Dock visar kartläggningen att utvärderingskunnande inte självklart kopplas till det sociala arbetets färdigheter. Minst lika ofta, och kanske mer självklart, kopplas kun-

⁴ Vi har inledningsvis i denna rapport refererat till utvärderingar från Högskoleverket och till Socialtjänstkommitténs arbeten.

skaper om utvärdering till forskning och till vetenskaplig metod och kunskapsbildning inom den sfären. Vi vill hävda att detta är ett alltför snävt perspektiv.

Följande skiss avser att problematisera "utvärderingsutbildning" som i bred bemärkelse även innefattar stöd för utvärdering. I nedanstående skiss och resonemang antyds några möjliga sådana tendenser och fokus:

Vetenskaplig metod /forskningsmetod

Regelverk och strukturer

"UTVÄRDERINGSUTBILDNING"

Samhälls- och beteendevetenskaplig teori; "social teori"

Arbetsmetoder/arbetsprocesser

Det är vanligt att utvärderingsutbildningar innehåller moment av forskningsliknande metoder och ibland även forskningsmetodträning. I åtskilliga av de kurser vi kartlagt ingår exempelvis litteratur om forskningsmetoder. Vissa metoder för utvärdering, t.ex. randomiserade studier, kräver givetvis också goda kunskaper om vetenskaplig metod.

Betoningen av och kopplingen till regelverk och strukturer för det sociala arbetet är däremot inte särskilt framträdande. Dock finns det regelverk som omgärdar socialtjänsten, främst SoL, med krav på kvalitet och lämplighet. Det finns även andra stadganden om regler, t.ex. om tidsrymder för handläggning och kommunikation, som kan kopplas till arbetets kvalitet. Utvärderingsutbildningar kan alltså tendera även åt detta håll, kanske främst när man betonar sambandet med kvalitetsarbete och kvalitetssäkring. I vissa aktiviteter lyfts detta fram, då främst kopplat till att man försöker säkra och/eller utveckla verksamhetens (tjänsternas) kvalitet.

Till utvärderingsutbildning kan, och bör, givetvis även kopplas social teori, i bred bemärkelse, för det sociala arbetet. Det kan handla om grundläggande teorier för mänskligt handlande och utveckling, liksom om mer tillämpad teori för de sociala organisationernas uppbyggnad och verksamhet. För de, ofta praktiskt orienterade, utvärderingsinsatser som kartlagts är det centralt med kunskap om hur utvärderingsmetoder kan omsättas i praktisk verksamhet. Denna koppling är inte framträdande i vårt material.

Ytterligare ett fokus är att betona kopplingen mellan utvärderingskunskaper och det sociala arbetets metoder eller arbetsprocesser. Kun-

skaper för att utvärdera blir i detta fall ett konkret, och på sikt självklart, inslag i det praktiska arbetet. I kartläggningen framkommer detta i aktiviteter som utvecklas för att stödja självutvärdering eller för att utveckla egenutvärdering bland praktiker och arbetsgrupper inom socialtjänstens verksamheter.⁵

Givetvis finns andra kopplingar eller tendenser. Vår poäng är här främst att visa att fenomenet ”utvärderingsutbildning” är mångfacetterat och ibland svårgripbart. I en artikel redogör Mertens för liknade överväganden ur ett amerikanskt utvärderingsperspektiv (1994). Efter en genomgång liknande den som vi utfört menar hon att utbildningen, utöver ett antal samhällsvetenskapliga grundelement, måste kompletteras med en vidare inblick i mer utvärderingsspecifika förutsättningar såsom: vetenskapsteoretiska överväganden kopplat till ställningstaganden om kunskapens värde, modeller och teorier om utvärdering, genomförande av utvärdering samt socialisering och introduktion bland professionella utvärderare. Det kan även finnas skäl att beröra utvärderingens etik samt utvärderingars relation till politik och minoritetsgrupper.

Om resonemanget accepteras så långt kan ett ytterligare steg vara att fundera över om det kan vara ändamålsenligt att bejaka, kanske rent av understödja, en inriktning på ett eller flera av dessa - eller andra - fokus inom olika utbildnings- och stödinsatser inom utvärderings- och kvalitetsområdet. Några funderingar utifrån detta:

- Kanske kan det med ett sådant synsätt vara rimligt att betona kopplingen mellan utvärderingsutbildning och arbetsmetoder/arbetsprocesser mer än vad man gör i dagens grundutbildningar för socialarbetare? Som vi visat är de tydliggjorda inslagen av utvärdering trots allt tämligen få inom dagens grundutbildningar. Inom andra, angränsande utbildningar inom vård- och omsorgsområdet, såsom arbetsterapeut- och sjukgymnastutbildningarna, är dessa kopplingar mer självklara. En rad dokumentations- och uppföljningsinstrument finns som relativt lätt kan kopplas till arbetsprocesser och kvalitetssäkring även inom det sociala området. Inslagen av sådana instrument tycks dock vara relativt sparsamma inom de utbildningar som vi har kartlagt.
- Detta står inte i motsatsställning till att kunskaper om vetenskapliga metoder och forskningsmetoder är angelägna i utvärderingsutbildningarna. Att t.ex. inom grundläggande och påbyggande utbildningar

⁵ Det bör tilläggas här att det är socialt arbete med individer och grupper som främst avses här. Yrkesmässigt socialt arbete kan givetvis även vara förebyggande, planerande, utredande och kanske även bestå av forskning. För sådana ”yrken” är givetvis forskningsmetodkunskaper, och tillämpning av vetenskaplig metod, direkt färdighetstränande.

med forskningsorienterade metoder granska resultatet av eget och andras arbete är givetvis värdefullt. Dock är det kanske främst inom forskarutbildningen, och möjligen inom magisterutbildningen, som man kan fullfölja mer avancerade studier om olika arbetsmetoders värde för skilda klientgrupper, t.ex. genom studier med randomiserade uppläggningar eller med någon utvecklad kvalitativ metod.

Nu förefaller det vara så att syften och tendenser i utvärderingsutbildningar inte kan urskiljas utan vidare. Ofta verkar kurserna ha en bred och introducerande karaktär. Mer sällan är de fördjupande inom något område. Samtidigt finns det en praktisk ansats och koppling, åtminstone i påbyggnadsutbildningarna och vid FoU-enheterna, där deltagarnas egna arbeten och organisationer utgör såväl utgångspunkter som mål för ansträngningarna. Samtidigt verkar det som om man mer sällan försöker undersöka i vilken mån olika arbetsmetoder är till nytta för klienterna/brukarna. Kanske skulle sådana försök ytterligare kunna utveckla utvärderingsutbildningarna.

Framtida inriktning

I rapportens inledning beskrev vi hur socialt arbete, inklusive socialt omsorgsarbete, nu tycks vara föremål för en intensiv akademisering på många plan. Då skulle man kunnat förvänta sig att utvärderingar dels hade en framskjuten plats i grund- och påbyggnadsutbildningen, både inom akademien och den praktikorienterade FoU-verksamheten, dels utgjorde en betydande del av utbildningen för socialtjänstens personal. Men våra resultat visar att så inte är fallet. I detta avsnitt ska vi ge och diskutera några förslag som skulle kunna ge utvärdering och utbildning för utvärdering en tydligare plats och roll.

Kartläggningen ger anledning till några reflexioner kring främjandet av kunskapsutvecklingen inom socialt arbete. Under den empiriska undersökningen har vi slagits av hur flertalet utbildningsanordnare uppgivit att utvärdering uppfattas som ett självklart – om än ringa – inslag i deras kurser (strimmor) liksom av den uppfinningsrikedom som präglar de pedagogiska formerna i de mer omfattande kurserna för yrkesverksamma. Här rör det sig inte om tröttsamma föreläsningar i metod utan om en mångfald experimentella inslag som påstås befrämja utvärderingskunnandet.

- Vad fungerar? Frågan är berättigad eftersom vi saknar kunskap om ifall en viss pedagogisk metod också medför att det sociala arbetets praktik faktiskt utvärderas. Samma fråga kan ställas angående den rikedom av aktiviteter/experiment som pågår vid FoU-enheterna.

Mångfalden av pedagogiska experiment ger en bild av vitala utbildningsinstitutioner och FoU-enheter, men också av verksamheter som inte känner till varandra och där hjulet därför uppfinns dagligen. Det kan därför behövas särskilda insatser av nätverksstödkaraktär för att främja samtal om den pedagogiska diskurs som utvecklats. Då bör man inte stanna vid ett svenskt perspektiv.

- Hur skall en pedagogisk diskurs främjas på bästa sätt? Artiklar? Bokprojekt? Översättningsstöd? Konferenser? Gemensamma kurser?

Inom det nationella programmet för kunskapsutveckling inom socialtjänsten riktas en del ansträngningar mot forskarutbildningen. Etableringen av forskarskolor inom socialt arbete, med fokus på utvärdering, är ett inslag.

- Det tar tid innan sådana utbildningar får praktiskt och konkret genomslag. Några av doktoranderna kan förväntas rekryteras till grundutbildningen för att delta i uppbyggnaden av utvärderingsinriktade kurser. Dessa presumtiva utbildare kommer gissningsvis inte att få möjlighet att bedriva sina kurser förrän om några år, när deras forskarstudier är avslutade. Vi befinner oss då ytterligare några år framåt i tiden och de studenter som deltar i dessa kurser får sin första möjlighet att bedriva utvärderingsarbete ytterligare några år framåt. Ur såväl ett professionaliseringsperspektiv som ett verksamhetsperspektiv är detta onekligen en segdragen process.

Om det nu är ett angeläget mål att etablera en professionell utvärderingsdiskurs inom de sociala utbildningarna kan det finnas anledning att fundera över formerna. Utbildningarna har hög suveränitet och det finns flera intressenter som har krav på att deras respektive perspektiv skall företräddas. För att just utvärdering och kvalitetsarbete skall kunna främjas kan det krävas såväl morötter (t.ex. riktad utbildningsersättning, beställning av påbyggnadskurser) som piskor (krav på obligatoriska inslag, förlängd utbildning) för att bara nämna några möjliga påtryckningsmöjligheter.

- Möjliga utvecklingsvägar kan vara en kvalificerad påbyggnadsutbildning i samarbete med utbildningsanordnare utanför Sverige samt distanskurser i samarbete med olika FoU-enheter. En annan väg kan vara stipendier för lärare och forskare vid utländska lärosäten, riktade studieresor, benchmarkingprojekt samt vistelser av utländska lärare vid svenska högskolor.

En avslutande reflexion kan kopplas till diskussionen ovan om att utbildningar för det sociala arbetet skall vara yrkesförberedande. Det är dock oklart vad som menas med "yrkesförberedande moment". I retoriken tycks det främst betyda metodik i klientarbetet. Med ett mer utvärderande synsätt kan den konkreta metodkopplingen ges ett annat perspektiv. När man undervisar om något som är yrkesförberedande, exempelvis om metoder i socialt arbete och vill visa upp goda och eftersträvarvärda exempel – hur vet man då att de är "goda"? Vilka är våra kriterier för detta? Om en kurs exempelvis inriktas på vetenskaplig metod (till skillnad från en metodikkurs) så är den yrkesförberedande för forskningsuppgifter eller utredningsuppgifter, projektledning och i viss mån för utvärdering. Uppsatsarbetet är då i hög grad yrkesförberedande.

- Därmed vill vi komma in på intresset för att främja färdighetsträningen av studenter inom de sociala utbildningarna. Men kopplingen kan även göras till utvecklingen av färdigheter hos redan (grund)utbildade socialarbetare. Denna färdighetsträning bör kopplas till sociala problem liksom till insatser för att lösa/motverka dessa. För detta behövs såväl teorier som metoder för empiriska undersökningar som kan ge kunskaper som provas i en vetenskaplig diskurs. Frågan kan kanske ställas: Hur skall man bredda diskussionen om träning och utveckling av färdigheter så att den naturligt kopplas samman med utvärdering och kvalitetsarbete?

Två "diskurser" – komplement eller kontrahenter?

I rapportens inledning refererar vi till två diskurser som kan urskiljas i debatten om det sociala arbetets utveckling och även i samband med utvärdering: dels en praktisk, "nyttig" diskurs, inriktad på metoder för att utveckla det sociala arbetet, dels en mer "akademisk" och kritiskt granskande diskurs av såväl villkor för, som resultat av, olika insatser och/eller arbetsmetoder. Vi tycker oss kunna skönja dessa två "linjer" – inriktningar – även bland de olika utbildningar och stödformer som vi har kartlagt. För att föra diskussionen vidare vill vi sammanfatta några av diskussionens kännetecken så som vi har lärt känna dem under vårt arbete:

Praktik och erfarenhetsbaserings

Var finns utbildningen och vad framhåller den?

I grundläggande utbildning, i viss påbyggnadsutbildning samt i utvecklingsarbete

FoU-enheter

Motiv för utvärdering?

Säkra och utveckla arbetets kvalitet

Hur kan den genomföras?

Reflektion, egenutvärdering, intern utvärdering

Kvalitativ orientering

företrädesvis

Vem utför utvärderingen?

Socialarbetare (ev. med stöd av forskare)

Vetenskap och metodologi

Var finns utbildningen och vad framhåller den?

I forskarutbildning, i forskningsmetodkurser samt i forskning

CUS

Motiv för utvärdering?

Granska förutsättningar och resultat

Finna (kausala) samband och mönster

Hur kan den genomföras?

Extern utvärdering, sofistikerade metoder

Även kvantitativa metoder

Vem utför utvärderingen?

Forskare (ev. i samarbete med socialarbetare)

En sådan tudelad framställning är naturligtvis starkt förenklad och kan framstå som onyanserad. En fråga vi vill ta upp, så här i rapportens avslutning, är om dessa linjer skall ses som komplementära eller konkurrerande. Skall de ses som olika, kanske nödvändiga, inriktningar som tillsammans kan ge goda och användbara kunskaper om socialtjänstens utfall och värde samt underlag för arbetets utveckling? Eller är det kanske så att linjen ”praktik och erfarenhetsbaserings” skall ses som ”i brist på bättre”, och att detta ”substitut” så småningom kan övergå i en fortlöpande professionaliserings- och akademiseringsprocess?

Referenser

- Altschuld, James W: & Engle, Molly (eds) 1994. *The Preparation of Professional Evaluators: Issues, Perspectives and Programs*. San Fransisco: Jossey Bass.
- Albäck, Erik 1998. Knowledge, interest and the many meanings of evaluation: a developmental perspective. I *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1998:2 Special Issue. Evaluation Research and Social Work.
- Bejerot, Eva & Hans Hasselbladh (red) 2002. *Kvalitet utan gränser. En kritisk belysning av kvalitetsstyrning*. Lund: Academia Adacta.
- Bell, Robert 1975. *Att utvärdera sociala program*. Stockholm: W & W.
- Bergmark Åke 1995. *Prioriteringar i socialtjänsten. Rättvisa och ekonomi*. Stockholm: Rapport i socialt arbete nr 73.
- Bergmark, Åke & Tommy Lundström 1998. Metoder i socialt arbete. Om insatser och arbetssätt i socialtjänstens individ- och familjeomsorg. I *Socialvetenskaplig Tidskrift* 1998:4.
- Bergmark, Åke & Tommy Lundström 2000. Kunskaper och kunskaps-syn. Om socialarbetare inom Socialtjänsten. I *Socionomen* 2000:4, Forskningssupplement.
- Bergström, Eva et al 2000. *Det dolda universitetet. Framväxten av nya forskningsmiljöer utanför universitet och högskolor*. Falun: Dalarnas forskningsråd 2000:1.
- Berman, Evan B 1995 “Implementing TQM in state welfare agencies”, ur *Administration in social work*, 1995, vol. 19, no.1, pp 55-72.
- Billquist, Leila 1999. *Rummet, mötet och ritualerna. En studie av socialbyrå, klientarbetet och klientskapet*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.
- Bäck-Wiklund, Margareta 1993. *Vetenskap och politik i socialt arbete*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.
- Bäck-Wiklund, Margareta & Lars Oscarsson 2002. *Det sociala arbetets värde – utvärdering av interventioner och regimer*. PM, Göteborg och Örebro, Institutionerna för socialt arbete.

- Dellgran, Peter & Staffan Höjer 1999. *Kunskapandets villkor och gestalt. En studie av uppsatser i socionomutbildningen 1977-97*. Stockholm: CUS-skrift 1999:1.
- Dellgran, Peter och Staffan Höjer 2000. *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.
- Dellgran Peter & Staffan Höjer 2001. "Mainstream is contextual", i *Social Work Research*, vol 25, nr 4, s 243-252.
- Denvall, Verner 2001 *Viljen vi veta, viljen vi förstå. Kunskapsbildning inom socialtjänsten*. Karlshamn: Blekinge FOU-enhet.
- Egelund, Tine 1999. *Analyse af handledaruddannelserne i Göteborg, på Sköndal og i Umeå*. Stockholm: CUS-skrift 1999:6.
- Egelund, Tine & Anita Kvilhaug & Anne Liebing & Francesca Östberg 2000. *Social barnavård – kunskap och professionalisering* Stockholm: CUS-skrift 2000:5.
- Ekermo, Mats 2000. *Lika men ändå olika. FOU-enheter med inriktning mot socialt arbete. En empirisk utforskande studie genomförd höst och vår 1998/99*. Stockholm: Socialstyrelsen SoS-rapport 2000: 10.
- Ekermo, Mats 2002. *Den mångtydiga FoU-idén- lokala FoU-enheters mening och betydelse*. Örebro: Studies in social work 2.
- Eliasson, Rosmari et al (red) 1990. *Den värderande blicken*. Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson, Rosmari 1995. *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Bengt & Per-Åke Karlsson 1987. *Utvärdera mera. En handbok för socialarbetare*. Stockholm: Liber.
- Eriksson, Bengt & Per-Åke Karlsson 1998. *Utvärdera bättre. För kvalitetsutveckling i socialtjänsten*. Stockholm: Gothia.
- Erlingsdóttir, Guðbjörg 1999. *Förförande idéer. Kvalitetssäkring i hälso- och sjukvården*. Lund: Lunds universitet. Företagsekonomiska institutionen.
- Franke-Wikberg, Sigrid & Lundgren, Ulf P 1979 och 1981. *Att värdera utbildning, del I och II*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Furubo, Jan-Eric & Ray C. Rist & Rolf Sandahl (eds) 2002. *International Atlas of Evaluation*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Gambrill, Eileen 1999. Evidence-Based Practice: An alternative to Authority Based Practice, i *Families in Society*, vol 80, no 4, sid 341-350.
- Haglund, Lotta 2000. *Kartläggning av forsknings- och utvecklingsaktiviteter samt kvalitetsutvecklingsarbete inom kommunal hälso- och sjukvård och socialtjänst*. Stockholm: SPRI.
- Hudson, Walter E. & Paula S. Nurius (eds) 1994. *Controversial Issues in Social Work Research*. Boston: Allyn & Bacon.
- Håkansson, Mikael 2000. *Undervisning i alkohol- och drokunskap. En kartläggning av sex olika grundutbildningar inom universitet och högskola*. Stockholm. CUS-skrift 2000:4.
- Högskoleverket 1996. *Vårdutbildningar i högskolan – en utvärdering*. Rapport 1996:7.
- Högskoleverket 2000a. *Utbildningar inom vård och omsorg. En uppföljande utvärdering*. Rapport 2000:5.
- Högskoleverket 2000b. *Utvärdering av socionomutbildningar*. Rapport 2000:6.
- Högskoleverket 2001. *Studenthandboken Hösten 2002-Våren 2003*.
- Karlsson, Per-Åke 2002. *Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar*. Göteborg. FoU i Väst, rapport 1:2002.
- Lincoln, Yvonna S. & Egon G. Guba 1989. *4 th Generation Evaluation*. Newbury Park: Sage.
- Love, Arnold J 1998. Internal evaluation: integrating evaluation and social work practice. I *Scandinavian Journal of Social Welfare* 1998:2 *Special Issue. Evaluation Research and Social Work*.
- Mattsson, Matts 2001. *Stenar under vattenytan : forsknings- och utvecklingsarbete problematiserat*. Lund: Studentlitteratur.
- Mertens, Donna M. 1994. Training Evaluators: Unique Skills and Knowledge. I Altschuld, James W: & Engle, Molly (eds). *The Preparation of Professional Evaluators: Issues, Perspectives and Programs*. San Francisco: Jossey Bass.

Mullen, Edward J. 2002. *Evidence-based Knowledge: Designs for Enhancing Practitioner Use of Research Findings (a bottom up approach)*. Prepared for the 4th international conference on "Evaluation for Practice", Tampere, Finland.

Nyström, Siv & Kari Jess & Haluk Soydan 2002. *Med arbete som insats. Klienteffekter och samhällsekonomisk lönsamhet i socialt arbete*. Stockholm: CUS-skrift.

SBU 2001. *Behandling av alkohol- och narkotikaproblem*. Stockholm: SBU-rapport 156/1.

Socialstyrelsen 1995:19; *Att utveckla kvalitet i socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen 1997. *Om praktikrelaterade forskningsmiljöer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen 1998. *Två världar – skilda perspektiv? Kunskapscentra inom kommunernas socialtjänst*. Stockholm: Socialstyrelsen 1998:2

Socialstyrelsen 2000. *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten..* Stockholm; Socialstyrelsen 2000:12

Socialstyrelsen 2002. *Utvärdering av FoU – En studie av FoU-enheter inriktade på individ- och familjeomsorg*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socionomen 2000:1, 2000:8, 2001:3.

SOU 1974:39. *Socialvården – mål och medel. Principbetänkande av socialutredningen*. Stockholm: Allmänna förlaget

SOU 1994:139. *Ny Socialtjänstlag*. Stockholm: Fritzes.

SOU 1995:58. *Kompetens och kunskapsutveckling. Om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. Delbetänkande av socialtjänstkommissionen*. Stockholm: Fritzes.

Stufflebeam, Daniel L. 2001. *Evaluation models*. San Fransisco: Jossey-Bass.

Sunesson, Sune 1990. Att spränga fattigvårdsskalet. I *Scenförändring – FORSA-symposiet Helsingborg/Gilleleje*. Lund: Meddelanden från socialhögskolan 1990:2.

Tengvald, Karin 1995. Behov av resultatorienterad kunskapsutveckling i socialt arbete. Bilaga 6 i SOU 1995:58. *Kompetens och kunskapsutveckling. Om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. Delbetänkande av socialtjänstkommittén*.

Tengvald, Karin et al 1999. *Kvalitetsarbete inom socialtjänsten. En nationell kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen, CUS-rapport 1999: 7

Tydén, Thomas & Josefsson, Christina 2000. *Regionala FoU-miljöers syn på verksamhetsutveckling. Sammanställning av enkät, intervjuer och hearing*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Weissman, Myrna M. & Willie C. Sanderson 2001. *Promises and problems in modern psychotherapy: the need for increased training in evidence based treatments*. Prepared for the Josiah Macy, Jr. Foundation Conference, "Modern Psychiatry: Challenges in Educating Health Professionals to Meet New Needs". Toronto, Canada.

Vedung, Evert 1998. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

Wigzell, Kerstin 1999. Personalen skyddas – inte klienterna. *DN-debatt* 990126.

Övrigt källmaterial

Ett stort antal hemsidor från högskolor och FoU-enheter, kursplaner, PM, kursvärderingar och annat material rörande utbildningar inom socialonom- och sociala omsorgsprogrammen.

FoU-enheter och utvärderingsaktiviteter

Enkäten sändes till 39 enheter. Från nedanstående 37 enheter kom svar. Här sammanfattas enheternas aktiviteter beträffande utvärdering.

A/ Verksamheten omfattar:

1. hela socialtjänsten (ofta även kommunal hälso- och sjukvård)
2. äldreomsorg (och äldrevård)
3. handikappomsorg
4. individ- och familjeomsorg
5. socialtjänst samt annat (t ex annan kommunal verksamhet, primärvård, försäkringskassa)

? betyder oklart utifrån tillgänglig information

B/ Annat tar upp vad enheterna själv beskriver vid sidan av valbara svar, såsom FoU-café, temadag om utvärdering, projektutbildning, idésmedjor, etc.

Markeringen (*) betyder tveksamt eller gränsfall, där aktivitet ”kan diskuteras”.

C/ Rapporter från olika aktiviteter om och för utvärdering. Dock tas här inte upp rapporter från enskilda utvärderingar

Notering/specifikt: Tar upp verksamheter – publikationer som vi finner ”signifikanta” för respektive enhet. Beträffande några enheter noterar vi att de inte varit igång så lång tid.

FOU-ENHET		AKTIVITETSINRIKTNING – UTVÄRDERING										NOTERING/SPECIFIKT
VERKS OMFATTAR A/		UTV UTB EGEN	UTV UTB ANNAN	FOU-CIRKEL	FORSKARVERKST	SEMINAR/KONFERENS	HANLEDNING	INTE BERÖRT UTV	UTFÖR UTVÄRD	RAPPORTER C/	ANNAT B/	
5	Blekinge FoU-enhet	*	*	*	(*)	*	*		*	*	*	Fokusgrupper, Audit, produktionsskola
2	Centrum för hemtjänst-utveckling	*				*			*			
5	Centrum för kommun-strategiska studier	*				*	*		*	*		Framställt "handbok" för utvärdering, Kurs om 40 p i kvalitets- o utvärderings-arbete
5	Centrum för välfärds-forskning	*	*	*		*	*		*	(*)		O Karlssons böcker om utvärdering. Arbetar med BIKVA-modell för utvärde-ring
1? 5?	Stiftelsen Cesam (Centrum för samhälls-arbete och mobilisering)	*					*		(*)	*		Producerat 4 metodbeskriv-ningar för utvärdering
4	IFO forum vid Dalarnas forskningsråd (vid DFR även äldre-inriktning)	*	*	*		*	*		*	*	*	Publicerat "Utvärderingens praktik" av K Alexandersson 2002, driver reflektions-grupper
2,3	FOKUS Kalmar län, ÄHO	*		*		*	*		*	*	*	P Westlunds med kollegors skrifter, bl a kollegegransk-ningar
4	FOKUS Kalmar län, IFOU	(*)	*	*	*	*	*		(*)		*	"Biblioteket" för kunskaps-spridning
1	FoU i Väst Göteborgs-regionen	*		*	*	*	*		*	*		Utvärderings- verkstäder, kollegiegranskn, utvärdering av DUR
1	FoU Skåne	*	*	*	*	*	*		*	*	*	Öppethushandledning forsk-ningsverkstäder, publ "Egen-utvård..." av K Lagerkranz
5	Kommunforskning i Västsverige					*			*	*		Fokus på kommunal ekonomi och styrning

1	FoU-Jämt	*		*		*		*			Relativt nystartad
1	X-Fokus, Kommunförbundet Gävleborg	*				*	*		*	*	Erbjuder utvärderingskurs, 10 p
1 5?	Socialtjänsten i Norrköping (MIMER)	*	*	*		*	*				
2	ÄldreVäst Sjuhärad			*		*	*		*	*	Publicerat "bedömningsinstr för rehabilitering" av M Nilsson m.fl., utarbetat modell för utvärdering av brukarinflytande
1	NFoU Hallands FoU-enhet			*	*	*	*			*	Fou-café, "spånskivan..."
5	FoU-Kronoberg	(*)	*	*	*	*	*		*	*	Genomfört utvärderingskurser, 10 + 10 p, publicerat utvärderingsantologi.
2	Malmö FoU-enhet för äldre					*			*		
1	FoU-enheten Stockholms stad	(*)		*		*	*		*		(brevsvar)
4	FoU-Stödprojektet i Uppsala Kommunförbundet Uppsala län, IFO	*	(*)	*	(*)	*	*				Projekt för integrerad utvärdering
2	FoU-centrum äldre Uppsala län		*	*		*	*				
1	FoU-enhet Västernorrland (tid av SOFO-mitt)			*		*	*		?		Relativt ny enhet
1	Utvecklings- och fältforskningsenheten i Umeå UFFE					*	*		*		Nära samarbete med institutionen för socialt arbete, Umeå
5?	Multiversitet						*		(*)	*	(brevsvar) stöd för reflektion "mellanrumsarb"
1	LUPPEN i Jönköpings län			*	*	*	*		*	*	FoU-Café, publicerat "Utvärdera för att utveckla", antologi
2	FoU-Piteå Älvdal			*		*					

2	Kompetenscentrum inom äldreomsorg och äldre-vård					(*)	(*)				Utvärdering ej "enskild punkt i arbetet."
2	Äldreforskning Nordväst			*		*	(*)				"...inte kommit riktigt loss med detta."
4	FoU-Nordväst	(•)	•	*	*	•		*		*	Kommunövergripande utveckling av utvärderingsinstr. Nära samarbete institutonen för socialt arbete, Sthlm
4	FoU-Södertörn	•		*	*	*		*			Metodseminarium om utvärdering, Antar stipendiater. Kurs "utvärderingens teori o praktik", (5 p)
3?	Socialpsykiatriskt Kunskapscenter i Västerbotten					*	*	•			
2	Äldrecentrum Västerbotten	*	*	*	*	*		*	*		"Jordmån för lärande i arbetslag..."
2	Forum Äldre Örebro län		(*)			*		•			Planerar utvärderingskurs med universitetet
2	Äldrecentrum, Östergötland					*	(*)			*	"utvärdering endast liten del..". Sammanställer "FoU-katalog" äldreprojekt i Östergötland
2?	FoU-centrum inom vård och omsorg	*				*	*				
4	FoU Norrbotten, IFO	*				*	*				Relativt nystartad enhet
1	Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete vid Karlstads universitet IKU		*			*	*				Relativt nystartad enhet

21 utbildningsinstitutioner och utvärdering

Ersta & Sköndal högskola, Institutionen för socialt arbete - Sköndalsinstitutet

UTBILDNING Socionomutbildning 160 p, 45 studenter/läsår
Socionomprogram med inriktning mot äldreomsorg 160 p, 20 studenter/läsår. Totalt 65 stud./låsår.

KURSUTBUD

Grundutbildning Specifika obligatoriska kurser kring utvärdering saknas. Utvärderingsinslag ingår i utbildningen.

Påbyggnadsutbildning Saknas kring utvärdering

Magisterutbildning *Utvärdering och kvalitetsutveckling* valbar delkurs, deltid 10 p med första start vt 03

Forskarutbildning Saknas

Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete

Utbildningsprogram Socionomprogrammet, 140 p (gamla programmet) och Sociala omsorgsprogrammet, 140 p, båda pågående men ersätts av nytt sammanslaget Socionomutbildning, 140 p (nya programmet) start vt 02. 290 stud./låsår.

KURSUTBUD

Grundutbildning Några kurser har mindre inslag om utvärdering. Ingen särskild kurslitteratur inom området. I "nya socionomprogrammet" Obligatorisk kurs termin 4 (fr.o.m. ht 03) *Handlingsstrategier och etik i socialt arbete*, 15 p, inslag om utvärdering. Kursansvarig ännu ej utsedd. Obligatorisk kurs termin 7 (fr.o.m. vt 05) *Utvärderings- och kvalitetsarbete för professionell utveckling*, 5 p. Kursansvarig ej utsedd.

Påbyggnadsutbildning	<i>Uppföljning, utvärdering, kvalitetsutveckling</i> , 10 p har givits 2 ggr. Ansvarig Per-Åke Karlsson Inslag i kursen <i>Socialt arbete och missbruk</i> , 10 p (ca 2 p), givits en gång.
Uppdragsutbildning	Kursen <i>Uppföljning, utvärdering, kvalitetsutveckling</i> , 5 p givits 2 ggr. Ansvarig Göran Sandell. Moment i kurs <i>Arbetsledare inom äldreomsorg</i> , 20 p (ca 3 p), två kurser pågår. Moment i kurs <i>Socialt arbete med inriktning ekonomisk bistånd</i> , 10 p (ca 1 p). Givits 2 ggr.
Magisterutbildning	Magisterprogram 40 p. Utvärderingsinslag i metodkurser.
Forskarutbildning	<i>Forskning om utvärdering och utvärderingsforskning</i> , 10 p. 1992. Kursansvariga Sven-Axel Månsson och Per-Åke Karlsson. <i>Dokumentation, utvärdering, metodutveckling</i> , 10 p. 2001. Kursansvariga Lars Oscarsson och Per-Åke Karlsson. Samarbete med Örebro universitet. Planerad forskarskola med 10 p kurs om utvärdering. Ansvariga bl.a. Lars Oscarsson och Peter Dellgran. I samarbete med andra institutioner för socialt arbete

Högskolan i Dalarna

UTBILDNING Sociala omsorgsprogrammet, 120 p. Ges i Falun. 60 stud./lår.

KURSUTBUD

Grundutbildning Programmets mål är att alla kurser skall ha en mindre del om utvärdering och kvalitetsutveckling. Ett exempel är kursen *Social Omsorg* termin 2, 20 p där delkursen *biståndshandläggning* innehåller litteratur om kvalitetsutveckling (150/3 200 s.). Saknas specifika kurser om utvärdering.

Påbyggnadsutbildning	3 olika kurser har erbjudits som uppdrag under åren. Fokus har varit biståndsbedömning, ekonomihandläggare samt en kurs i utvecklings- och förändringsarbete. Utvärdering har ingått som inslag.
Magisterutbildning	Saknas
Forskarutbildning	Saknas

Högskolan i Gävle, Institutionen för vårdvetenskap och sociologi

UTBILDNING	Social omsorgsprogrammet med inriktning mot äldre och funktionshindrade, 120 p, fil. kand. i sociologi + social omsorgsexamen. Modifierad distansutbildning med studiegrupper i Gävle, Bollnäs, Hofors, Hudiksvall och Uppsala. 96 stud./lå.
------------	--

KURSUTBUD

Grundutbildning	Kurserna saknar specifik utvärderingsinriktning. 15 p av utbildningen består av metodkurser där utvärderingsinslag förekommer. Dock ingen utvärderingslitteratur.
Påbyggnadsutbildning	<i>Att reflektera över och utvärdera socialt arbete/socialt omsorgsarbete</i> , uppdragskurs 10 p deltid startar ht 02 och riktas till kommunförbundet. 30 studenter per omgång, kursen kan ges löpande varje år. Kursansvariga Julian Ilicki och Anders Hydén.
Magisterutbildning	Saknas. Planeras starta ht 2003.
Forskarutbildning	Saknas.

Hälsohögskolan i Jönköping, Avdelningen för beteendevetenskap och socialt arbete (ABS)

UTBILDNING	Socionomprogrammet, 140 p (tidigare omsorgsprogrammet; f.n. 7:e termin i socionomprogrammets första omgång, startade 1999). 50–100 stud./lå.
------------	--

KURSUTBUD

Grundutbildning	<i>Utvärdering, teori och metod</i>, valbar 5 p kurs termin 5 och 6. Kursansvarig Klas Göran Olsson. <i>Uttredning, handläggning och dokumentation</i>, valbar 5 p kurs termin 5 och 6. 1/10 böcker specifikt utvärderingsinriktad. Kursansvarig Klas Göran Olsson. Utvärdering ingår därutöver som ett obligatoriskt inslag i andra kurser, specifik litteratur saknas.
Påbyggnadsutbildning	De valbara kurserna ovan har fristående platser i mån av tillgång.
Uppdragsutbildning	Senast år 2000 uppdragskurs i kvalitetsutveckling och kvalitetsarbete, 5 p riktad mot hälso-/sjukvård, kuratorer och habilitering.
Magisterutbildning	D-kurs i socialt arbete förekommer, dock ej utvärderingsinriktad.
Forskarutbildning	Saknas.

Högskolan i Kalmar, Institutionen för hälso- och beteendevetenskap,

UTBILDNING	Programmet för socialt arbete, 140 p Tidigare social omsorgsutbildning 120 p. 120 stud./lå.
------------	---

KURSUTBUD

Grundutbildning	Utbildningen saknar mera markanta inslag kring utvärdering och kvalitetssäkring. Därremot berörs området inom flera av kurserna, exempelvis ingår Åke Jerkedals bok på termin 3. På den valbara kursen <i>Socialt arbete med inriktning mot organisation och ledarskap</i> 20 p, termin 6 ingår litteratur kring kvalitetsarbete med 500/2 700 sidor.
Påbyggnadsutbildning	Saknas utvärderingsinriktad kurs men utvärderingsmoment är tänkta att ingå.

Magisterutbildning	Saknas. Förhandlingar pågår med Växjö universitet om samarbetsavtal rörande magister- och forskarutbildning, start vt 03.
--------------------	---

Forskarutbildning	Saknas
-------------------	--------

Högskolan i Kristianstad, Institutionen för Hälsovetenskaper

UTBILDNING	Social omsorgsexamen med inriktning mot socialpedagogiskt arbete, 120 p alternativt med inriktning mot social omsorg, 120 p. 60 stud./lås.
------------	---

KURSUTBUD

Grundutbildning	Delkursen <i>Social mobilisering och projektmetodik</i> , 5 p ges första tillfället vt 02. Innehåller utvärderingens betydelse vid projektarbete med ca 1 p. Delkursen <i>Utredning och bistånd enligt SOL och LSS, utvärderings- och kvalitetsarbete</i> , 10 p ges termin 4 i programmet med inriktning mot social omsorg innehåller 2–3 p om utvärdering/kvalitetsarbete.
-----------------	--

Påbyggnadsutbildning	Kursen <i>Socialt arbete med inriktning utvärdering och kvalitetsutveckling inom vård och omsorg</i> 5 p. Uppdragsutbildning som inte har givits på länge. <i>Socialt arbete – med inriktning handläggning inom äldre- och handikappomsorg</i> , 10 p ges som uppdragkurs vt 02 och innehåller en del om kvalitetsarbete liksom uppdragskursen <i>Organisation och metodutveckling inom vård och omsorg</i> 10 p.
----------------------	---

Magisterutbildning	Saknas
--------------------	--------

Forskarutbildning	Saknas
-------------------	--------

Högskolan i Trollhättan/Uddevalla (HTU), Institutionen för individ och samhälle

UTBILDNING	Socialpedagogiskt program, 140 p (Social omsorgsexamen, huvudämne socialt arbete, med inriktning mot socialpedagogik). 60 stud./lås. Har ansökt om examinationsrättigheter för socionomexamen.
------------	---

KURSUTBUD

Grundutbildning	Utvärderingsinslag kan ingå i olika kurser men inte i den omfattning som avses i denna kartläggning. Genom en kursutvärderingsmodell som tillämpas efter varje delkurs tränas studenterna i utvärdering.
Påbyggnadsutbildning	Institutionen har givit fristående kurser och uppdragsutbildning om Kvalitet och kvalitetsutveckling speciellt mot äldre- och handikappomsorg där moment om utvärdering och uppföljning har ingått. En kurs har haft beteckningen <i>Utvärdering i socialt arbete</i> . Kurserna har omfattat 5 eller 10 poäng. Kursansvar bl.a. Ann Liss och Lars Svensson
Magisterutbildning	Programmet i samhällsförändring och social handling, 40 p (tvärvetenskaplig kurs folkhälsovetenskap, kulturvetenskap, socialt arbete). Ingår kurs i utvärdering med 5 poäng. Ansvar Hans-Erik Hermansson. Ges fr.o.m. ht 2001.
Forskarutbildning	Saknas

Karlstad universitet, Institutionen för samhälls- och social omsorgsvetenskap

UTBILDNING	Social omsorgsexamen med inriktning gerontologi och handikapp, 140 p (fil.kand. 120 p). Social omsorgsexamen med inriktning socialpedagogik, 140 p (fil.kand. 120 p). Har nyligen reviderat programmet. 40 stud./lås.
------------	---

KURSUTBUD

”Ny” grundutbildning	På termin 5 i kursen Organisation, administration & ledarskap 20 p finns den valbara 5-poängskursen <i>Uppföljning och utvärdering</i> som även kan läsas som fristående kurs kvällstid. Kursansvar Bengt Eriksson. Den skall kunna följas upp på B-nivå under termin sju med avsnitt kring kvalitetsarbete och uppföljning. Kursen är under utformning.
----------------------	--

Påbyggnadsutbildning	Kursen ovan, <i>Uppföljning och utvärdering</i> 5 p, har erbjudits återkommande varje år, senast ht 01, ibland uppehåll p.g.a. litet underlag. IKU, Institutet för Kvalitetsutveckling i samverkan mellan universitet och Värmlands kommuner med Bengt Eriksson som föreståndare har arrangerat seminarier kring utvärdering och kvalitetsarbete.
Magisterutbildning	Har nyligen erhållit examensrätt och utformar nu program. Ht 02 erbjöds en kurs som även är fristående <i>Utvärdering</i> , 5 p – kvällstid, halvfart. 20 pl.
Forskarskutbildning	Saknas i dagsläget men förbereds i samarbete med sociologiämnet. Doktoranderna går då forskarutbildning i sociologi med inriktning mot social omsorg. Beräknas komma igång under 2003.

Linköpings universitet, Hälsouniversitetet, Utbildning i social omsorg

UTBILDNING	Utbildning i social omsorg, inriktning mot äldre, funktionshindrade och utvecklingsstörda (ÄF) alternativt inriktning mot socialpedagogiskt behandlingsarbete (SP), 120 p. Har ansökt om socionomexamensrättigheter med planerad start av ny förlängd utbildning ht 2003. 64 stud./lås.
------------	---

KURSUTBUD

Grundutbildning	Hälsouniversitetets pedagogiska profil är PBL. Enligt denna lär sig studenten genom ett problematiserande förhållningssätt vilket man menar till sin karaktär är utvärderande, i synnerhet som pedagogiken förutsätter studentens självutvärdering av sitt arbete. Varje kurs uppges ha inslag av utvärdering. Dock behandlar ingen enskild kurs enbart kvalitetsarbete/utvärdering. Fasta litteraturlistor saknas – i stället erbjuds en omfattande resurslista. Däremot ingår kvalitetsarbete och utvärdering som inslag i några av de grundläggande föreläsningarna.
-----------------	---

Påbyggnadsutbildning Social omsorg, D-nivå, modifierad distans; erbjuds halv- och helfart ht 02.

Forskarutbildning Social omsorg är inrättat som forskarutbildningsämne inom Linköpings universitet.

Luleå tekniska universitet, Institutionen för hälsovetenskap

UTBILDNING Sociala omsorgsprogrammet, 140 p. Ges på distans i Norrbotten, samlingar i Boden. 34 stud./lår.

KURSUTBUD

Grundutbildning Tidigare kurs *Metod, utvärdering och kvalitet*, 5 p har utgått. Den har givits 3 ggr senast vt 2000. Saknas utrymme i programmet.
Tillämpad utbildning, obligatorisk kurs 10 p termin 7 har som ett delmål att deltagaren ska kunna ”planera, leda, utveckla och utvärdera social omsorg”. 2 av 12 titlar berör utvärdering/kvalitetsutveckling.

Påbyggnadsutbildning Uppdragsutbildningar kan utformas genom Doctum, universitets utbildningsföretag.

Magisterutbildning D-kurs med metodinriktning i Social omsorg erbjuds. Innehåller ej utvärderingsspecifika moment.

Forskarutbildning Saknas.

Lunds Universitet, Socialhögskolan i Lund.

UTBILDNING Socionomutbildning 140p, Lund och Helsingborg. 270 stud./lår.

KURSUTBUD

Grundutbildning Flertalet kurser har mindre avsnitt kring utvärdering, dock ingen regelrätt kurslitteratur. Nytt från vt 2002 *Kunskapshantering och kunskapsproduktion i socialt arbete*, 5 p obligatorisk kurs termin 3. Ansvarig Kerstin Svensson. Valbar kurs termin 7 *Socialt förändringsarbete* 20 p där ca 7 p berör utvärdering. Kursansvar Verner Denvall.

Påbyggnadsutbildn	Kurser om 5 och 10 poäng i <i>Utvärderingens teori och metod</i> . Kan även ges som distans över internet och skraddarsys utifrån uppdragsgivares behov. 3 tiopoängskurser har hållits som uppdragsutbildning bla åt FoU Skåne och Blekinge FoU. Ansvar Verner Denvall. Påtagliga utvärderingsinslag (ca 1 poäng) på två övriga fristående/uppdragskurser med fokus arbetsledare äo samt socialbidragshantering.
Magisterutbildning	Utvärderingsinslag i metodinriktad magisterkurs, ca 1 poäng. Ges heltid, deltid och över internet samt som uppdragskurs.
Forskarutbildning	Hittills tre kurser sedan 1989. Första kursen dokumenterades i Eliasson m.fl. "Den värderande blicken", Lund Studentlitteratur. Lå 00/01 senaste kursen <i>Effekter av interventioner</i> . Kursansvariga Bo Vinnerljung och Tine Egelund

Malmö högskola, utbildningsområdet Hälsa och samhälle

UTBILDNING	Socionomutbildning – inriktningar social omsorg, socialpedagogisk inriktning och mångkulturell inriktning, vardera 140 p. 240 stud./lå.
------------	---

KURSUBUD

Grundutbildning	Kurser saknas. Berndt Hjälms, programledare, menar att "... allmänt ... inte har utvärderingsmoment i grundutbildningen". Har socionomexaminensbehörighet fr.o.m. ht 2001.
Påbyggnadsutbildn	2 uppdragsutbildningar för Malmö stad, <i>Utvärdering och kvalitetsutveckling</i> , IFO om 10 poäng. Totalt 36 deltagare åren 2001 och 2002. Kursansvarig Bengt Svensson.
Magisterutbildning	Planeras starta VT03 med profil kring ledarskap och organisationer samt en forskningsförberedande i socialt arbete.
Forskarutbildning	Saknas. Rekryterar f.n. professor i socialt arbete.

Mitthögskolan, Institutionen för socialt arbete

UTBILDNING Socionomutbildning, 140 p; Interkulturell och internationell socionomutbildning, 140 p.
180 stud./lå.

KURSUTBUD

Grundutbildning Inga specifika utvärderingskurser inom grundutbildningen. Planerad ny kurs om utvärdering i socialt arbete erbjöds, detta lå dock för få intresserade för kursstart. Termin 7.

Påbyggnadsutbildning Nej

Magisterutbildning *Forskningsmetoder med inriktning mot utvärdering i socialt arbete.* Valbart 5 poängsalternativ. 8 deltagare ht 2001.

Forskarutbildning Forskarutbildning saknas.

Mälardalens högskola, Institution för samhälls- och beteendevetenskap, ISB

UTBILDNING Beteendevetenskapliga programmet, social omsorg 120–140 p.
Finns 4 utbildningar inom det beteendevetenskapliga programmet.
Missbrukarvårdsprogrammet, 120 p.
Programmet välfärd med inriktning mot rehabilitering, 120 p.
Beteendevetenskapliga program 120–160 p.
80 stud./lå.

KURSUTBUD

Grundutbildning Sociala omsorgsprogrammet ersätts successivt av det beteendevetenskapliga programmet med fyra inriktningar. Studenterna deltar i en serie metodkurser på olika nivåer i pedagogik, psykologi och sociologi där utvärdering kan ingå. Samtliga studerande kan inkludera en 10-poängskurs i pedagogisk utvärdering, B-nivå. Kursen kan ges 1 g/år, dock fick den för få sökande innevarande lå.

	Delkursen <i>Dokumentation, utvärdering, handledning</i> , 5 p inom en större kurs med inriktning mot arbetsledning, kursansvar Siv Nyström, också vid Socialstyrelsen.
Påbyggnadsutbildning	Flertalet av kurserna kan läsas fristående utanför programmen. <i>Kvalitet, kvalitetssäkring, utvärdering inom social omsorg</i> , 5 p som har givits som uppdragsutbildning vid tre tillfällen.
Magisterutbildning	Ingen specifik utvärderingsprofil.
Forskarutbildning	Saknas

Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete – socialhögskolan

UTBILDNING	Socionomlinjen, 140 p. Socionomlinjen med mångkulturell inriktning, 140 p (sedan 96). Socionomlinjen med inriktning mot omsorg om äldre och funktionshindrade, 140 p (sedan 98). Socionomlinjen med inriktning mot socialpedagogik, 140 p (sedan 98). Tot. ca 240 stud./lås.
------------	--

KURSUBUD

Grundutbildning	Socionomlinjen. Den tidigare kursen <i>Forsknings- och utvärderingsmetoder</i> är numera förändrad till <i>Forskning, dokumentation och utvecklingsarbete</i> . Obligatorisk kurs termin 4, begränsad inriktning på utvärdering, 74/1 330 sidor. En grupp är tillsatt att undersöka var i grundutbildningen utvärdering kan få plats. Socionomlinjen med inriktning äldre och funktionshindrade <i>Forskning och utvärderingsmetoder</i> är obligatorisk, termin 4. Utvärderingsmomentet är kvar, sidantal
Påbyggnadsutbildning	Institutionen erbjuder ett flertal kurser både som fristående kurs och som uppdragskurs. Utbudet varierar från termin till termin.

Magisterkursen	<i>Utvärderingsmetoder i socialt arbete</i> , 5 p, ges också som fristående kurs och uppdragsutbildning. Katarina Piuva, <i>Utvärderings- och kvalitetsarbete</i> , 5 p, Fristående fortsättningskurs i socialt arbete, 20 p varav 5 p moment i utvärdering och som ges varannan termin. Ansvar Mats Ekendahl. Därutöver några kurser med inslag kring utvärdering bl.a. <i>Handledningsmetodik, Dokumentation och handläggning inom socialtjänstens äldre- och handikappsomsorg</i> , 5 p.
Magisterutbildning	Ny modell som ges första gången vt 03 innebär "inriktningskurser" där den befintliga <i>Utvärderingsmetoder i socialt arbete</i> , 5 p är obligatorisk. Tidigare har utvärderingskurserna inom magisterprogrammet haft ett stort antal deltagare.
Forskarutbildning	Tre utvärderingskurser för ett tiotal deltagare, senaste 1992.

Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete

UTBILDNING	Socionomprogrammet, 140 p, 200 studenter/lå Socionom, inriktning social omsorg, 140 p, 30 studenter/ht. Socionom, inriktning socialpedagogik, 140 p 30 studenter/vt. Utbildningsorter Umeå, Skellefteå och Örnsköldsvik. 220 stud./lå.
------------	---

KURSUTBUD

Grundutbildning	<i>Metod, utvärdering, kvalitet</i> , 10 p varav 2 p berör utvärdering o kvalitet på termin 3, obligatorisk kurs. <i>Handläggning och dokumentation</i> , 5 p kursansvar Ann-Christin Olsson. Obligatorisk kurs termin 4 med en bok om utvärdering. <i>Kvalitet, utvärdering och verksamhetsutveckling i socialt arbete</i> 5 p valbar del av C-kurs, kursansvar Leif Holmström. Kursen behandlar dessutom 5 poäng metod samt uppsats. 120 studenter deltog lå 01/02.
-----------------	---

Påbyggnadsutbildning	Ingen specifik kurs om utvärdering. Däremot ingår moment om utvärdering i uppdragskursen <i>Handläggning och dokumentation</i> 5 p.
Magisterutbildning	<i>Forskningsmetod och utvärdering</i> 6 p. Ingår som en teorikurs i magisterprogrammet tillsammans med 4 p <i>Vetenskapsteori och teorier i socialt arbete</i> samt uppsatsskrivande 10 p. Kursansvar Björn Blom.
Forskarutbildning	10-poängskurs om utvärdering lå 1999. Ansvar Stefan Morén.

Uppsala universitet, Social omsorg, Sociologiska inst

UTBILDNING	Sociala omsorgsprogrammet, 160 p (Social omsorgsexamen, huvudämne sociologi). Programmet ges i samarbete mellan flera institutioner vid de samhällsvetenskapliga och medicinska fakulteterna, samt med Uppsala kommun. 30 stud./lå.
------------	---

KURSUTBUD

Grundutbildning	I den grundläggande kursen Sociologi med inriktning mot social omsorg, 20 p finns inslag om kvalitetsfrågor. Termin 6. <i>Påbyggnadskurs i forsknings- och utvärderingsmetodik</i> , 10 p kursansvar prof. Gunhild Hammarström. Utvärderingsinslaget omfattar 45/1 250 s.
Påbyggnadsutbildning	Ej något som fokuserar direkt på utvärderingskunskap. En uppdragskurs som <i>Social omsorg i ett föränderligt samhälle</i> , 5 p innebär dock enligt institutionen att "...hela kursen skulle kunna sägas utgöra utvärdering av praktisk verksamhet då tanken är att kunskapen och diskussionerna skall höja kvaliteten.. Det är inte några speciella moment som benämns utvärdering."
Magisterutbildning	Sociala omsorgsprogrammet innebär magisterexamen med sociologi som huvudämne. Ingen magisterkurs är direkt utvärderingsinriktad.

Forskarutbildning Forskarutbildning erbjuds vid universitetets olika institutioner.

Växjö universitet, Institutionen för pedagogik

UTBILDNING Pedagogik med inriktning mot ungdoms- och missbrukarvård, fil. kandexamen 120 p. 80 stud./lås. 01/02.

Utbildningen har funnits som fristående kurser sedan 1989, programmet startade 1998

KURSUTBUD

Grundutbildning Utvärderingsinslagen har varit mera markerade tidigare och förekommer nu som mindre inslag på flera kurser. C-kursen i pedagogik är inriktad på vetenskaplig metodik och där finns påtagliga utvärderingsinslag.

Påbygggnadsutbildning Fristående B-kurs 21–40 p där det förekommer en 5-poängskurs *Utvärderingsarbete* som ges fr.o.m. ht 02 genom Nätuniversitetet, 30 platser.

Kvalitetsutveckling och utvärdering inom missbrukarvården, 5p. Riktat sig till de enheter som är med i Dokumentations och Utvärderingssystem inom missbrukarvården, DOK. Start vt 03, 60 deltagare, kursansvarig Ingemar Svensson.

Magisterutbildning Erbjuds vid institutionen

Forskarutbildning Erbjuds vid institutionen

Växjö universitet, Institutionen för vårdvetenskap och social omsorg (IVOSA)

UTBILDNING Sociala omsorgsprogrammet med inriktning mot äldre och funktionshindrade/kandidatexamen i socialt arbete, 140 p. Ges även på distans i Halmstad. Har erhållit socio-nomexamensrättigheter dec 2002. 73 stud./lås. 01/02.

KURSUTBUD

Grundutbildning	Utvärdering berörs men begränsat i program- mets första kurs <i>Teorier och arbetsmetoder i socialt arbete</i> 10 p, ca 50/2000 s. Utvärderingsinslag i obligatorisk kurs <i>Socialt arbete med inriktning mot social omsorg – ve- tenskapsteori, forskningsmetodik och aktuell forskning</i>, 10 p som är en metodkurs på nivån 40 poäng. 130/2 150 s. fokuserar utvärdering, resterande del allmän metodkaraktär. <i>Kvalitet- och kvalitetssäkring</i> utgör en valbar kurs, 5 p, kursansvarig lärare Thomas Dahl.
Påbyggnadsutbildning	Kursen ovan om kvalitetssäkring ges även som fristående kurs.
Magisterutbildning	Nej, startar 2003
Forskarutbildning	Nej, startar 2003

Örebro universitet, Institutionen för samhällsvetenskap/ socialt arbete

UTBILDNING	Antal registrerade studenter, socionompro- grammet, läsåret 2001/2002, inklusive distans- utbildning och sociala omsorgsprogrammet 1 165 studenter (sociala omsorgsprogrammet är ett eget program och läser endast socialt arbete, antal studenter 69, två inriktningar). Distansstudenterna kommer från nedanstående orter. Visby, 140 p, 30 studenter/läsår Socionomprogram, distans via lärcentra (Lek- sand, Orsa, Avesta, Borlänge, Motala och Lid- köping) 140 p, 30 studenter ht 02.
------------	--

KURSUTBUD

Grundutbildning	<i>Socialt arbete</i> 1–20 p innehåller ca 1 poäng utvärdering med Jerkedals bok, obligatoriskt. Denna bok återkommer på en av de valbara C-kurserna. I C-kursen <i>Samhällsarbete och social förändring</i>, valbar kurs, 10 p ingår utvärdering av fysisk planering vid 2 undervisningstillfällen, 3 tim lektion + seminarium med litt. om samhällsplanering. I samband med fältförlagda studier kan det ingå material av ”utvärderingskaraktär”. Förändringar i grundutbildning planeras till lå 02/03 med inrättande av en obligatorisk 5-poängskurs <i>Kunskapsproduktion i socialt arbete</i>, termin 5.
Påbyggnadsutbildning	Uppdragsutbildning <i>Ledarskap och Organisation</i>, 10 p, (varav 1 p utvärdering), kursansvar Kerstin Hollertz. Har hållits varje termin i ca 1,5 år med ca 25 pers./omgång. Litteratur Åke Jerkedal. En icke-poänggivande seminarieserie med deltagare från näraliggande kommuner arrangerades för 2 år sedan. Ansvar Christian Kullberg.
Magisterutbildning	Nytt program om 40 p med planerad start ht 02 varav en 5-poängskurs <i>Utvärdering och utveckling</i>
Forskarutbildning	Lars Oscarsson tillsammans med Per-Åke Karlsson (Gbg) en 10 p institutionsgemensam forskarutbildningskurs om utvärdering år 2000.

Kurslitteratur högskolor

Sammanställning av institutionsenkäten litteraturval. Viktigaste bok/böcker samt viktigaste artikel/artiklar. Enligt enkätsvar från högskolor och universitet.

Rangordning mellan 1 = viktigaste bok, 2 = näst viktigaste bok, 3 = tredje viktigaste bok. Värdefritt = markering om den svarande ej rangordnat boken. Annat= innebär att ytterligare titlar har angetts. Rangordning anges med siffra. T= titel som tillkommer nästa kursomgång.

TITEL (ALFABETISK ORDNING)	RANGORDNING (SVARFREKVENNS)				
	1	2	3	VÄRDEFRI	ANNAT
Denscombe, Martyn Forskningshandboken		1	1		
Clevesköld, L m fl (2002) Handläggning inom socialtjänsten. 4de upplaga. Stockholm, Publica.	1		1		
Eriksson & Karlsson (1998) Utvärdera bättre – för kvalitetsutveckling inom socialtjänsten. Stockholm: Gothia	4	2	1	•	
Eriksson & Karlsson	1	3			
Utvärdera mera (kompendium med E & K)	1				
Eliasson, et al (1990) Den värderande blicken, Studentlitteratur		1	1	•	
Jerkedal, Åke (2001) Utvärdering – steg för steg. Om projekt- och programbedömning. Stockholm: Norstedts juridik AB (Andra upplagan)	4	1		•	
Karlsson, Ove Utvärdering mer än bara metod Kommentus förlag	2				
Morén, Stefan (1996) Att utvärdera socialt arbete. Stockholm:Publica	2	1	1	•	
Morén, Stefan (1998) Utvärderingens teori och praktik i socialt arbete, Rapport från Socialstyrelsens utbildnings- och utvecklingsenhet		1			
Patel, R och Davidsson, B (1994). Forskningsmetodikens grunder. Lund: Studentlitteratur		1	1		
Westlund			1		
Westlund & Edvardsson Kvalitetsutveckling inom äldreomsorgen			1		
Westlund/Edvardsson Tjänsteutveckling och kvalitet i äldreomsorg. Lund, Studentlitteratur	2	1			
Vedung	2				
Vedung Utvärderingar...	1				
Vedung, E. Utvärdering av offentliga insatser.			1		
Vedung, E (1998) Utvärdering i politik och förvaltning Lund:Studentlitteratur	4	1	2	•	
ANGES VID ETT TILLFÄLLE (rangordning markerad)					
Alvesson & Sköldberg, tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod		•			
Amundberg, Biståndsbedömning och handläggning i äldreomsorgen	•				
Andreasson m fl, ASI – en strukturerad inst					4

Barry, Monica and Hallett, Christina (ed) Social exclusion and social work: Issues of theory, policy and practice		*			
Berglund m fl Dokumentation inom missbrukarvården	*				
Berglund och Sandell Bedriver vi en effektiv verksamhet?					4
Brännberg, T Stenar istället för bröd - överskridandets dilemma i sociala projekt Floda: Zenon		*			
Chen Theory-Driven Evaluation			*		
Danemark B (2002) Samverkan mellan himmel och helvete? En bok om den svåra konsten att samarbeta. Stockholm, Gothia.			*		
Denvall V & Jacobsson (1998). Vardagsbegrepp i socialt arbete. Ideologi, teori och praktik. Stockholm, Nordsteds Juridik.	*				
Ejlertsson Enkäten i praktiken		*			
Eriksson, L & Markström, A-M Den svårfångade socialpedagogiken	*				
Fahlberg G (2001) Vad säger patientjournalen. Stockholm, Förlagshuset Gothia.		*			
Forester, J. Critical theory, public policy and planning		*			
Fridell, Mats (1996) Institutionella behandlingsformer vid missbruk – organisation ideology och resultat. Stockholm: Natur och kultur	*				
Företagsekonomi 99 Kalkyler som beslutsunderlag	*				
Gerholm: Kulturprojekt & Projektkultur.		*			
Gomm & Davies (2000) Using Evidence in Health and Social Care. London: SAGE		*			
Grunewald Leczinsky Handikapplagen LSS Kommentarer till Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade och till assistansersättning		*			
Hellevik, O. Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap	*				
Holme och Solvang: Forskningsmetodik			*		
Johansson, Staffan Verksamhetsbedömning i mjuka organisationer		*			
Larsson, Patrik Kvalitet, arbetstillfredsställelse och effektivitet i hemtjänst för äldre.			*		
Leneér-Axelsson/Thylefors Psykosocialt behandlingsarbete	*				
May, Tim Samhällsvetenskapliga metoder	*				
Meeuwisse, Anna Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red) Socialt arbete – en grundbok.	*				
Nilsson, B (1994) Kommunikation: Samspel mellan människor. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan.			*		
Norman E Man mäter och mäter (Rapport ÅR)	*				
Patton, Quinn How to use qualitative methods in evaluation		*			
Pettersson Ulla (red) Etik och socialtjänst. Om förutsättningarna för det sociala arbetets etik.			*		
Revstedt, P Motivationsarbete.		*			
Rombach, B & Sahlin-Andersson, K. (1995) Från sanningssökande till styrmedel. Moderna utvärderingar i offentlig sektor. Nerenius & Santérus förlag, Stockholm.			*		
Sahlin, I Projektets paradoxer. Lund: Studentlitteratur			*		
Sandberg, H (1997). Team i utveckling. Kvalitetsarbete inom offentlig verksamhet. Lund, Studentlitteratur.		*			
Sandell			*		
Shaw & Lishman (1999) Evaluation and social work practice. London: Sage	*				
Socialstyrelsen 1995:19 Att utveckla kvalitet i socialtjänsten		*			
Socialstyrelsen 1996:32 Informationsöverföring och samordnad vårdplanering.	*				
Silfberg, G (1996). Att vara god eller göra rätt: en studie i yrkesetik och praktik. Nora, Nya Doga.			*		

Svensson, Bengt, Svensson Johanna & Topps, Dolf (1998) Att komma för sent så tidigt som möjligt: om prevention, ungdomskultur och droger Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning (ND), 1998.		•			
Stukát Statistikens grunder		•			
Sundh K o Turenen, P Social mobilisering om samhällsarbete i Sverige. Stockholm: Publica:Allmanna förlaget					4
v.Heland, J. Tjänster för samhället		•			
Åberg, J Motkrafter			•		
Öberg, P Livet som berättelse		•			
Övretveit, John Metoder för utvärdering av hälso- och sjukvård	•				
EJ ANGIVEN FÖRFATTARE					
Tjänstekvalitetens hörnstenar Från behov till användning	•				
Tjänstekvalitet					
ÖVRIGT					
Ett antal metodböcker		•			
Exempel på utvärderingar: Nyström med arbete som insats, Jonsson Öppet intag					5,6
Stencilmaterial		•			
Valda artiklar ur utvärderingsnumret av Sc J.			•		
ARTIKLAR					
Arvidsson, E. (1999). Kvalitet i socialt arbete. Socionomen. 8, 1999.	•				
Bergmark (2001) Om den evidensbaserade missbrukarvårdens retorik och praktik, Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift, 18,2, 175-180		•			
Bolman, LG & Deal, TE. (1992). What makes a team work?. Organisational dynamics, 21(2) 1992; 11-34.	•				
Conrah, U. (1999). Kvalitetsarbete på 2000-talet. Socionomen 6/99.		•			
Eneroth, Bo: Erfarenhetsinventering. Att utvärdera arbete med människor	•				
Eskelinen, L.(2001). Evaluering på det sociala området i AKF nyt nr 2 juni.	•				
Gambrill, Eileen (1999) Evidence-Based Practice: An alternative to Authority Based Practice ur Families in Society, vol 80, no 4, sid 341-350	•				T
Hansson, K., Cederblad, M., & Höök, B. (2000) Funktionell familjeterapi – en behandlingsmetod vid ungdomskriminalitet. Socialvetenskaplig tidskrift, 7 (3), 231-243.		•			
Knudsen, B.(2001). Evaluering i kommunerna i AKF nyt nr 2 juni.		•			
Pawson, R. & Tilley, N. (1997). An introduction to scientific realist evaluation. In Chelmsky, E., & Shadish, W. R. (eds.). Evaluation for the 21st Century: A Resource Book, Thousands Oaks, Sage Publications, pp. 405-418.	•				
Puide, A 2 artiklar i antologin "Socialbidrag i forskning och praktik"	•				
SBU-rapport om riskfyllt alkoholbruk, alkohol- och narkotikaberoende : enkla, men effektiva ingripanden inom vården görs inte tillräckligt ofta Artiklar väljs av studenter utifrån deras egen intresseinriktning	•				
Tengvald (1997) Perspektiv på kvalitetssäkring, Nordisk socialt arbeid, 17,1, 20-30.	•				
Vedung, E. Utvärdering av offentliga insatser	•				
Läkartidningen (98)2001:37, 3906-3910, 3912		•			
Temanr i tidningen Äldre i centrum om kval.säkring 1998	•				
OVRIGT					
Äldreomsorgsinspektörernas rapporter		•			
Aktuell debatt/tidn-artiklar			•		
Aktuella avhandlingar inom området äldre och funktionshindrade, samt en D-uppsats om biståndshandläggning.	•				

En rangordning av kurslitteratur har resulterat i en Tio-i-topp lista. På första plats finner man de svenska författarna (i alfabetisk ordning) Eriksson & Karlsson, Jerkedal, O Karlsson, Morén, Westlund och Vedung som dominerar när det gäller val av kurslitteratur i form av "huvudbok". Ett enkätsvar har explicit avböjt från att rangordna titlarna. Andra svar rangordnas i den ordning boken nämndes om inte numrering (1, 2, 3) av titlarna förekom.

Flertalet (46 av 56 angivna boktitlar, 82,1 %) omnämns endast en gång. En förklaring till det breda valet av litteratur kan vara anpassningen till mycket snäva, speciella kurser. Vi har exempel på kurser med inriktning baskurs i företagsekonomi respektive missbruksvård vilka inkluderar utvärdering. Ytterligare en förklaring som vi har mött är att utvärdering som akademiskt ämne inte specificeras genom skrivna kursplaner. I stället beskriver studierektorer och kursansvariga lärare att utvärdering ingår som ett "inslag" eller en "strimla" i andra moment inom kursen. Några har beskrivit att utvärdering ingår i utbildningen på en mycket mer implicit nivå. Det har beskrivits som att utbildningen inkluderar utvärdering "... till sin karaktär" eller att den ena processen eller momentet i utbildningen inkluderar utvärdering med viss automatik. Som exempel har nämnts kurser i förändring, förändringsstrategier, kvalitetsutveckling m.m.. Dessa processinriktade företeelser "... förutsätter att man har tittat på det som har varit. Det som har lyckats och det som inte har gått så bra."

Även i förhållande till kursens pedagogiska upplägg har man menat att utbildning kring utvärdering inkluderas då den pedagogiska modellen i sig är av utvärderande karaktär eller inkluderar ett moment i att utvärdera det egna och andras arbete och något man därmed tar med sig till sin praktik inom socialt arbete.

Tyvärr har tillfrågade lärare inte alltid specificerat en titel i samband med hänvisning till kurslitteraturen. Det är inte alltid självklart att det är den senaste boken eller ens den "mest kända" när författaren omnämns. Därför återges samtliga enkätsvar med "gruppering" av vissa författarna.

Oavsett tvetydiga enkätsvar, kan man se att första prioritet väljs vanligen mellan 3 böcker. Dessa anges som första val av flest respondenter (fyra av 43; 9,3 %):

- Eriksson, Bengt & Per-Åke Karlsson (1998) *Utvärdera bättre – för kvalitetsutveckling inom socialtjänsten*. Stockholm: Gothia
- Jerkedal, Åke (2001) *Utvärdering - steg för steg. Om projekt- och programbedömning*. Stockholm: Norstedts juridik AB (Andra upplagan)

- Vedung, Evert (1998) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur

Eriksson & Karlsson och Vedung är också välrepresenterade när lärarna rangordnar texterna i andra och tredje hand. Måhända kan vi betrakta dessa böcker, författade 1998, som ”klassiker” i genren. Det kan finnas flera skäl till det förutom böckernas kvaliteter som undervisningsmaterial: en stark teoretisk respektive metodologisk förankring, ett relativt begränsat utbud av svensk litteratur i ämnet, läsvänlighet/tillgänglighet till materialet m.m.

På listan över kursböcker finns 6 engelska titlar:

- Barry, Monica and Hallett, Christina (ed): *Social exclusion and social work: Issues of theory, policy and practice*
- Chen: *Theory-Driven Evaluation*
- Forester, J.: *Critical theory, public policy and planning*
- Gomm & Davies (2000): *Using Evidence in Health and Social Care*. London: SAGE
- Patton, Quinn: *How to use qualitative methods in evaluation*
- Shaw & Lishman (1999): *Evaluation and social work practice*. London: Sage.

Av dessa är det 4 av 6 titlar (66,7 %) som rangordnas som tvåa i en prioritering av kurslitteratur. En titel, Shaw & Lishman, anses vara kursens viktigaste bok. Chen uppges vara kursens tredje viktigaste bok.

Bland artiklarna nämns 16 titlar eller källor till kursens artikelutbud. Tre engelska titlar förekom. Gambrill, Eileen (1999) Evidence-Based Practice: An alternative to Authority Based Practice ur *Families in Society*, vol 80, no 4, s. 341–350 används detta läsår och tillkommer i en annan kurs följande läsår.

Kurslitteratur FoU-enheter

Enligt enkätsvar från 6 respondenter som angivit litteratur (av 25 som besvarade frågan om enheten organiserat utbildning eller annan aktivitet inriktad på utvärdering). *Poänggivande* avser att litteraturen ingått i kurs som kunnat ge akademiska poäng. *Omnämnd* avser hur många gånger litteraturen nämnts av respondenterna.

AKTIVITET	TITEL (ALFABETISK ORDNING)		
		POÄNGGIVANDE	OMNÄMND
uppdragsutbildning	Backman, J (1998) Rapporter och uppsatser. Studentlitteratur.	•	1
utbildning	Bergman, B, Klevsjö, B (1992) Kvalitet från behov till användning, Studentlitteratur.	•	2
utbildning	Bolman & Deal (1997) Nya perspektiv på organisation och ledarskap, Studentlitteratur.	•	2
planerad praktikerprojekt	Bruskardeltagande i Kvalitetsutvärdering, BIKVA, Nordiskt socialt arbete 2/1996, s 114-128.		1
planerad praktikerprojekt	Dahlberg & Vedung (2001) Demokrati och brukarutvärdering, kapitel 6 om BIKVA-modellen, Studentlitteratur.		1
uppdragsutbildning	Dahmström K (2000) Från datainsamling till rapport – att göra en statistisk undersökning. 3e uppl, Studentlitteratur.	•	1
utvärderingsutbildning	Delander, L & Niklasson, H Metoder för evaluering av arbetsmarknadspolitik. Naut rapport, H 1987:4, 300 s (valda delar läses)	•	1
utbildning	Edvardsson, B & Thomasson, B, (1992) Kvalitetsutveckling – ett management perspektiv. Studentlitteratur.	•	2
utvärderingsutbildning, forskningscirkel	Eriksson & Karlsson (1998) Utvärdera bättre – för kvalitetsutveckling inom socialtjänsten. Stockholm: Gothia	•	1
uppdragsutbildning	Esaiasson, P, Gilljam M, Oscarsson H & Wägnerud L, (2002) Metodpraktiken. Konsten att studera samhälle, individ och marknad. Norstedts Juridik AB.	•	1
forskningscirkel	Franke-Wikberg och Lundgren: Att värdera utbildning.		1
projektledarutbildning	Hagberg & Ljung, Projekt är människor..	•	1
utvärderingsutbildning	Halvorsen, K (1992) Samhällsvetenskaplig metod, Lund: Studentlitteratur, 185 s	•	1
uppdragsutbildning, utbildning	Holme, M I & Krohn, Solvang, B (1997) Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. Studentlitteratur.	•	3
utbildning	Jacobsen, Dag Ingvar & Thorsvik, Jan (1995) Hur moderna organisationer fungerar, Studentlitteratur.	•	2
miniseminarium, uppdragsutbildning	Karlsson, Ove (1999) Utvärdering - mer än bara metod Tankar och synsätt i utvärderingsforskning. Åjour. Kommentus förlag.	•	2

planerad praktikerprojekt	Krogstrup, Hanne (1997) Brugerindragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor, Systime.		1
utbildning	Lindgren, Hans & Sandell, Berg, 1993, ISO 9000 – den offensiva vägen, utbildningshuset, Studentlitteratur.	•	2
praktikerprojekt	Lööv, Monica Att leda och arbeta i projekt.		1
utbildning	Morgan, Colin and Murgatroyd, Stephen (1994) Total Quality Management in the Public Sector, Open University Press, Buckingham, ISBN 0 335 19102 9 (pb)	•	1
uppdragsutbildning	Norusis, M J (2000) Guide to Data Analysis, SPSS 10.0, Prentice Hall.	•	1
utbildning	Rohlin, L, Skärvad P-H, Nilsson, SÅ Dalby (1998). Strategiskt ledarskap i lärsamhället, MiL Publishers.	•	1
miniseminarium	Sandell - kompendium		1
uppdragsutbildning	SCB (2001) Fråga rätt. Utveckla, testa, utvärdera och förbättra blanketter. Svenska Kommunförbundet, nr3, SCB.	•	1
utbildning	Stevrin, P (1991) Utvärdering för förändring, Lund: Studentlitteratur, 170s	•	1
utbildning	Thurén, T (1991) Vetenskapsteori för nybörjare, Runa förlag, Stockholm, 150s	•	1
utbildning	Vedung, E (1998) Utvärdering i politik och förvaltning. Lund: Studentlitteratur, 200s.	•	3
utbildning, kollegiegranskning	Westlund Rapport 1999:4		1
utbildning, kollegiegranskning	Westlund Rapport 1999:7		1
praktikerprojekt	Wisén och Lindblom: Effektivt projektarbete.		
uppdragsutbildning	Wärneryd B (red) (1990) Att fråga, Om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter. Stockholm, SCB.	•	1
	ÖVRIGT		
utvärderingsutbildning	Artiklar: Ex sammanfattningar av rapporter mm	•	2
utvärderares forskningscirkel, utvärderingsutbildning	Cirkeldeltagarnas egna dokumentationer av genomförda insatser/projekt	•	2
informationssökning utbildning	Enbart litteraturrekommendationer		1
uppdragsutbildning	Litteratur om Microsofts officepaket.	•	1
utvärderingsutbildning	Litteratur metodkurs i sociologi	•	
uppdragsutbildning	Stenciler/litteraturkompendium tillkommer	•	1
utvärderingsutbildning	Valfri litteratur i anslutning till det egna arbetet väljes i samråd med handledare	•	2

Intervjuguide

Utbildningar/aktiviteter som omfattar moment med utvärdering, kvalitetssäkring o. dyl.

Hur ser dessa ut

- metodkurser, integrerad delmoment i andra kurser, egen kurs
- m.m.?
- kursform
- kurslängd
- kursnivå (grund, vidare, fristående, magister, uppdrag, forskar/doktorand)
- kursplan
- kurslitteratur (ev. kompendier, artiklar)
- pågående? funnits förr? ges framöver?

Ansvarig(a) lärare

- antal
- utbildningsnivå (konsult/gäst, adjunkt, professor el. dyl.)

Kursresultat

- kursvärderingar
- uppsats/projektarbete
- övr. material?

Övrig information/kommentarer

Enkät till högskolor

Kartläggning av utvärderingskurser

Var vänlig och besvara en enkät per kurs/kursmoment som Du arbetat eller arbetar med under lå 01/02, dvs. under höst- och vårterminen. Vid varje fråga anges hur många svarsalternativ som kan väljas! Sista datum är 12/5.

Tack för hjälpen!

Shari G, Per-Åke K och Verner D.

- 1 Var vänlig och ange dels vilken institution Du arbetar på och dels vilken kurs som det gäller!
- 2 Vilken utbildning har du? Markera de som gäller för Dig! Mer än ett alternativ kan väljas.

- A Sjuksköterska
- B Socialpedagog
- C Social omsorgsexamen
- D Socionom
- E Fil.kand.
- F Magisterexamen
- C Licenciatexamen
- D Doktorsexamen
- E Annan, ange vad nedan

Kommentar

- 3 Vilken omfattning har Din kurs? Om det inte är en specifik delkurs utan ett kursmoment ber vi Dig göra en uppskattning av utvärderingsinslagets omfattning i poäng räknat. Och om den inte är poänggivande var då vänlig och beskriv dess karaktär! Ett alternativ markeras.

- A 1-4 p
- B 5 p
- C 6-9 p
- D 10 p
- E 11-19 p
- F 20 p
- G 20- p
- H Ej poänggivande kurs, ange vad

Kommentar

4 Antal kursomgångar innevarande läsår?

A 1 B 2 C 3 D 4 E 5 -

Kommentar

5 Hur många deltagare detta läsår? Ange antal!

6 Är kursen obligatorisk eller valbar?

A Obligatorisk B Valbar

Kommentar

7 Vilken termin inom ert program har kursen givits på ? Om ej inom ett program markera då annan nivå. Mer än ett alternativ kan väljas.

A Termin 1

B Termin 2

C Termin 3

D Termin 4

E Termin 5

F Termin 6

G Termin 7

H Fristående kurs med allmän behörighet

I Fristående kurs med särskild behörighet

J Uppdragsutbildning

K Magisterutbildning

L Forskarutbildning

M Annat, ange vad nedan

Kommentar

8 Vilken karaktär har Din utvärderingskurs/kursmoment? Ett alternativ väljs.

A Introduktion (Basic)

B Fördjupning (Intermediate)

C Avancerad (Advanced)

Kommentar

9 Var vänlig och ange de tre viktigaste böckerna bland kurslitteraturen.
Den mest centrala först, därefter nr 2, osv. Vid färre böcker ange
huvudbok.

10 Om Du använder artiklar var vänlig och ange den eller de mest cen-
trala.

11 Vilken är kursens/momentets pedagogiska tyngdpunkter? Mer än ett
alternativ kan väljas.

- AHandledning
- BFöreläsningar
- CTillämpningsövningar
- DForskningscirkel
- EPBL
- FUppsatsskrivande
- GUtförande av utvärdering
- HFramtagande av utvärderingsplan
- LDistanskurs
- MSeminarier
- NAnnat, ange vad
- Kommentar

12 Vilka examinationsformer används? Flera alternativ kan väljas.

- AObligatorisk närvaro
- BSkriftlig enskild tentamen
- CHemtentamen
- DMuntlig tentamen i grupp
- ESkriftlig tentamen i grupp
- FEssä
- GPaper
- HUppsats
- IUtförande av en utvärdering
- JUtformning av utvärderingsplan
- KSeminariebehandling
- LAnnan, ange vilken
- Kommentar

13 Av de som förekommit/är relevanta: Vilka bedömer Du som de *mest* centrala inslagen i kursen? Mer än ett alternativ kan väljas.

- A Självvärdering – egenutvärdering
- B Evidensbaserad utvärdering
- C Måluppfyllelseanalys
- D Standardiserade instrument (exempelvis ASI, DOK eller dylikt)
- E Processanalys
- F Kriterieproblematik
- G Cost-Benefitanalys
- H Fallstudier
- I Utvärderingsteori
- J Implementering
- K Användning av utvärdering
- L Kvalitativ metod
- M Kvantitativ metod
- N Kritisk granskning av utvärdering
- O Kvalitetssäkring
- P Programutvärdering
- Q Insatsanalys
- R Annat, ange vilket

Kommentar

14 Hur bedömer Du intresset för den här typen av kurs framöver? 1= Bedöms minska väsentligt 2= Bedöms minska något 3= Oförändrat 4 = Bedöms öka något 5 = Bedöms öka väsentligt

1 2 3 4 5 vet ej

Kommentar

15 Finns det skriftliga kursvärderingar från deltagarna? Beskriv dem gärna i så fall.

A Ja B Nej

Kommentar

16 Vilken praktisk ”nytta” tror Du att kursen har haft? Skriv fritt!

17 Övriga kommentarer!

Tidigare högskolekurser

Detta frågeformulär vänder sig till Dig som givit kurs i utvärdering tidigare läsår än innevarande. Ett frågeformulär besvaras per kurs. Vid varje fråga anges hur många svarsalternativ som kan väljas!

Shari G, Per-Åke K och Verner D.

1 Var vänlig och ange, vilken institution Du arbetar på, dels vilken kurs som det gäller och när den gavs senast!

2 Vilken utbildning har du? Markera de som gäller för Dig! Mer än ett alternativ kan väljas.

- A Sjuksköterska
- B Socialpedagog
- C Social omsorgsexamen
- D Socionom
- E Fil. kand.
- F Magisterexamen
- C Licenciatexamen
- D Doktorsexamen
- E Annan, ange vad nedan

Kommentar

3 Vilken omfattning hade Din kurs? Om det inte är en specifik delkurs utan ett kursmoment ber vi Dig göra en uppskattning av utvärderingsinslagens omfattning i poäng räknat. Och om den inte är poänggivande var då vänlig och beskriv dess karaktär! Ett alternativ markeras. Kommentera gärna hur många gånger den har givits.

- A 1-4 p
- B 5 p
- C 6-9 p
- D 10 p
- E 11-19 p
- F 20 p
- G 20 - P
- H Ej poänggivande kurs, ange vad

Kommentar

4 Hur många deltagare? Ange antal!

5 Var kursen obligatorisk eller valbar?

A Obligatorisk B Valbar

Kommentar

6 Vilken termin inom ert program har kursen givits på ? Om ej inom ett program markera då annan nivå. Mer än ett alternativ kan väljas.

A Termin 1

B Termin 2

C Termin 3

D Termin 4

E Termin 5

F Termin 6

G Termin 7

H Fristående kurs med allmän behörighet

I Fristående kurs med särskild behörighet

J Uppdragsutbildning

K Magisterutbildning

L Forskarutbildning

M Annat, ange vad nedan

Kommentar

7 Vilken nivå hade Din utvärderingskurs/kursmoment? Ett alternativ väljs.

A Introduktion (Basic)

B Fördjupning (Intermediate)

C Avancerad (Advanced)

Kommentar

8 Var vänlig och ange de tre viktigaste böckerna bland kurslitteraturen. Den mest centrala först, därefter nr 2, osv. Vid färre böcker ange huvudbok.

9 Om Du använde artiklar var vänlig och ange den eller de mest centrala.

10 Vilka var kursens/- momentets pedagogiska tyngdpunkter? Mer än ett alternativ kan väljas.

- AHandledning
- B Föreläsningar
- C Tillämpningsövningar
- D Forskningscirkel
- E PBL
- F Uppsatsskrivande
- G Utförande av utvärdering
- H Framtagande av utvärderingsplan
- L Distanskurs
- M Seminarier
- N Annat, ange vad
- Kommentar

11 Vilka examinationsformer utnyttjades? Flera alternativ kan väljas.

- A Obligatorisk närvaro
- B Skriftlig enskild tentamen
- C Hemtentamen
- D Muntlig tentamen i grupp
- E Skriftlig tentamen i grupp
- F Essä
- G Paper
- H Uppsats
- I Utförande av en utvärdering
- J Utformning av utvärderingsplan
- K Seminariebehandling
- L Annan, ange vilken
- Kommentar

12 Vad var det MEST centrala innehållet i kursen? Mer än ett alternativ kan väljas.

- A Självvärdering – egenutvärdering
- B Evidensbaserad utvärdering
- C Måluppfyllelseanalys
- D Standardiserade instrument (exempelvis ASI, DOK el dylikt)
- E Processanalys
- F Kriterieproblematik
- G Cost-Benefitanalys
- H Fallstudier
- I Utvärderingsteori
- J Implementering
- K Användning av utvärdering
- L Kvalitativ metod
- M Kvantitativ metod
- N Kritisk granskning av utvärdering
- O Kvalitetssäkring
- P Programutvärdering
- Q Insatsanalys
- R Annat, ange vilket

Kommentar

13 Varför ges ej kursen detta läsår? Skriv fritt!

14 Kommer kursen att ges i framtiden? Skriv fritt!

15 Finns det skriftliga kursvärderingar från deltagarna? Beskriv dem gärna i så fall.

A Ja B Nej

Kommentar

16 Vilken praktisk ”nytta” tror Du att kursen har haft? Skriv fritt!

17 Övriga kommentarer!

ENKÄT – Kartläggning av utbildning kring utvärdering

Var vänlig och besvara en enkät per FoU-enhet. Vid varje fråga anges hur många svarsalternativ som är möjliga. Sista datum för besvarande är 2 juni. Text kan skrivas i den expanderbara rutan. Tack för hjälpen!

1 Ange vilken FoU-enhet som avses!

2. Ett ibland angivet mål är att FoU-verksamheten ska bidra till att socialtjänstens olika medarbetares kunskap ska tas tillvara i en systematisk och praktikinära kunskapsbildning. Hur pass viktigt uppfattar ni att detta är? Ett svar lämnas (1=Inte viktigt alls 2= Ganska oviktigt 3= Viktigt 4= Mycket viktigt). Markera med X.

- 1
- 2
- 3
- 4

Beskriv på vilket sätt ni i så fall arbetar för att uppfylla detta mål

3. Ett mål kan vara att FoU-verksamheten ska bidra till att forskares kunskaper ska tas tillvara i en systematisk och praktikinära kunskapsbildning. Hur pass viktigt uppfattar ni att detta är? Ett svar lämnas (1=Inte viktigt alls 2= Ganska oviktigt 3= Viktigt 4= Mycket viktigt). Markera med X.

- 1
- 2
- 3
- 4

Beskriv på vilket sätt ni i så fall arbetar för att uppfylla detta mål

--

4. Ett annat mål kan vara att FoU-verksamheten strävar efter att det i samarbetet mellan forskare och praktiker växer fram gemensam kunskap som ska tas tillvara i en systematisk och praktikinära kunskapsbildning. Hur pass viktigt uppfattar ni att detta är? Ett svar lämnas (1=Inte viktigt alls 2= Ganska oviktigt 3= Viktigt 4= Mycket viktigt). Markera med X.

- 1
- 2
- 3
- 4

Beskriv på vilket sätt ni i så fall arbetar för att uppfylla detta mål

--

5. Ett ytterligare mål kan vara att FoU-verksamheten ska bidra till ökad kunskap om resultat av insatser inom det sociala verksamhetsområdet. Hur pass viktigt uppfattar ni att detta är? Ett svar lämnas (1=Inte viktigt alls 2= Ganska oviktigt 3= Viktigt 4= Mycket viktigt). Markera med X.

- 1
- 2
- 3
- 4

Beskriv på vilket sätt ni i så fall arbetar för att uppfylla detta mål

--

6. Ett mål kan vara att FoU-verksamheten ska sträva efter att ge politiker bättre kunskap om den verksamhet de ansvarar för. Hur pass viktigt uppfattar ni att detta är? Ett svar lämnas (1=Inte viktigt alls 2= Ganska oviktigt 3= Viktigt 4= Mycket viktigt). Markera med X.

- 1
- 2
- 3
- 4

Beskriv hur ni i så fall arbetar för att uppfylla detta mål

--

7. I vilken utsträckning är utvärderingar, inklusive att ge stöd för utvärderingar, en viktig del av er verksamhet? Ett svar lämnas (1=Inte viktigt alls 2= Ganska oviktigt 3= Viktigt 4= Mycket viktigt). Markera med X.

- 1
- 2
- 3
- 4

Kommentar – beskriv gärna omfattning och inriktning

8. Vid FoU-enheterna publiceras vanligen en mängd rapporter. Vilken är enligt Din uppfattning den av er utgivna rapport som bäst befrämjat kunskapsutveckling vad gäller utvärdering av det sociala verksamhetsfältet? Beskriv gärna varför!

9. Hur har ni medverkat till/medverkar ni till att ge personal inom socialtjänstens olika grenar stöd så att de själva kan utföra utvärdering? Flera svar kan anges. Markera med X

Handledning

Forskningscirkel, FoU-cirkel e dyl

Forskningsverkstad, utvärderingsverkstad el dyl

Seminarier och konferenser kring utvärderings- och kvalitetsfrågor

Erbjudande av utvärderingsutbildning i egen regi

Erbjudande av utvärderingsutbildning i annans regi

Inte berört utvärdering

Övrigt ange vad

Kommentar:

10. Om ni själva eller med externt stöd har organiserat någon utbildning eller annan aktivitet inriktad på en utökning av utvärderingskunnande hos yrkesverksamma inom socialtjänstens olika grenar, beskriv denna.

Målgrupp och inriktning?

--

Antal deltagare och omfattning?

--

Eventuell litteratur?

--

Externa samarbetspartners?

--

Resultatet av utbildningen?

--

11. Hur bedömer ni efterfrågan för den här typen av aktiviteter (utvärderingsstöd, kurser för utvärdering m.m.) framöver? Markera med X.

Bedöms minska väsentligt

Bedöms minska något

Oförändrat

Bedöms öka något

Bedöms öka väsentligt

Kommentar:

--

12. Kunskapsbildning inom socialtjänsten är ett aktuellt tema med många innebörder. Vad är enligt er uppfattning viktigast att lägga tonvikt vid? Flera alternativ kan väljas. Markera med X.

Självvärdering – egenutvärdering

Evidensbaserad utvärdering

Målutvärdering

Utnyttjande av standardiserade instrument(ASI, DOK etc)

Processutvärdering

Cost-benefitanalys

Kvalitetssäkring – kvalitetsutveckling

Utvärdering av program och projekt

Resultatutvärdering

Brukarutvärdering

Ge stöd för reflektion

Ökat samarbete med högskola och universitet

Annat, ange vad

Kommentar:

--

13 Utvärdering ges varierande betydelser. Vilken har det i er verksamhet?

--

14. Övriga kommentarer? Skriv fritt!

--

Vi är tacksamma för att ni tagit er tid att besvara frågeformuläret! Vi lovar att återkomma med en översikt kring dessa frågor och hoppas att denna ska bli till gagn för det fortsatta utvecklingsarbetet kring socialtjänstens kunskapsbildning.

Vänliga hälsningar

Shari Granlöf, Per-Åke Karlsson & Verner Denvall

Förteckning över FoU-organisationer som ingår i ”Att utbilda för utvärdering”

Blekinge FoU-enhet (IFO och äldre)

Erik Dahlbergsvägen 30

374 37 Karlshamn

Mårten Wirén

marten.wiren@ltblekinge.se

Eva-Lena Strandberg

els@blekingefou.pp.se

Centrum för hemtjänstutveckling

Box 691

521 21 Falköping

Karl Olof Fernow

cehemtj.fern timer@mail.bip.net

Centrum för kommunstrategiska studier

Institutionen för Tema

Linköpings universitet

581 83 Linköping

Björn Eklund

bjoek@tema.liu.se

Centrum för välfärdsforskning

Mälardalens högskola ISB

Box 325

631 05 Eskilstuna

Ove Karlsson

ove.karlsson@mdh.se

Stiftelsen Cesam

Rudbecksgatan 28, 5 tr

702 23 Örebro

Hans Andersson

hans.andersson@cesam.se

IFO forum vid Dalarnas forskningsråd

Box 743

791 29 Falun

Karin Alexandersson

karin.alexandersson@dfr.se

Fokus Kalmar län (ÄHO och IFO)

Box 75

391 21 Kalmar

Peter Westlund

peter.westlund@kalmar.komforb.se

Immanuel Steen

immanuel.v.steen@kalmar.komforb.se

FoU i Väst-GR

Box 5073

402 22 Göteborg

Elisabeth Hajtowitz

elh@gbgreg.kommunalforbund.se

FoU Skåne

Kommunförbundet Skåne

Box 53

221 00 Lund

Annie Stråhlén

annie.strahlen@skane.komforb.se

KFi (Kommun forskning i Väst)

rolf.solli@spa.gu.se

FoU-Jämt (FoU-enhet för socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård i Jämtlands län, IFO och äldre)

Mitthögskolan

831 25 Östersund

Bengt Åkerström

bengt.akerstrom@fco.mh.se

X-fokus

Kommunförbundet Gävleborg
Box 834
801 30 Gävle
Ove Källtorp
ove.kalltorp@x.komforb.se

MIMER

Norrköpings kommun
Olle Hagberg
olle.hagberg@norrkoping.se

Äldreväst Sjuhärad

Högskolan Borås
501 90 Borås
Lennart Magnusson
lennart.magnusson@hb.se

Hallands FoU-enhet – NFoU

Region Halland
Box 538
301 80 Halmstad
Per Albinsson
per.albinsson@halland.komforb.se

FoU-Kronoberg

Box 1223
351 12 Växjö
Lena Lerna
lena.lerna@kronoberg.komforb.se

Malmö FoU-enhet för äldre

Samhällsmedicinska Institutionen
Universitetssjukhuset MAS
Plan 4
205 05 Malmö
Elisabeth Larsson
elisabeth.larsson@malmo.se

FoU-enheten Stockholm Stad

Socialtjänstförvaltningen
106 64 Stockholm
Gun-Lis Angsell
gun-lis.angsell@sot.stockholm.se

Kommunförbundet Uppsala län (IFO och äldre)

Box 1843
751 48 Uppsala
Lena Chirico
lena.chirico@uppsla.komforb.se
Bo Lerman
bo.lerman@uppsala.komforb.se

FoU Västernorrland

Kommunförbundet Västernorrland
Gånsviksvägen 4
Box 3014
871 03 Härnösand
Gunhild Nyberg
gunhild.nyberg@y.komforb.se

Umeå Socialförvaltning, UFFE

901 84 Umeå
Ulf Hyvönen
ulf.hyvonen@umea.se

Multiversitet

Göteborgs universitet, Inst för socialt arbete
Box 720
405 30 Göteborg
Lasse Fryk
lasse.fryk@socwork.gu.se

LUPPEN i Jönköpings län

Box 1038
551 11 Jönköping
Karin Renblad
reka@hhj.hj.se

FoU Piteå Älvdal

Djupviksgatan 20

941 33 Piteå

Mona Sundkvist-Alm

mona.sundkvist-alm@soc.pitea.se

Kompetenscentrum inom äldreomsorg och äldreomsorg

Box 189

125 24 Älvsjö

Lotta Liwergren

lotta.liwergren@slpo.sll.se

Äldreforskning Nordväst

Sturegatan 4A

172 31 Sundbyberg

Göran Selander

goran.selander@nvso.sll.se

FoU Nordväst

c/o Sollentuna Kommun

191 86 Sollentuna

Ann Boklund-Palm

ann.palm@sollentuna.se

FoU-Södertörn

Kvällsvägen 5

146 31 Tullinge

Eva Nyberg

eva.n.nyberg@telia.com

Socialpsykiatriskt Kunskapscenter i Västerbottens län

Kommunförbundet Västerbottens län

Box 443

901 09 Umeå

Urban Markström

urban.markstrom@umea.se

Äldrecentrum Västerbotten

Geriatriskt centrum, Norrlands Universitetssjukhus

901 85 Umeå

Maria Lindholm

aldrecentrum.ac@vll.se

Regionalt äldrecentrum i Örebro län

Sörbyängsvägen 4
702 18 Örebro
Gunilla Fahlström
gunilla.fahlstrom@orebroll.se

Äldrecentrum Östergötland

Sandbäcksgatan 5
581 91 Linköping
Li Teske
li.teske@lio.se

FoU-centrum inom vård och omsorg

Linköpings kommun
581 81 Linköping
Mats Ericsson
mats.ericsson@lkarb.linkoping.se

Kommunförbundet Norrbotten

Box 947
971 28 Luleå
Agneta Bygdell
agneta.bygdell@bd.komforb.se

IKU (Institutet för kvalitets- och utvecklingsarbete inom socialtjänsten)

Utbildningsområdet hälsa, vård och omsorg
Karlstad universitet
Universitetsgatan 2
651 88 Karlstad
Bengt Eriksson
bengt-g.eriksson@kau.se

